ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

ВЫДАЕЦЦА З 1932 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 15 (2646) • Пятніца, 13 красавіка 1973 года. • Цана 8 кап.

ВЯСНА ТРЭЦЯГА РАШАЮЧАГА

К. СЕМУХА. Красавіцкая сюіта (ліагравюра).

ЯК ЛЁГКА ДЫХАЕЦЦА ЗНОЎ!
КАЛЫША ДРЭВЫ ВЕЦЕР
ВЕСНІ,
РАКА ВЫХОДЗІЦЬ З БЕРАГОЎ,
ПРАЛЕСКІ-ЗОРАЧКІ
НА ЎЗЛЕССІ!

І АБУДЖАЮЦЦА ПАЛІ,
ЖАЎРУК УЗНЁСЛА Ў НЕБЕ
ЯСНЫМ
ПЯЕ ЎРАЧЫСТЫ ГІМН
ЗЯМЛІ,
РУПЛІВЫМ СЕЙБІТАМ
КАЛГАСНЫМ!

Р. БАРАВІКОВА.

Дружна выйшлі ў поле механізатары калгаса імя Энгельса Бялыніцкага раёна.

Фота Л. ШАСТАКОВА. (БЕЛТА).

КОНКУРС НА П'ЕСУ ПРА РАБОЧЫ КЛАС

ВЦСПС разам з Саюзам пісьменнікаў СССР праводзіць конкурс на лепшую аднаактовую п'есу пра сучасны рабочы клас. Мэта яго — стварэнне новых твораў драматургіі, героем якіх быў бы чалавек працы, далейшае ўмацаванне творчай садружнасці дзеячоў літаратуры з вытворчымі калектывамі, узбагачэнне рэпертуару калектываў мастацкай самадзейнасці.

Устаноўлены наступныя прэміі: адна першая — 2000 рублёў; адна другая — 1500 рублёў; тры трэціх — па 1000 рублёў кожная; пяць заахвочвальных — па 300 рублёў кожная.

Створана журы конкурсу на чале з драматургам А. Сафронавым. Лепшыя п'есы, адзначаныя прэміямі, будуць выдадзены Прафвыдатам і рэкамендаваны народным драматычным тэатрам і тэатральным самадзейным калектывам для пастаноўкі.

Рукапісы з паметкай «Конкурс на лепшую аднаактовую п'есу пра сучасны рабочы клас» павінны быць прадстаўлены да 1 лістапада 1973 года ў рабочую групу журы конкурсу па адрасу: 109017 Масква, Лаўрушынскі завулак, дом 17/19, прафесіянальны камітэт маскоўскіх драматургаў.

П'есы прадстаўляюцца пад дэвізам, у двух экземплярах, надрукаваныя на машынцы праз два інтэрвалы. П'есы, напісаныя на мовах народаў СССР, павінны мець падрадковы пераклад на рускую мову.

«ЗЯМЛЯ ЧАКАЕ»

Так называецца вусны часопіс, які рыхтуюць клубныя актывісты калгаса імя Гастэлы Докшыцкага раёна. Так можна назваць і іншыя выступленні удзельнікаў мясцовай самадзейнасці, таму што галоўнае ў іх праграмах — услаўленне працы хлебароба.

Вядучае месца ў самадзейнасці належыць тут хору. Ён аб'ядноўвае больш як 30 чалавек. Старшыня калгаса А. Бурмакоў, сакратар партарганізацыі — дырэктар школы В. Мажэй, камсамольскі важак Т. Стрыжонак, механізатар В. Ставер, цялятніца А. Ставер і іншыя аматары спеваў ахвотна выступаюць на сцэне свайго клуба. Душой самадзейнасці з'яўляецца загадчык клуба Генадзій Герасімёнак, студэнт-завочнік віцебскага музвучылішча.

Самадзейны калектыў калгаса імя Гастэлы — дзецішча фестывалю мастацкай самадзейнасці, прысвечанага 50-годдзю утварэння СССР.

— Фестываль абудзіў шмат талентаў не толькі у Докшыцкім раёне, — сказала карэспандэнту БЕЛТА дырэктар Віцебскага абласнога дома народнай творчасці Г. А. Працко. — З пачатку мінулага года колькасць самадзейных калектываў павялічылася больш чым на 570. Цікава праявілі сябе абрадавы ансамбль у Лёзна, жаночы хор Дзярновіцкага сельскага клуба Верхнядзвінскага раёна і іншыя.

У ходзе творчага фестывальнага спаборніцтва значна павысілася выканаўчае майстэрства самадзейных спевакоў, танцораў, музыкантаў, чытальнікаў. Палепшыўся іх рэпертуар. Часцей і на больш высокім мастацкім узроўні пачалі выконвацца творы героіка-патрыятычнага характару.

— Немалую дапамогу ва ўзбагачэнні рэпертуару мастацкай самадзейнасці, — працягвала Г. А. Працко,— аказваюць нашы кампазітары-аматары. Нядаўна былі падведзены вынікі конкурсу на лепшую музыку да песні, прысвечанай партыі, радзіме, дружбе народаў. Дзве першыя прэміі заваявалі педагог з Полацка Мікалай Пятрэнка за песню «Дзвіна-Даўгава» і віцяблянін Барыс Насоўскі, аўтар песні «Край мой крынічны».

З новымі творамі мясцовых аўтараў, навінкамі савецкай музыкі і паэзіі актывісты мастацкай самадзейнасці Віцебшчыны ў гэтыя веснавыя дні часта выступаюць перад працаўнікамі вёскі.

С. ШАІРКА,
кар. БЕЛТА.

«БЕЛАРУСЬФІЛЬМ»: АГЛЯД ДАСЯГНЕННЯЎ

На студыі «Беларусьфільм» пад адным дахам аб'ядналіся майстры мастацкага, тэлевізійнага, навукова-папулярнага і хранікальна-дакументальнага кіно. Але нават такое цеснае суседства далёка не заўсёды дае магчымасць работнікам адной кінагрупы ўважліва прасачыць за творчасцю калег, узяць на ўзбраенне іх вопыт, бо ў кожнага — свае клопаты, свой фільм.

Больш поўнаму азнаямленню беларускіх кінематаграфістаў з велізарнай творчай прадукцыяй роднай студыі, пашырэнню вопыту лепшых, развіццю творчага спаборніцтва за высокія ідэйна-мастацкія якасці кожнай стужкі паслужыць першы агляд-конкурс кінафільмаў студыі «Беларусьфільм», які пачаўся 10 красавіка. Яго праграма ўключае ўсю кінапрадукцыю мінулага года: 11 мастацкіх і тэлевізійных, больш як 80 дакументальных і навукова-папулярных стужак.

Першы агляд, які праводзіцца Дзяржаўным камітэтам Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі і Саюзам кінематаграфістаў БССР, адкрыў старэйшына беларускага кіно, народны артыст СССР У. У. Корш-Саблін. Работнікі кінастудыі і іх госці — рабочыя мінскіх прадпрыемстваў, студэнты, журналісты, прадстаўнікі грамадскіх арганізацый — убачылі ў двух прагляДных залах мастацкі фільм «Зімародак», тэлефільм «Вось і лета прайшло», дакументальныя стужкі «А зязюля кукавала», «Помні», «Лес» і некалькі кіначасопісаў.

Шэсць дзён працягнецца прагляд фільмаў года. Гасцей кінематаграфістаў чакае асаблівая роля: іх анкеты-водгукі дапамогуць журы ў прысуджэнні памятных медалёў і дыпломаў.

— Трэба падкрэсліць адну асаблівасць агляду-конкурсу, — сказаў карэспандэнту БЕЛТА старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі У. В. Мацвееў. — У ходзе яго, побач з пастаноўшчыкамі фільмаў — рэжысёрам, аператарам і мастаком, — будуць адзначацца дыпломамі лепшыя работы мастакоў па касцюмах і грыму, лепшы мантаж, лепшае гукавое вырашэнне, знаходкі ў галіне кінематаграфічных сродкаў, гэта значыць тых спецыялістаў, якія для гледача застаюцца «за кадрам». Стваральнікам хранікальна-дакументальных і навукова-папулярных фільмаў будуць прысуджацца адзнакі за лепшыя сінхронныя здымкі і высокую тэхнічную якасць фільма.

17 красавіка на творчай канферэнцыі, прысвечанай вынікам мінулага кінагода «Беларусьфільма», журы агляду-конкурсуназаве лепшыя работы спецыялістаў усіх асноўных прафесій, якія прымалі ўдзел у стварэнні фільмаў.

БЕЛТА.

Брэсцкі абласны тэатр лялек працуе над пастаноўкай чарговага спектакля «Гасан—шукальнік шчасця».

На здымку: рэпетыцыю праводзіць галоўны рэжысёр А. П. Сярогін.

Фота В. ГЕРМАНА. (БЕЛТА).

ДА ЮБІЛЕЮ ДРАМАТУРГА

12 красавіка споўнілася 150 гадоў з дня нараджэння вялікага рускага драматурга А. М. Астроўскага. Гэтай знамянальнай даце прысвечан шырокі паказ кінафільмаў, створаных па яго бессмяротных творах.

Як паведамілі карэспандэнту БЕЛТА ў Дзяржаўным камітэце Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі, на экранах кінатэатраў і клубаў гарадоў і вёсак рэспублікі гледачы ўбачаць у ходзе юбілейнага паказу мастацкія кінакарціны «Навальніца», «Лес», «На бойкім месцы», «Без віны вінаватыя», «Беспасажніца», «Ваўкі і авечкі», «Гарачае сэрца» «На ўсякага мудраца даволі прастаты», «Таленты і паклоннікі», «Снягурачка», «Жаніцьба Бальзамінава».

У многіх кінатэатрах і клубах перад пачаткам сеансаў у гэтыя дні праводзяцца лекцыі і гутаркі аб жыцці і творчасці А. М. Астроўскага. У фае арганізаваны выстаўкі твораў драматурга.

ВІНШУЕМ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР за вялікія заслугі ў развіцці савецкага выяўленчага мастацтва і ў сувязі з дзевяностагоддзем з дня нараджэння скульптар Керзін Міхаіл Аркадзьевіч узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

ЧЫЕ КНІГІ ЛЕПШЫЯ?

982 кнігі, якія «прыехалі ў Маскву» з усіх канцоў краіны, удзельнічалі ва ўсесаюзным конкурсе на лепшыя па мастацкаму афармленню і паліграфічнаму выкананню выданні 1972 года.

Сур'ёзнага поспеху дабіліся на конкурсе кнігі, якія выйшлі ў Беларусі. Чатырнаццаць з іх адзначаны конкурснымі ўзнагародамі.

Дыплома першай ступені ўдастоены V і VI тамы Беларускай Савецкай Энцыклапедыі і сувенірныя выданні выбраных твораў Янкі Купалы (мастак Барыс Забораў) і Якуба Коласа (мастак Васіль Шаранговіч). Тамы энцыклапедыі выпушчаны на Мінскім паліграфічным камбінаце імя Я. Коласа і ў друкарні выдавецтва ЦК КПБ, паэтычныя зборнікі-лаўрэаты выпушчаны «Мастацкай літаратурай». Яны аддрукаваны на паліграфкамбінаце імя Я. Коласа.

Дыпломам другой ступені адзначаны зборнік вершаў Петруся Броўкі «Калі ласка» (выдавецтва «Беларусь», мастакі У. і М. Басалыгі), паэма А. Куляшова «Далёка да акіяна» мастак (Георгій Паплаўскі), зборнік вершаў Максіма Танка «Хай будзе святло» (мастакі У. і М. Басалыгі), а таксама «Дзень паэзіі, 1972 год», выпушчаныя «Мастацкай літаратурай».

Конкурсныя ўзнагароды прысуджаны таксама шэрагу іншых кніг.

БЕЛТА.

СУВЕНІРЫ—НА КІРМАШ

Беларускія ручнікі з ажурнымі карункамі, упрыгожаныя нацыянальным арнаментам, тканыя посцілкі разнастайных малюнкаў, вырабы з саломкі падрыхтавалі ўмельцы Чачэрскай фабрыкі мастацкіх вырабаў для рэспубліканскай выстаўкі-кірмашу.

На фабрыцы адроджаны старажытныя беларускія промыслы — ткацтва, вышыўка, пляценне карункаў. Народныя ўмельцы Ганна Грынькова, Ульяна Мельнікава ткуць прыгожыя беларускія ручнікі. У сваю працу яны укладваюць багатую фантазію, глыбокую любоў да народных традыцый. Еўдакія Дзмітракова па ўласных узорах вырабляе разнастайныя посцілкі з беларускім арнаментам. Ёй дапамагае багатая спадчына вядомых на Чачэршчыне ткачых.

Многім жанчынам прыйдуцца да спадобы саламяныя сумачкі. Сёлета яны робяцца не з плеценай саломкі, як раней, а з тканай. Такая сумачка захоўвае залацісты натуральны колер матэрыялу.

Я. ГАЎРЫЛАВА.

ГОСЦІ МІНСКА

Некалькі дзён на сцэне Мінскага акруговага дома афіцэраў паказваў свае работы тэатр пантамімы «На забрадлі» (ЧССР). Калектыў пазнаёміў мінчан з сваімі праграмамі — «Капрычас» і «Мініяцюры».

На здымках: фрагменты са спектакля «Капрычас».

І. ТАРАСЮК

ЯГО ПОЛЕ

— НУ, ВОСЬ І Я... Добры дзень вам, людцы!—гукнула вясна.

Вясна...

Шэсцьдзесят першая яна ў Аляксандра Сцяпанавіча Дразда. Не, не здарожылі чалавека гады, не збавілі клопатаў, да спакою не прыахвоцілі. «Калі я не працую, дык не адчуваю ў сабе ніякага жыцця»,—бач ты, як учэпіста трымае памяць гэтае яшчэ ў маленстве вычытанае ў Жуля Верна выслоўе. Усмешка сумнай хмурынкай кранула вусны Аляксандра Сцяпанавіча.

Дзяцінства... Далёкае, галаштаннае, незабыўнае. Тут, на гэтай зямлі, пачалося яно. І хай не можа пахваліцца родны кут экзотыкай, хай няма паблізу яго ні мораў блакітных, ні завоблачных гор, а ёсць усяго толькі закураныя ў непагадзь палі, дрымотныя лугі і задумліва-ціхія ўзлескі, але блаславёны ён. У краі бацькоўскім зроблены першы нясмелы крок, і першае ўсвядомленае слова сказана ў ім. З яго адкрыццё свету пайшло. З хутарка Іменін, што на Драгічыншчыне, для Аляксандра Сцяпанавіча пачалася вялікая дарога, якая наканавана жыццём.

Сярод хутаранскай дзятвы вылучаўся Саша Дрозд прагнай дапытлівасцю, і, бадай, сур'ёзнасцю не па гадах. А яшчэ—ён паціху, употай ад равеснікаў (даведаюцца—смеху не абярэшся) самагугам вучыўся грамаце. Ці пасвіў ён скаціну мясцовага багацея, ці хадзіў за авечкамі, ці гусей наглядаў—заўсёды ў зрэбную торбачку са сняданкам запіхваў ад даўнасці папарпаны і без вокладкі, чытаны-перачытаны лемантар. Не да гульбішч з аднагодкамі было хлапчуку. Як жа, ён старэйшы памочнік у сям'і, хоць памочніка таго—бацькавай аблавушкай накрыеш. Сядзе на ўслончык за стол—ногі долу не дастаюць.

— Гарапашнік ты мой,—каўтаючы слёзы, прыцісне маці да грудзей. Адвернецца, усхліпне, уздыхне цяжка.— Адзіны...

— Ну што, сын, пара...—запалымі вачыма гляне бацька. У вачах ягоных і боль, і смутак, і шкадаванне, і... як бы вінаватасць. «Бацька, любы бацька»,—разрываецца сэрца малога.

Не песціў сябе Саша. Не шкадавала сялянскіх дзяцей жыццё. Хлапчук як помніць сябе, упоруч з дарослымі цягнуў і цягнуў без аддухі хлебасейскую лямку, і пот салёны ўганяючы ў зямлю, і аддаючы ёй свае ўбогія сілы. І сон быў кароткі. І хлеб быў цяжкі, з лебядой напалам. А не хапала і такога.

Калі тое было... Было. Сплыло. Ды гады дзіцячыя не забываюцца, як бы ні павярнулася жыццё. Ад іх лёс пракладвае свае сляды, у многім вызначае іх поступ. Ці не з тых далёкіх гадоў, ці не з п'янкасці свежаўзаранай баразны, ці не са смаку першай, самастойна заробленай скібіны хлеба раз нарадзілася і ўжо ніколі не згасла ў Аляксандра Сцяпанавіча Дразда любасць і пашана да Яе Вялікасці—Зямлі.

І вось ляжыць яна шырокімі калгаснымі абсягамі. І колькі ўдоўж і ўшыркі ходжана па гэтых палях, колькі думана пра іх, колькі зроблена—пераробленa тут усяго. Але такая ўжо яна—зямля: спрадвеку рупнасць любіць. І клопатаў на ёй не меншае. Наадварот: штогод большае. І ў гэтым, мабыць, уся мудрасць яе. У турботах за хлеб надзённы. У трывогах за зямлю. І праца нялёгкая ў ёй. І радасць вялікая. Усё ў ёй. Яна і росціць. І гадуе. І людзей людзьмі робіць.

Здрадлівы, ох і здрадлівы вясны пачатак. Прагляне зранку сонца, пазапіхвае за небакрай пушыстыя аблачыны і, здаецца, зіхаценню і цяплу канца не будзе. Мякчэе зямля, адтайвае, абуджаецца. А то набяжыць праз час парывісты вецер, затрэнькае, заскуголіць у голым вецці і кустах, нізкія свінцовыя хмары аднекуль прывалачэ і пасыпле абляпіха, цуд-ная, халодная.

Шчыміць, трывожыцца сэрца. Не па нутры пагодныя капрызы. Чакалі, але так і не дачакаліся ў Прыбужжы сапраўднага снегу. Зябка курчылася раздзетая зямля. Чуйна і насцярожана—а раптам траскучы мароз?—прыкархнула яна, марачы пра цёплае белае футра. Ды дзе там. Толькі і хапіла снегу, каб тонкія латкі пакласці ў лагах. Зіма, праўда, як ніколі, стаяла мяккая, цёплая. Але зменлівая яе лагода. Бясснежная, яна не прылашчыць, не пашкадуе азіміны, а ў калгасе яе—вунь колькі.

З досвітку да вечара Аляксандр Сцяпанавіч на нагах. Здаецца, як ужо рана бягуць на ферму даяркі, а і яны адно галаву круцяць, убачыўшы галоўнага калгаснага агранома, што ад бліжняга, адразу за аколіцай, поля рухава крочыць далей, да цямнеючых у паўзмроку масіваў азіміны. Яшчэ б! Яму, у першую галаву яму, давераны гэтыя палі, і адказваць за іх першкаперш зноў жа яму. Ён і гаспадар і слуга іх.

Пакуль увесь клопат —азімыя. У калгасе «Праўда» не тое, што першымі ў Кобрынскім раёне, а і першымі на Брэстчыне пачалі іх падкормку. Патрэба азімых у фосфары была забяспечана яшчэ з восені. Тады, у час сяўбы, унеслі ў радкі разам з насеннем па 60 кілаграмаў гранулянага суперфасфату на кожны гектар азімых. Сяўбу восенню правялі па якасна апрацаваных глебах, за шэсць дзён. Канечне ж, азімыя ўчасткі атрымалі ўдосталь арганічных угнаенняў, а цяпер вось з неба сееца і добрая дабаўка мінеральных. Так, з неба, бо сееца самалётам. Загадзя падрыхтавалі ўзлётна-пасадачную пляцоўку, паклапаціліся пра механічны пагрузчык, замацавалі пастаянных людзей, прызначылі сігнальшчыкаў. Безупынку пырае над палеткамі самалёт, пускаючы з-пад крыла густы шлейф. Клубіцца, спакваля прыпадае ён да палёў, абдымаючыся з аслаблым за зіму пшанічным і жытнім каліўем.

Самалёт на час падкормкі—памочнік надзейны. Ды ёсць палі—іх, праўда, не так і многа, дзе самалёту не павярнуцца. Цесна. На такі ўчастак і паманіўся Аляксандр Сцяпанавіч. Ляжыць той клін за купністым лажком, бліжнім загайкам утыркаючыся ў яго, а дальнім адхонна ўсутыч падыходзячы да дробналесся. Нядаўна была гэта пустошная, кінутая зямля. Быў бы які лапік—і то шкада. А тут абсяг ладны. І доўга бяльмом тырчэў, назаляў вочы сваёй непрыдатнасцю. Раней не да яго было, а цяпер узяліся, моцна ўзяліся за такія землі. Не павінна быць іх, пустацветаў. Участак прывялі да ладу. Пачаў і ён быць урадлівым. Праўда, азімыя пасеялі на ім толькі леташняй восенню. Упершыню. Вырашылі, што называецца, апрабаваць. А тут, як на тое—зіма бясснежная. А меса высокае. Гола. Трывожыцца Аляксандр Сцяпанавіч. Колькі разоў прыбягаў ужо сюды. У першую чаргу менавіта там правялі падкормку. Тукавымі сеялкамі.

Шыбуе аграном, не вельмі разбіраючы дарогі. Кіруе нацянькі. Бліжэй дый хутчэй так. А час па вясне—на кошт золата. І думкі наскокваюць, праганяючы адна адну. Не-не, а ўцісьнецца між тых думак-клопатаў успамін, бліскавіцай азорыць даўно ці нядаўна перажытае.

Мо як нікому, хацелася Сашу Дразду вучыцца. Гэту сынаву цягу і бацька добра бачыў. Ухваляў яе. Але ўхваліць—паўсправы. Грошай дзе ўзяць на вучобу? Скрабі не скрабі патыліцу бяссоннай ноччу на мулкім запечку, а лішняй капейчыны з сялянскай гаспадаркі не выскрабеш. І ўсё ж сябе ўшчамлялі, а па грошыку, па другім адкладвалі Сашу на навуку. Завялося крыху тых грошыкаў—выправіўся хлапчук у школу. «Здольны»,—казалі настаўнікі. —«На лягу ўсё схоплівае»,—пахвальвалі яны. «Будзе толк з малога,—гаварылі бацьку.— Вучыце!» Яно лёгка сказаць: «Вучыце». Усяго пяць зім і правучыўся Саша. А далей—ведама, не па кішэні беднаму навука. І тут пашанцавала. На здольнага хлапчука звярнулі ўвагу, і добрыя людзі дапамаглі яму ўладкавацца ў сельскагаспадарчую школу пры мясцовым манастыры. Закончыў школу Аляксандр і хутка пайшоў на свой хлеб. Цяжкі хлеб. А неўзабаве стаў семнаццацігадовы юнак членам КПЗБ. З усёй стараннасцю і юначым запалам уключыўся ў барацьбу з пілсудчыкамі. Пісаў адозвы і лістоўкі. Распаўсюджваў іх. Агітаваў сялян не падначальвацца ўладам. Рыхтаваў у гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі і на першамайскія святы масоўкі і дэманстрацыі. Вывешваў чырвоныя штандары. Расказваў людзям праўду аб жыцці ў Савецкай Беларусі. За ім палявала дэфензіва. Давялося перайсці на нелегальнае становішча. І ўжо нелегальны рыхтаваў у Антопалі першамайскую дэманстрацыю. Было гэта ў 1933 годзе. Па даносу правакатара — чаго-чаго, а вылюдкаў хапала—яго арыштавалі. Адзіночка. Допыт. Пагрозы. Здзекі. І зацятае маўчанне. Нарэшце, суд. Пінскі акруговы. Чатыры гады турэмных кратаў.

Успаміну толькі волю дай. Далёка завядзе. За ім не заўважыў Аляксандр Сцяпанавіч, як у надвор'і нешта зрушылася. Спахмурнела, пацямнела ўсё наўкола. І раптам залупцаваў па зямлі дождж, дробны, колкі.

«Па-аго-адка-а, каб на яе», — працёр насоўкай замутнелыя акуляры Аляксандр Сцяпанавіч. Не ашорыш яе, не залыгаеш. Вунь якая ў калгасе зямля—падзолы ды пяскі—33 балы ўсяго яе ацэнка. Але далі рады. Працай, машынерыяй, угнаеннямі, умелым гаспадараннем зрабілі яе паслухмянай, навучылі быць шчодрай. Ой, якімі неспрыяльнымі для ўраджаю выдаліся апошнія два гады. Раней, дык пэўна цэлымі вёскамі падаліся б у свет з торбамі. А цяпер, нават летась, калі паўлета смаліла, а ў жніво ліўні безупынку наладзіліся,—і то сабралі больш чым па 26 цэнтнераў збажыны на круг.

Як яно цяпер будзе з надвор'ем, канечне, прадбачыць нельга. А што да ўраджайнасці, то ў гаспадарцы на гэты конт свае цвёрдыя намеры, свае абавязацельствы. Ад іх не адступіцца.

Аляксандр Сцяпанавіч падняў каптурон плашча. Ужо недалёка, праз колькі гоняў, віднеўся лажок. А за ім і поле падкормленай азіміны. Прызнацца, трывожыўся ён за гэты ўчастак. У мінулы раз, калі быў тут, доўга стаяў над нягеглымі, кволымі сцяблінкамі азіміны. А як цяпер, пасля падкормкі?..

Усхваляваўшыся, прыспешыў крок. Хада супакойвае, выраўноўвае строй душы, наводзіць на ціхі роздум. Пражыта 60 гадоў. Пражыта не марна. Канечне, прыемна было атрымаць шматлікія віншаванні ў юбілейныя дні, пачуць ад людзей добрыя словы.

Радасна было даведацца аб Ганаровай грамаце Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, якой яго адзначылі з юбілейнай нагоды. Зроблена быццам бы не так і мала. Прынамсі і ўзнагароды—не адна, не дзве—гавораць пра гэта. Але падкрадваецца незадаволенасць сабою. Непакоіць. Хочацца зрабіць больш, значна больш. На гады не зважаючы.

Гады...

Шпарка імчаць яны. Здаецца, зусім нядаўна неабдымнай радасцю і вялікімі надзеямі прыйшоў у жыццё векапомны верасень 1939 года. Разагнула спіну, уздыхнула з палёгкай Заходняя Беларусь. Пачала ладзіць новае жыццё. А побач, на левым беразе Буга, стаіліся атрутнай гадзюкай фашыстоўскія зграі...

У пачатку вялікага ваеннага ліхалецця ў Арле сфарміраваўся атрад чырвонаармейцаў-палякаў. Аляксандр Сцяпанавіч Дрозд быў прызначаны яго палітруком. Аднак вясной 1942 года яго па хваробе дэмабілізавалі.

У 1944 годзе ў далёкі Іжэўск з роднай Беларусі прыйшла нечаканая тэлеграма. Ад імя ЦК КПБ ён выклікаўся ў толькі што вызваленую Навабеліцу, што пад Гомелем, і паступаў у распараджэнне Наркамзема рэспублікі.

Адкацілася на Захад смяротнымі грымотамі вайна. Крывавыя раны пакінула яна пасля сябе. У сэрцах людзей. На целе зямлі.

— Маё месца на самым пярэднім краі, — сказаў свайму кіраўніцтву ў Наркамземе Аляксандр Сцяпанавіч.

Яго зразумелі. Падтрымалі. Накіравалі ў Брэст, у абласное ўпраўленне сельскай гаспадаркі. У апошнія гады працаваў намеснікам начальніка ўпраўлення. А душа прасілася ў вёску, бліжэй да зямлі. Хадзіў, звяртаўся да мясцовых улад, пісаў заявы ў вышэйшыя інстанцыі.

— Ну, што?—пыталіся ў яго дома.

— Не адпускаюць,—сумнавата адказваў. Не стрываў. Напісаў заяву ў ЦК КПБ. Яе там уважліва разгледзелі.

Нарэшце! Як і прасіўся, накіравалі ў адну з самых занядбаных гаспадарак Кобрыншчыны—калгас «Праўда».

Год 1955. Першы ягонага старшынёўства. Што і казаць, убогі пакінулі папярэднікі наследак. Кругом аблогі, дзірваны. Ворыўнай зямлі мала. Ураджайнасць—кот наплакаў. Ледзь-ледзь наскраблі па 5 цэнтнераў зерневых з гектара. Бульба радзіла не больш 40 цэнтнераў. Цягла бракуе. У дзіравых кароўніках усяго 80 галоў гавяды. На калгасе вісяць даўнія даўгі. Справы цераз пень-калоду ідуць. Не пазайздросціш.

Пачаў з таго, што на выхадзе зімы ў адлігу, ачасаўшы кавялу—апору ў дарозе,—пайшоў пехам па вёсках. Усе палі агледзеў, фермы, амаль ва ўсе двары заглянуў, з людзьмі пагутарыў. Гаварыў сам мала, больш слухаў. На некалькі дзён зацягнулася тое падарожжа, затое усё прыкмеціў, нічога з-пад увагі не выпусціў, прыкінуў, за што ў першую чаргу трэба брацца.

Перш-наперш людзей неабходна было ўскалыхнуць. Жыццё ў той час было цяжкаватым, не наладжаным. Заробкі ў калгасе—адна назва. У асноўным з уласнай гаспадаркі карміліся. Жылі ў большасці вяскоўцы ў старых, пад саламянай страхой, хатках, скасавураных, з падслепаватымі вокнамі, напалову ў зямлю ўрослых. Скаціну ўласную гадаваць не было чым, асот выручаў. Лесу на новую хату не дастаць. Вось і апусціліся рукі ў людзей.

Склікалі агульны калгасны сход. Кожны са сваімі гаротамі прыйшоў на яго. Гаварылі пра цяжкасці, пра патрэбы неадкладныя. Шчыра, адкрыта, так і гэтак мазгавалі, прыкідвалі, магчымасці гаспадаркі падлічвалі. Вырашылі спачатку агульнымі сіламі справіць новыя хаты салдаткам-удовам. І пра сена для ўласных кароў, і пра дровы, і пра прысядзібныя ўчасткі падумалі. «Ты—калгасу, калгас—табе»,—так пастанавілі.

Падзяліўся на сходзе Аляксандр Сцяпанавіч планамі, думкамі аб будучыні калгаса. І бачыў, як заблішчэлі вочы ў людзей. Відаць, паверылі ў яго, свайго новага кіраўніка. Калгаснікі ўжо тады пераконваліся, што не на дзень-два, як гэта было дагэтуль, прыйшоў да іх чалавек. Дый ведаў ён маці-зямельку. Адразу адчуваецца. Вунь як гаворыць пра яе, бы па пісаным. Словам, свойскі чалавек, сапраўдны хлебасей ён, новы старшыня.

— Гавары, што і як рабіць,—запатрабавалі на сходзе калгаснікі.—На нас пакладзіся, Сцяпанавіч. Не падвядзем!

Мо з таго памятнага сходу па-сапраўднаму і пачаўся калгас «Праўда». З натугай, але скрануліся справы. Угару пайшлі. Воз, і той не адразу з месца зрушыш. А тут вазок—не кожнаму пад сілу.

На трэці год старшынёўства Аляксандра Сцяпанавіча ў «Праўдзе» вырасцілі ўжо на кожным гектары па 10 цэнтнераў збажыны, больш чым па 100 — бульбы і па два з палова́й ільну. Разлічыліся з даўгамі. Сёе-тое ў калгаснай скарбонцы завялося. Разжыліся крыху на тэхніку, патрэбу ў інвентары поўнасцю забяспечылі. Адбудаваліся за гэты час калгасныя вёскі. Папрыгажэлі. З'явіліся добрыя кароўнікі, фермы, мураванкі ў асноўным. Пабольшала пагалоўе грамадскага статку. У чатыры разы ўзраслі надоі малака. Ну і, вядома, пацяжэў працадзень. З ім і настрой у калгаснікаў узняўся, падружнела праца.

Канечне, само па сабе ўсё гэта не прыйшло. За ўсім праца, нялёгкія клопаты. Усіх калгаснікаў. І яго, Аляксандра Сцяпанавіча, у першую чаргу. Ён аграном-эксперыментатар ад нараджэння. Хай і абмяжоўвалася ягоная прафесійная падрыхтоўка, па сутнасці, адной сельскагаспадарчай школай, але фактычным універсітэтам стала для яго штодзённая практыка. А веды... На іх заставаліся кароткія ночы. Стэлажы хатняй бібліятэкі прагнуліся ад кніжак. У асноўным навуковых. Сельскагаспадарчых. Спецыяльных. Больш дваццаці назваў адной перыёдыкі вы-

[Заканчэнне на стар. 14—15.]

СВЕТ СЯЛІБЫ ПАЭТА

У НЕЗВЫЧАЙНУЮ атмасферу ўласцівага В. Зуёнку паэтычнага светаадчування мы трапляем з першай жа старонкі яго новага зборніка «Сяліба». І адразу ж узнікае жаданне разам з паэтам скрышыць «сваёй чэрствасці камень» і развеяць пыл «на крылах вятроў» («Паміж сэрцам маім і трывогай...»), зразумець загадкавасць свету, калі расінка лугавая свеціцца прамяністым вочкам, кожная лісцінка здаецца пушчаю, а за кожнай пырынкай бачны «узмах тугі крыла» («Ці бог ішоў з парадай...»), убачыць, як «сонца ўжо свайму тэлеграфісту — праменьчыку — перадае шыфроўку, і кропкі кропель звоняць капяжамі...» («Вясна ідзе»), як «ліхтаршчык высокіх нябёс — жаўранак — тушыць зоры» і ў тым жа вершы імкнуцца самому «ладзіць мазольнай рукой лёс і зямлі, і неба» («Смутак — начны валадар...»).

Паэтычныя малюнкі В. Зуёнка надзвычай вобразныя і ў той жа час вельмі дакладныя. «Тапырацца шпакі на правадах... Сарваліся ... Знікаюць чорнай хмаркай». Альбо: «На ўзгорку хвойнік, як вясновы сцяг, вечназялёным полымем шугае» («Дрыготкая бярозка пад акном...») Толькі паэт можа адчуць, як «...глыбу нематы прарэзала надозімкам травінка!» («Асенне-адзінока чараты...»), убачыць, што «на небе сёмым, быццам на палку, дуб вецццем плечы трэ маладзіку, а карапямі хвошча ў падзямеллі чарцей...» («Дуб у чатырох вымярэннях»). Аднак усё гэта іскрыстае багацце выяўленчых сродкаў вобразнай мовы ў В. Зуёнка ў гэтым зборніку ідзе не ад жадання паказаць сваё ўмельства, свае магчымасці (як было часам у папярэдніх кнігах, возьмем, напрыклад, верш «Стары цацярук»), а ад імкнення паглыбіць асноўную думку многіх вершаў, ад большай, чым раней, схільнасці да роздуму над сучасным жыццём, над роляй і месцам паэта ў яго імклівай плыні.

У некаторых вершах («Роздум», «Размова з буслам») узнікае знаёмая раней і ў В. Зуёнка, і ў многіх паэтаў яго пакалення, тэма мінулай вайны.

«Колькі яшчэ будуць аўтаматы над дзяцінствам нашым клекатаць?» — пытаецца паэт, сцвярджаючы, што ўсё яшчэ звіняць над галовамі яго равеснікаў мільёны куль, «лютуюць бомбы і шалеюць міны». В. Зуёнак у гэтых вершах ідзе значна далей простага расказу пра сваё пакаленне, апаленае вайной, якое перажыло ўсе яе жахі. Зварот да гэтай тэмы арганічна ставіць перад паэтам сур'ёзнае пытанне: як жыць, каб быць вартымі загінуўшых, каб найлепей працягваць справу тых, хто загінуў на апошняй вайне?

> Расой чырвонай апаліў траву
> Хтось за мяне ў той чорнай
> крутаверці.
> Чым адплаціць, што я жыву?
> Жыву,
> Хаця маімі
> стаць маглі
> ўсе смерці.
> («Роздум»).

Абвостраная грамадзянская адказнасць за сучаснае жыццё, за кожную пражытую хвіліну гучыць у многіх вершах В. Зуёнка. Па-філасофску асэнсоўваючы кожнае пражытое імгненне ў наш імклівы час, паэт у вершы «Як лёгка наперад глядзець...» заклікае:

> ...Час, не віхурся ж дарма,
> Сэрца маё пераворвай!
> Шчодры рабі засеў—
> Не позна яшчэ!

Марна пражытая кожная хвілінка для паэта — «дакор былых гадоў». Таму трэба кожнае імгненне насычаць як мага большым чалавечым зместам, бо толькі «рэкі дзяцінства самыя глыбокія, дрэвы дзяцінства самыя высокія, сцежкі дзяцінства самыя далёкія, ночы дзяцінства самыя кароткія» («Рэкі дзяцінства...»). А з кожным пражытым годам «рэкі мялеюць, дрэвы ніжэюць, сцежкі карацеюць, ночы даўжэюць», і толькі ў сталым узросце прыходзіць адчуванне напоўненасці кожнага імгнення, адчуванне адзінства паміж уласным «Я» і прыродай і наваколным светам, калі перад «вечнасцю таемнай» ты толькі сам і калі ты «адчуў, як зоры важаць час» («Змярканне»). У гэтым вобразе — вельмі дакладнае адчуванне трывожнага неспакою душы лірычнага героя В. Зуёнка, неспакою менавіта ад незвычайна ўзросшай яго адказнасці за кожны крок і ўчынак у жыцці.

У некаторых вершах зборніка «Сяліба» В. Зуёнак раскрывае яшчэ адну грань свайго таленту — сатырычную і гумарыстычную. Востра высмейвае ён так званае «ўменне» кідаць на вецер словы, гаварыць банальнымі штампамі, асабліва на сходах і юбілеях («Аб рыфмах»), весела смяецца з небаракі-цытатчыка Ціта Лузіка, які патануў, не прыпомніўшы патрэбнай цытаты, замест таго, каб крычаць: «Ратуйце!» («Апошні даклад»). Цёплым гумарам прасякнуты вершы «Вечарам на прызбе», «Ехаў дзед дадому...». Трэба адзначыць і дакладнасць, трапнасць псіхалагічных замалёвак звычайных людзей з народа ў гэтых творах, дзе ўдала абыгрываецца мастацкая дэталь, тыя ці іншыя рысы характару.

Васіль Зуёнак. «Сляліба». Вершы і паэма. «Мастацкая літаратура». Мінск. 1973.

СПРАВЫ ВЫДАВЕЦКІЯ

«НАВУКА І ТЭХНІКА», 1973

У мінулым годзе споўнілася 90 год з дня нараджэння народных паэтаў Беларусі Янкі Купалы і Якуба Коласа. У сувязі з гэтай датай выдавецтвы Беларусі пачалі новыя выданні збораў твораў народных паэтаў. У 1971 годзе выдавецтва «Навука і тэхніка» аб'явіла падпіску на Збор твораў Янкі Купалы ў сямі тамах. Чытачы ўжо атрымалі першы том. Цяпер здадзены ў друк другі том, у наборы трэці і чацвёрты тамы. Выданне твораў Янкі Купалы на высокім тэксталагічным і паліграфічным узроўні — ганаровая задача выдавецтва.

Апрача таго, выдавецтва выпусціць у бягучым годзе працы беларускіх вучоных па шырокаму колу навуковых праблем, якія распрацоўваюцца ў нашай рэспубліцы.

Выйшла з друку праца М. Тычыны «Кузьма Чорны. Эвалюцыя мастацкага мыслення». Малады літаратуразнаўца даследуе працэс стварэння пісьменнікам мастацкага твора, тлумачыць прычыны змен у тэксце твора, характар гэтых змен. С. Андраюк у манаграфіі «Жыццё, літаратура, героі» аналізуе лепшыя празаічныя творы сучаснай беларускай літаратуры, разглядае некаторыя тэарэтычныя пытанні — гістарызм і сучаснасць, праблему станоўчага героя, узаемаадносіны жыццёвай і мастацкай праўды і інш.

Ужо сама назва даследавання М. Барсток «Адзінства і разнастайнасць сучаснай беларускай паэзіі» раскрывае яго праблематыку. У цэнтры ўвагі аўтара творчае ўзаемадзеянне паэтычных пакаленняў, стылявая шматграннасць беларускай паэзіі, паэтычнае майстэрства. Убачыць таксама свет праца Э. Мартынавай «Беларуска - ўкраінскі паэтычны ўзаемапераклад». Шматтомнае серыйнае выданне «Беларуская народная творчасць» папоўняць «Чарадзейныя казкі» і «Жніўныя песні».

Масавым тыражом выйдуць запіскі былога франтавіка, цяпер вучонага - матэматыка, Героя Сацыялістычнай Працы М. Яругіна «Пра тых, хто выстаяў» (на рускай мове). Аўтар расказвае пра першыя месяцы абароны Ленінграда, у якой ён прымаў непасрэдны ўдзел у якасці афіцэра-артылерыста з верасня 1941 па люты 1942 года.

Сярод прац па мовазнаўству — цікавае калектыўнае даследаванне «Сучасная беларуская мова. Пытанні культуры мовы». Тут беларускія мовазнаўцы разглядаюць мала распрацаваныя пытанні вымаўлення, націску, словаўтварэння і словазмянення. А. Падлужны і В. Чэкман у манаграфіі «Гукі беларускай мовы» на аснове навейшых анатама-фізіялагічных дадзеных апісваюць асаблівасці ўтварэння галосных і зычных гукаў. Іх эксперыментальны матэрыял будзе апублікаваны ўпершыню. Апісанне суправаджаецца шматлікімі ілюстрацыямі.

Плануецца «Слоўнік народных гаворак заходняй Браншчыны», складзены П. Растаргуевым. Слоўнік дасць каштоўны матэрыял для параўнальнага вывучэння рускай і беларускай моў, іх узаемаўплыву і ўзаемапранікнення. Усяго ў слоўніку 8000 слоў.

У 1973 годзе пачынаецца выданне сямітомнага «Зводу помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», у які ўвойдзе апісанне гістарычных, археалагічных, архітэктурных і мастацкіх помнікаў нашага народа. Том прысвячаецца кожнай вобласці і асобны — Мінску. У першым змешчана апісанне ўсіх найбольш каштоўных помнікаў Брэстчыны.

У вытворчасці знаходзіцца праца У. Халіпа «Радок, прачытаны тэатрам». Аўтар вядзе зацікаўленую размову аб асаблівасцях законаў тэатральнага мастацтва, аб інсцэніроўках празаічных твораў, вызначае найбольш спрыяльныя шляхі перакладу твораў прозы на мову тэатра. С. Пятровіч у даследаванні «Беларускі тэатр юнага гледача» аналізуе саракагадовы творчы шлях гэтага тэатра, паказвае яго ролю ў камуністычным выхаванні маладога пакалення.

А. Красінскі ў манаграфіі «Беларускія акцёры ў кіно» расказвае аб вобразах, створаных у кіно У. Крыловічам, Л. Мазалеўскай, Г. Глебавым. Запланаваны да выдання працы І. Ялатамцавай «Нарысы па гісторыі беларускай станковай скульптуры», П. Карнача «Дэкарацыйнае мастацтва музычнага тэатра БССР», Т. Чарняўскай «Архітэктура горада Магілёва» і шэраг іншых.

Г. ЮРЧАНКА.

Вокладкі новых кніг, якія нядаўна выйшлі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»: «Снежныя зімы» І. Шамякіна (пераклад А. Астроўскага, мастак П. Калінін), «Журавінка» Р. Барадуліна (мастак Б. Забораў), «Васёк — матроская душа» В. Галавача (мастак І. Давідовіч), «Дзе віруе Бяроза» М. Ваданосава (мастак В. Харэўскі), «Боцман на крызе» Б. Плудры (пераклад С. Міхальчука, малюнкі Г. Мазурына, вокладка Ю. Зайцава).

У АКОВАХ МАНАПОЛІЙ

АБ КРЫЗІСЕ буржуазнай ідэалогіі, маралі, культуры гаворыць увесь прагрэсіўны свет. Гэта ісціна, якую і сама буржуазія не можа схаваць. Амерыканцы, напрыклад, даўно прызналіся, што іх вялікае грамадства стала хворым і ўсё больш пішуць аб «паралічы духу амерыканскага народа». Гэтай тэме прысвечана і даследаванне кандыдата філасофскіх навук, дацэнта БДУ імя У. І. Леніна Ю. Гусева «У аковах манаполій».

Аўтар паставіў перад сабой задачу паказаць, як імперыялістычныя манаполіі, падпарадкаваўшы ўсю духоўную культуру грамадства сваім палітычным і эканамічным інтарэсам, ператварылі друк і радыё, кіно і тэлебачанне, літаратуру і мастацтва ў сродак адурманення працоўных у духу антыкамунізму, у сродак ідэалагічнай барацьбы супраць сацыялістычнага свету.

З першых жа старонак аўтар звяртае ўвагу на тое, што сучасны дзяржаўна-манапалістычны капіталізм, які сканцэнтраваў у сваіх руках ільвіную долю грамадскай вытворчасці, пануе над жыццём сваіх нацый. Ён справядліва адзначае, што працэс манапалізацыі з няўхільнай сілай дзейнічае не толькі ў прамысловай, але і ў духоўнай вытворчасці, у сферы масавай камунікацыі, літаратуры і мастацтва, культуры ў цэлым. Так, пасля другой сусветнай вайны колькасць уплывовых газет у ЗША скарацілася з 49 да 31, і яны цалкам залежаць ад магутных манаполій Ракфелераў, Дзюпанаў, Гарыманаў і інш. Літаратура і мастацтва тут з'яўляюцца таварам, які перш за ўсё служыць палітычнай стратэгіі манапалістаў, праслаўленню капіталістычнага вобраза жыцця, прапагандзе антысацыялістычных, чалавеканенавісніцкіх ідэй. А калі ж мастацкі твор не адпавядае інтарэсам буйнай буржуазіі, «перад ім вырастае манапалістычны шлагбаум, які закрывае выхад да чытача, гледача або слухача».

Аналагічны працэс назіраецца і ў кінамастацтве. Зусім нядаўна там панавала Вялікая васьмёрка — 8 галівудскіх фірм. Цяпер іх засталося толькі чатыры. І яны працягваюць выпускаць баевікі, кінажахі, парнаграфічныя фільмы, атручваючы свядомасць свайго народа.

Ю. Гусеў слушна заўважае, што было б няправільна разглядаць працэс манапалізацыі духоўнай вытворчасці толькі як імкненне да бізнесу. Нельга не бачыць тут і палітычных мэт буржуазіі, якая з дапамогай нізкапробнай літаратуры, кінажахаў, абстракцыянізму, «канкрэтнай музыкі» і г. д. узводзіць паклёп на Савецкі Саюз, сацыялістычную сістэму, на ўсё светлае ў чалавеку, прышчапляе яму звярыныя інстынкты, жорсткасць, эгаізм.

З партыйна-класавых пазіцый з публіцыстычным запалам аўтар выкрывае антынародны характар твораў амерыканскіх пісьменнікаў Мікі Спілейна, Генры Мілера і іншых разбэшчвальнікаў чалавечых душ, прапагандыстаў амаралізму, забойства, прыводзіць вытрымкі з іх «твораў».

Музы знаходзяцца ў палоне і адначасова ў палітычнай сістэме буйнай буржуазіі ЗША і ФРГ, Англіі і Францыі, Італіі і Грэцыі, Канады і Японіі і іншых капіталістычных краін. Як гэта не дзіўна, але факт застаецца фактам: тонкімі справамі муз у Амерыцы (і не толькі ў ёй) займаюцца і ваенныя ведамствы. Яны выкарыстоўваюць сферу мастацтва для таго, каб падрыхтаваць новыя атрады за-

Ю. Гусеў. «У аковах манаполій». Узмацненне манапалізацыі сродкаў духоўнай вытворчасці і яе пагібельны вынік. Мінск, «Беларусь», 1972.

Часам паэт, ведучы думку ці развіваючы вобраз па законах свайго метафарычнага мыслення, настолькі захапляецца гэтым, што адрываецца ад глебы рэальнасці і тады ўзнікае жаданне з ім паспрачацца. Напрыклад, невядома, супраць каго накіраваны гнеў паэта ў вершы «Сакавік. Дажджы асеннія...».

У вершы В. Зуёнка «Сплывае гук...» тое ж уласцівае паэту адчуванне адказнасці за кожнае імгненне жыцця, асабліва перад непазбежнасцю смерці, калі «над галавой нявысненая песня кружыцца будзе ціха...». Выдатны верш, на маю думку, сапсаваны банальна-сентыментальнай, «рамансавай», незразумелай канцоўкай, якая зніжае мужнае гучанне ўсяго твора:

Ды часам адзінокая жанчына,
Дзе ўзносіць камень шэрае плячо,
Панікне на далонях успамінаў
Бяссоннаю тугою—снегам шчок. (?)

Надуманая, нераскрытая «значнасць» праблемы ў вершы «На чацвёртым дзесятку»:

...Як і ўчора не спалася —
Зноў не спіцца сягоння...
Недзе сорак падкралася —
І з парога не згоніш...

Добра, што такіх неабавязковых радкоў мала ў цэласным увогуле зборніку «Сяліба».

Вядома, цяжка і немагчыма даваць парады, як паводзіць сябе ў розных жыццёвых сітуацыях, ды і не ў гэтым прызначэнне паэзіі. У вершы «Можна ў сцежцы змыліцца...» В. Зуёнак паказвае сціплае жаданне жыць так, каб не адвярнуліся ад цябе людзі, не адштурхнуў з праклёнам прэч бераг, каб была заўсёды пад нагамі сцежка... Ты, чалавек, губляеш усё, калі «...змыліцца маці ў табе і Радзіма». Сцвярджэнне асабістага і грамадскага, як цэласнага адзінства, непадзельнага з першага кроку чалавека на зямлі, — гэтым лепшыя вершы В. Зуёнка працягваюць выдатныя традыцыі беларускай савецкай літаратуры.

Коласаўскае разуменне паняцця «мой родны кут» прагучала і ў паэме Васіля Зуёнка «Сяліба», якая дала назву ўсёй кнізе.

Спачатку для аўтара Сяліба — гэта родная мясціна, дзе аселі калісьці продкі, лапінка зямлі на выспе, сярод лясоў, якую абдымалі «дзве ракі, як дзве рукі». І паступова мы бачым, як межы Сялібы паэта, нібы канцэнтрычныя кругі, усё пашыраюцца і пашыраюцца. Ён і Яна — героі паэмы, якія вядуць увесь час дыялог паміж сабой, — адчуваюць сваё прызнанне не толькі жыць на зямлі, але і актыўна працаваць на ёй, мяняць дзеля таго, каб чалавеку лепш жылося, яе аблічча. «Саперніцтва з прыродай — непазбежнасць, як непазбежнасць—розум у прыродзе» — сцвярджае разам з гераіняй паэт. А калі гэта так, дык тым большая адказнасць кладзецца на тых, хто заклікаць пераўтвараць зямлю і прыроду. «Саперніцтва — яно не бой крывавы», — гучыць у творы папярэджанне, нібы працягваючы асноўны ідэйна-тэматычны напрамак папярэдніх вершаў В. Зуёнка. І вось ужо для паэта і яго герояў, якія гэта добра ўсведамляюць, Сяліба — уся наша зямля, уся планета, пра якую мы павінны дбайна клапаціцца, вынесці яе на руках «з бою — як салдата», забінтаваць і загаіць яе раны і ўрачыста перадаць «блакітную — нашчадкам».

Да паэта В. Зуёнка прыйшла сапраўдная сталасць. Чытаючы яго кнігу «Сяліба», мы бачым, што разам са сталасцю з'явілася ў паэта ўсведамленне вялікай адказнасці за кожнае слова, паэтычны радок, за кожную страфу, за ўсё, што робяць на зямлі паэт і яго героі. І цяпер мы з яшчэ большай цікавасцю будзем чакаць новых сустрэч у свеце яго паэзіі, яго паэтычнай Сялібы.

Ванкарэм НІКІФАРОВІЧ.

ПРА МУЖНАСЦЬ

У пачатку кнігі Сяргея Свірыдава «Загадкавы стрэл» ёсць некалькі слоў ад аўтара. Ён гаворыць, у прыватнасці: «У час Вялікай Айчыннай вайны я працаваў рэдактарам газеты «Кліч партызана», якая выходзіла ў партызанскай брыгадзе Героя Савецкага Саюза Аляксея Данукалава. У канцы 1942 года Віцебскім падпольным абкомам партыі быў адкліканы з брыгады і накіраваны ў газету «Віцебскі рабочы», дзе выконваў абавязкі адказнага сакратара рэдакцыі». Словы гэтыя, а таксама падзагаловак, які называецца «Партызанскія былі», даюць падставы меркаваць, што кніжка напісана на дакументальным матэрыяле.

«Кліч партызана» — так называецца першае апавяданне зборніка С. Свірыдава. Яно — пра цяжкія і суровыя дні вайны 1941 года. Гэта быў толькі пачатак. Народ узняўся на святую барацьбу за сваю чалавечую годнасць, за родную краіну.

Аўтар знаёміць чытача з героямі кнігі, расказвае і аб сабе, нялёгкай працы ваеннага журналіста. Ёсць у творы адзін эпізод, які западае глыбока ў душу, хвалюе, непакоіць. Партызанскі рэпарцёр Фруза вяртаецца з задання і расказвае аб тым, што бачыла і чула:

«— Выйшла я з нашага сяла за ваколіцу. Іду, таварышы, па вызваленай ад ворага зямлі. Хіліцца мурожная траўка. Мо пад ветрыкам, а мо кланяецца нам, партызанам. Радуецца волі, смяецца залатым смехам малачай...

— Ты, Фруза, аб партызанах расказвай, а не аб мурожнай траве, — перапыняю яе.

— Не перашкаджай! — сурова гаворыць яна. — Таму партызаны і перамагаюць, што ім кожная пясчынка родная, кожная травінка памочнік... Эх ты, рэдактар! Збіў толькі мяне...»

Колькі шчырай лірыкі і ўзнёслага пачуцця ў гэтых словах.

Поўнасцю адпавядаюць дакументальнаму жанру апавяданні «Плач дзяцей», «Сын камісара», «Ганчар», «Маці», «Дачка». У апошнім, напрыклад, вельмі добра расказваецца, як родная маці, рызыкуючы сваім жыццём, не выдала немцам сваю дачку-партызанку.

Свае фарбы і інтанацыі знайшоў С. Свірыдаў у апавяданні «Плач дзяцей».

...Немцы даведаліся, што ўрач Мамонава была ў партызанскім атрадзе. Намер ворагаў адзін: выведаць яго месцазнаходжанне. Ганну Мікалаеўну страшна білі, катавалі. Яна заставалася непахіснай. Каты пайшлі на самае жудаснае. Яны вывелі жанчыну на двор і паказалі трое яе дачушак, закапаных па шыю ў зямлю:

«Не хвалюйцеся. Вашы дзеці тут забаўляюцца, — сказаў афіцэр.— Дзяўчынкі пакуль жывыя і здаровыя, але, калі вы не будзеце гаварыць, мы іх зусім закапаем...»

Жахлівыя падрабязнасці! Такое ніколі не забываецца. Яно заўсёды будзе стаяць у вачах: «Ні рук, ні ног, толькі белыя галоўкі тырчэлі з зямлі. Галоўкі плакалі...»

«Партызанскія былі» С. Свірыдава цікавыя сваім дакументалізмам.

Але хацелася б пагаварыць і пра майстэрства аўтара. На жаль, у творах не ўсё добра з мовай. З першых ужо старонак апавядання «Кліч партызана» (дарэчы, яно носіць падзагаловак «З дзённіка») на чытача павявае сухой аднастайнасцю фактаў, якія падаюцца пратакольна, без належнага адбору і апрацоўкі.

Кніга напісана на беларускай мове, але аўтар не заўсёды адчувае слова, улоўлівае моўную мелодыю, яго гучанне: «раздаецца прастуджаны голас», «узбіраецца на дрэва», **«хоць аб гэтым ніхто...»**, «ростам у сажань, але з адкрытымі прастадушнымі вачыма», **«лупку** немцам **наладзілі»**, «ад межаў маскоўскіх працягаў», «перапісваем на **ласкутах** паперы», «жанчына, кінуўшы **тапор»**, «з вачэй брызнулі слёзы», «голад даваў **аб сабе ведаць»** і г. д.

Дакументальная кніга Сяргея Свірыдава, — безумоўна, знойдзе свайго чытача. Хацелася б толькі пажадаць аўтару ў далейшым акуратней ставіцца да слова.

І. ПАЎЛЮКОЎСКІ.

С. Свірыдаў. «Загадкавы стрэл». Партызанскія былі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1973.

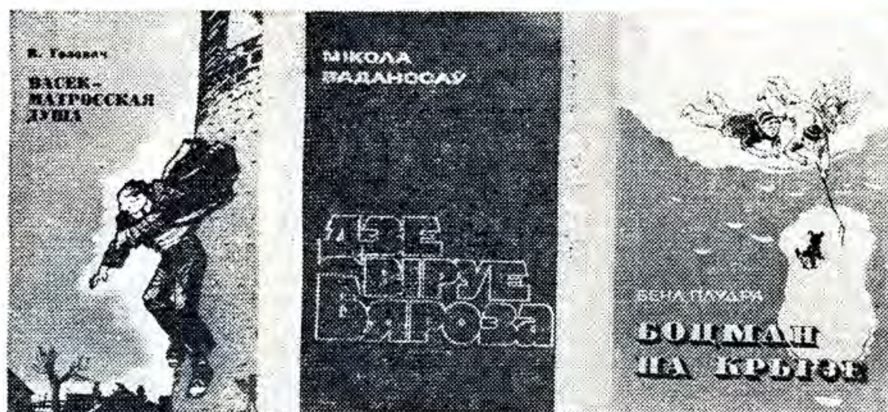

бойцаў, аматараў рэваншызму і палітычных авантур.

Каб прыдаць большую пераканаўчасць і дакладнасць сваім вывадам, Ю. Гусеў уводзіць у тканіну меркаванняў выказванні зарубежных вучоных, публіцыстаў, мастакоў, а таксама савецкіх журналістаў-міжнароднікаў і дзеячоў культуры, якія сваімі вачамі бачылі капіталістычнае жыццё.

Колькі год назад Маркс пісаў, што «праклятая пара золата» забіла ў буржуа эстэтычнае пачуццё. Сапраўды прыгожае, тое, што робіць чалавека высакародным, яго даўно не цікавіць. Зараз у любым творы мастацтва ён хоча бачыць духоўную атруту і прыбытак.

Раскрываючы гэта, аўтар прыводзіць шматлікія факты і ў тым ліку дакумент, які сведчыць аб аграбленні гітлераўцамі ў гады вайны беларускага мастацкага музея, аб іх імкненні набыць мільёны марак за кошт духоўнага багацця нашага народа.

Змястоўным і пераканаўчым атрымаўся раздзел «Пакаранне за праўду, узнагарода за хлусню». У ім раскрываецца сутнасць «свабоды творчасці». На свежых матэрыялах, называючы прозвішчы шырока вядомых і маладых дзеячоў літаратуры і мастацтва, аўтар паказаў, што іх свабода, як і дзесяткі год назад, скрозь фальшывая.

З хваляваннем чытаеш аб пажары ў доме амерыканскага мастака Ракуэла Кента: помста за тое, што ён змагаецца за ідэі сацыялізму, што ён—лаўрэат Ленінскай прэміі «За ўмацаванне міру паміж народамі». Чаму забаронены «камуністычныя» песні грэчаскага кампазітара Мікіса Тэадаракіса? А што сталася з цудоўным голасам юнага італьянца Раберціна Ларэці? Які лёс напаткаў японскую кіназорку Фудзіка Ямамата, што давяло да самагубства 28-гадовую французскую кінаактрысу Ніколь Лядміраль?.. Вось яна, «абсалютная свабода творчасці» ў грамадстве, дзе ўсё ператварылася ў прадметы гандлю, дзе ўсё падпарадкавана інтарэсам буйных манаполій!

Некаторыя пісьменнікі не вытрымліваюць гэтай «свабоды»... Яны вымушаны ўцякаць ад яе і пакідаць сваю краіну. Пісьменнік з ФРГ Вальтэр Баўэр растлумачвае прычыны сваёй эміграцыі: «Я не магу больш дыхаць... У гэтай удушлівай атмасферы я не хацеў ператварыцца ў азлобленага старога літаратара, які піша на вецер».

Зыходзячы з марксісцка-ленінскай канцэпцыі свабоды, Ю. Гусеў прыводзіць чытача да правільнай думкі, што сапраўдная свабода творчасці неаддзельна ад свабоды ўсяго грамадства. І ў першую чаргу яна вызначаецца становішчам мастака ў грамадстве, якому ён служыць.

Апошні раздзел «Прагрэсіўнае мастацтва змагаецца» лагічна завяршае кнігу і аўтарскія разважанні. Ю. Гусеў з глыбокай павагай гаворыць пра тых, хто смела выступае супраць палітыкі мілітарызму і расізму, сацыяльнай несправядлівасці, духоўнага разбэшчвання. У першых шарэнгах ідуць французскі пісьменнік Андрэ Рэмакль, італьянскі мастак — камуніст Рэната Гутуза, заходнегерманскі паэт Райнер Хірш, мексіканскі мастак Давід Сікейрас, іспанскі кінарэжысёр Роберт Бадэгас і шмат іншых.

Цяпер барацьба ў сферы ідэй, культуры, маральных каштоўнасцей у буржуазным грамадстве ўзрастае, набываючы ўсё больш вострыя характар. Кніга расказвае аб гэтай барацьбе. Яна выхоўвае пачуццё гонару за нашу дзівосную краіну, за нашу сацыялістычную культуру. Мы цалкам пагаджаемся з аўтарам і далучаемся да яго слоў аб савецкім мастацтве: «Менавіта гэтаму мастацтву, гэтай культуры належыць будучыня».

ЭДУАРД КАРНІЛОВІЧ,
кандыдат гістарычных навук.

А ЗАДУМА БЫЛА ЦІКАВАЙ...

А ПОВЕСЦЬ Маіны Бабарыка, безумоўна, зацікавіць юных чытачоў, як твор, у якім расказваецца пра справы школьнікаў, пра іх вучобу, будні. Дзецям вельмі цікава прачытаць пра сваіх аднагодкаў. Але ці не страчвае аўтар часам пачуццё меры, ці не пачынае яна гаварыць занадта прыгожа, ці не падмяняецца ў творы жыццё сённяшніх школьнікаў празмернай рамантызацыяй?

Сева Бублікаў і Васька Калошкін, неблагія ўвогуле хлапчукі з шостага «Б» класа, не вельмі любяць вучыцца. І хоць Сева, галоўны герой аповесці, «не считал себя законченным двоечником», усё ж яго паводзінамі і паспяховасцю цікавіцца агульнашкольны збор, бо хлопчык ён неарганізаваны, абяцае выпраўляць двойкі і не выпраўляе, замест таго, каб вучыць урокі, робіць планер і г. д. Так усё ідзе да таго часу, пакуль у школе не з'яўляецца новы настаўнік заалогіі Павел Паўлавіч. Першы ж урок, які ён дае дзецям, так далёка адыходзіць ад усіх мерак і ўяўленняў аб «сухой» заалогіі, такі цікавы і захапляючы, што ва ўсіх вучняў, у тым ліку і ў Севы Бублікава, абуджаецца інтарэс да прадмета. Праўда, ён крыху «перакошаны», гэты інтарэс — Сева накіроўваецца на балота, ловіць там з дзесятак шэрых барадаўчатых жаб і назаўтра высыпае іх у настаўніцкі стол.

І тут пачынаецца тое, чаму не верыш. Па-першае, ці лагічна было Севу чакаць перапалоху ад настаўніка, які з такім замілаваннем расказваў пра жаб на мінулым уроку?

Па-другое, штучнае апраўданне Севы пасля інцыдэнта: «Да я, может, специально за ними к дальнему болоту ходил! Личным выходным пожертвовал. Так сказать, для науки, для общей пользы», прадвырашае ўсё астатняе: знаёмства з жывым кутком на кватэры Паўла Паўлавіча, нараджэнне новага захаплення ў хлопчыкаў, любоў да заалогіі. І вось шчаслівы канец, той самы дзіўны «хэпі-энд» — хлопчыкі адразу перавыхоўваюцца, караюць Тольку Жука і яго сяброў, якія мучаць голуба, а ў завяршэнне Толька, таксама перавыхаваны, падчас летніх канікул, ахвяруючы жыццём, ратуе цялят з ахопленага агнём цялятніка.

Усё гэта падаецца прасталінейна, без пэўнага псіхалагічнага абгрунтавання.

У аповесці ёсць і такое, што нібыта і прываблівае юнага чытача: таямніца кватэры настаўніка — жывы куток, таямніца таварыства «ЮЗ» — «юныя заолагі» (дарэчы, надта падобнага на маўраўскае «ТВТ»), паказ школьных будняў. Але ёсць і недарэчнае, што, на нашу думку, не варта было б адрасаваць школьніку. Напрыклад, наўмысная падтасоўка паводзін дзяцей пад паводзіны дарослых. Гэтым, відаць, якраз і тлумачыцца казённа-бюракратычная мова герояў («на сборе общества «Юные зоологи» при стопроцентном голосовании было решено установить круглосуточное дежурство в живом уголке»). Або: як зразумець рэзанёрства аднэй са школьніц — Веры Шуцько, якая з кожнай нагоды «прыточвае» прыказку ці прымаўку («Гуляй, детина, — твоя година!») і г. д.

Увогуле, мова аповесці жадае лепшага: «Лицо его вытянулось, как баклажан, а глаза стали похожи на две коричневые пуговицы», «Сева сиял, как начищенный башмак» і г. д.

Аўтару, які ў дзіцячай літаратуры не навічок, трэба быць больш патрабавальным да сябе, пазбягаць яўнай штучнасці, надуманасці ў пабудове сюжэта твора.

Т. НІКІЦІНА.

М. Бабарыка. «За круглым акенцам». На рускай мове. Для дзяцей сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1972.

Артур
ВОЛЬСКІ

КУПАЛЛЕ

Ля помніка паэту

На волю ненадзейнай хвалі
дзяўчаты кідалі вянкі
і на бліжэйшае гадалі —
не на далейшыя вякі.

Дзівіўся месяц з сіняй далі,
нібыта певень са страхі,
як з плынню чыстаю сплывалі
усе згрызоты і грахі.

Такую сілу меў нібыта
у ноч купальскую струмень...

Хоць звычай той даўно забыты
і ноч асветлена, як дзень, —

не прапусці гаючай хвалі
і на ўзбярэжжу не засні.
Спазнаў Купала на Купаллі
глыбіні вечнай чысціні.

Паэт,
узняўшыся ў метале,
ідзе ў наступныя вякі.
І, як даўней, на волю хвалі
дзяўчаты кідаюць вянкі.

Якія кветкі ў спалучэннях
любоўна сплеценых вянкоў!
А мне
прыносіць ачышчэнне
струмень купалаўскіх радкоў.

ВЯСЕЛЬНЫ КАРТЭЖ НА ПЛОШЧЫ ПЕРАМОГІ

Тут —
у вайну —
прайшлі дарогі
на Захад
з усяе Русі.

Ляціць да Плошчы Перамогі
картэж — пайтузіна таксі.

Ужо кладзецца Шляхам Млечным
асфальт пад ногі маладых.
Агонь,
што мы назвалі вечным,
чібы жар-птушка,
вабіць іх.

Але не ім спявае ранак.
Ён прысвячае тым свой спеў,
хто не вярнуўся да каханых
ці закахацца не паспеў,

па кім дагэтуль жонкі плачуць
у скрусе вечнай і святой,
хто не пабачыў і не ўбачыць
дачку пад шлюбнаю фатой

ці сына ў чорным гарнітуры
за шклом таксі, як у акне,
па кім жалобныя хаўтуры
вятры спраўлялі на вайне.

Прабачце мне,
сябры былыя,—
раптоўных слёз не адганю.
Пяро жар-птушкі
маладыя
бяруць ад вечнага агню.

РАНІЦА ТУМАНІЦЦА

Сёння раніца туманіцца
ад маёй, відаць, тугі.
Што рабіць, калі прыглянецца
нехта ёй зусім другі?

Як пайшла яна да веснічак
па сцяжынцы праз лужок,
следам плыў за ёю месячык,
бы сярэбраны ражок.

Я таксама ўслед хацеў ісці,
каб праводзіць да канца.
Але тут — напэўна з рэўнасці —
ён у хмарку даў нырца.

Ухапіць бы гэты месячык,
запрэць ды загусці.
Толькі ў цемрадзі да веснічак
сцежку я не змог знайсці.

І ўсю ноч блукаў самотны я,
пыл збіваючы з травы.
Думкі сумныя, маркотныя
не выходзяць з галавы.

А матуля пасміхаецца:
— Не хадзі, нібыта цень.
Калі раніца
туманіцца,
значыць, будзе ясны дзень.

РУБЯЖЫ

Перадюбілейнае

Не!
Гэта проста як грабеж.
Жыццё гады ў мяне скрадае.
Вось і яшчэ адзін рубеж
амаль без бою пакідаю.

А колькі гэткіх рубяжоў
нарыхтавана мне ў запасе?

Ізноў з чародкаю стрыжоў
у вырай восень падалася.

Вясною вернуцца стрыжы.
Гады ляцяць — каб не вяртацца.
Мне б на чарговым рубяжы
гадоў на дваццаць акапацца!

Каб пад гамонку капяжоў
вярнуцца ў веснюю алею,
каб шмат нязданых рубяжоў
было яшчэ да юбілею.

І ты мне шэпчаш:
— Не бяжы!
Не аддавай рубеж без бою.
Як на апошнім рубяжы
мы развітаемся з табою?..

За годам год жыццё грабе,
Але —
з упартасцю салдата —
цвярджу нястомна сам сабе,
што кожны год —
рубеж узяты!

ЧЫРВОНЫ ГАЛЬШТУК

Чырвоны гальштук зноў павязан
на грудзі мне.
І я лічу,
што я нанова абавязан
вучыцца жыць па Ільічу.

Узросту груз ураз паменеў.
Зіма змянілася вясной.
І пераемнасць пакаленняў
увачавідкі —
прада мной.

Хлапчук,
што звіў вузлом трывалым
агонь шаўковы,
каб не згас,
мне здаўся не па ўзросце сталым,
як той важаты
ў іншы час.

Вось ён ідзе,
урачысты гэткі,—
а барабаны — як званы! —
нібыта нашы аднагодкі
усе
вярнуліся з вайны.

У непаўторную мінуту
з'явіўся ён праз дым гадоў.
Далонь узняўшы для салюта,
прамовіў я:
— Заўжды гатоў!..

— НА ПАЛЯЎНІЧАГА і звер бяжыць,— крыкнуў Мікіта.— Стараста казаў, што ты едзеш?

Паліцай трымаў рукі ў кішэнях. Сцяпан насцярожыўся, наблізіўся да яго, стаў упрытык і ціха сказаў:

— Дзяк — партызан!

— Што!? — Мікіта вылупіўся на Сцяпана і было прыкметна, што ён ледзь стрымлівае смех.

— Ён ведае, што партызаны выкрылі Кузьму.

Гэты ход здаваўся Сцяпану вельмі ўдалым. Яму падумалася: чаму не атрымаць самы пераканаўчы доказ пра асобу дзяка? А хто мог лепш за начальніка мясцовай паліцыі ведаць тутэйшых людзей? Мікіта, сам таго не жадаючы, даў гэты адказ. Сцяпан радаваўся і не здагадваўся,

Уладзімір
ШЫЦІК

МЕСЦА СУСТРЭЧЫ МЯНЯЕЦЦА

Новая аповесць Уладзіміра Шыціка прысвечана барацьбе народных мсціўцаў. Герой аповесці, малады партызан, былы пагранічнік Сцяпан Пятроўскі атрымлівае важнае заданне. Пад выглядам камерсанта Сцяпан прыязджае ў пасёлак.

што паставіў сябе ў надзвычай небяспечнае становішча. Але гэта ён зразумеў пазней, калі ўжо нічога не мог змяніць.

— Глупства,— адмахнуўся Мікіта,— мы тут самі разбяромся, хто і што ведае. А ты мне патрэбны па сяброўскай справе. Выручы. Аддам, не бойся.

Сцяпан зірнуў на паліцая — апухлага, пасінелага і працягнуў грошы. Не лічачы, паліцай сунуў іх у кішэню.

— А ты добры хлопец,— ажывіўся ён,— за гэта я адкрыю табе важны сакрэт. Глядзі — нікому, а то...— ён крутануў пальцамі вакол шыі. — Хутка будзе рэквізіцыя, абяруць сялян. Не паспееш спагнаць сваё — плакалі твае грошыкі.

— Ты сапраўдны сябар, Мікіта,— Сцяпан надаў сваяму голасу шчырасць.

Яны развіталіся. Да Любаміра ісці яшчэ было рана, трэба было счакаць хаця б гадзіну. Бо Валодзя павінен быў прыйсці на месца сустрэчы толькі пад вечар. І Сцяпан пабрыў па вуліцы, збіраючыся за гэты час прадумаць, як лепш загяршыць аперацыю. Няблага было б прыціснуць і Мікіту, калі ён не схлусіў пра рэквізіцыю. Немцы балбатлівасці не даруюць. Мікіта гэта ведае. Але Мікіта пачакае, толькі вось трэба перадаць Леплю, каб папярэдзіў сялян. А на першым плане — Любамір, ці як яго па самай справе.

Сцяпан меркаваў проста: дзяк не здагадваецца, што выкрыты, таму паверыць, быццам Сцяпан гаворыць з ім шчыра, адкрыта. А паверыўшы, якраз і трапіць у сілок.

Калі Сцяпан пастукаў у дзверы дзякавай хаціны, ён ужо меў выгляд вясёлага і бесклапотнага хлопца.

Любамір, наадварот, быў пахмуры, не надта ветліва буркнуў у адказ на прывітанне. Яго нібы грызла нешта.

Сцяпан здзівіўся. Паводле яго разлікаў, дзяк павінен быў сустрэць яго нават больш прыязна,

чым учора. Ён нерашуча спыніўся на парозе, ніякавата спытаў:

— Я не ў час?

Дзяк узняў вочы. Але нібы не бачыў нікога. Вочы сёння ў яго былі бляклыя. І раптам у іх бліснула іскрынка. І вось, як і ўчора, зноў гасцінны і абыходлівы гаспадар. І ўсё ж іншы. Больш стрыманы, ці што?

Пакуль Сцяпан ламаў над усім гэтым галаву, на стале з'явілася сала, каўбаса, яйкі, тварог, пляшка шнапсу.

— Пост скончыўся ці парафіяне расшчодрыліся? — весела пацікавіўся Сцяпан.

— Знак асаблівай сімпатыі да вас,— без усмешкі адказаў Любамір, падсоўваючы лаўку да козлаў. — Наліць?

— Чаму вы пытаеце? — здзівіўся зноў Сцяпан. Ён ніяк не мог зразумець, што за ўсім гэтым тоіцца.

— Мне здаецца, вы з тых, хто любіць гаварыць на цвярозую галаву. Ці не так?

— Гледзячы аб чым,—няпэўна працягнуў Сцяпан, думаючы, што яго праціўнік, мабыць, не паспеў падрыхтавацца да размовы і таму бярэ з ходу быка за рогі.

Ён не памыліўся, хаця і не мог здагадвацца пра сапраўдную прычыну.

Любамір не паспеў падрыхтавацца, карты паблытаў усё той жа Мікіта. Ён заскочыў да дзяка, балазе, самагонку побач браў, літаральна перад Сцяпанам і, смеючыся, расказаў пра Сцяпанаву заяву. Мікіта таксама не ведаў, хто такі на самай справе Любамір. Аднак лічыў яго сваім, бо яшчэ зімой, калі ён быў сунуўся з даносам на дзяка, высокае начальства загадала трымаць язык за зубамі.

Паведамленне паліцая для Любаміра рэзка мяняла становішча. Адна справа весці, як ён збіраўся, гульню з праціўнікам, які нічога не падазрае, і зусім іншае, калі гэтай гульні хоча сам праціўнік.

— Сын мой, ісціна адна,— дзяк сказаў гэта так пакорліва, адно толькі рукі не склаў на грудзях, як на малітве.

— У наш век, святы Любамір,— Сцяпан пайшоў яму насустрач, — людзі забыліся на гэту запаведзь.

Дзяк зрабіў выгляд, што задумаўся. Памаўчаўшы, прамовіў:

— Маладосць заўсёды катэгарычная. Але ўсё ў руцэ божай, як сцвярджае мой бацюшка. І я не ісціну шукаю ў віне. Віно памагае мне працей глядзець на жыццё, быць цярпімым.

— Мы адхіляемся ад тэмы, святы Любамір,— паспрабаваў Сцяпан вярнуць размову ў ранейшае рэчышча.—Не люблю багаслоўскіх дыспутаў.

Дзяк уважліва зірнуў на Сцяпана, адсунуў поўную шклянку, сказаў:

— У вас багаты для камерсанта слоўнік, пан... э-э, Пятроўскі. Але я не пытаю, кім вы былі раней, вайна памяняла людскія прафесіі. Дык пра што мы надоечы гаварылі? Золата? Дык вось, золата не згубіцца і ў смецці, сын мой. Так, прынамсі, сцвярджаюць разумныя людзі. Я слухаю.

Цяпер задумаўся Сцяпан. Ці правільна ён робіць, падстаўляючы сябе пад удар? Можа, не рабіць спробы прывесці дзяка ў лагер, а проста выхапіць наган і знішчыць як смярдзючага гада? Урэшце, гэта таксама будзе справядліва... Сцяпан аж уздыхнуў, так свярбелі рукі. Не, трэба ўсё ж трымацца ранейшага плана. І Сцяпан, пільна ўзіраючыся ў твар дзяка, ужо не хаваючы, хто ён на самай справе, сказаў:

— Пасля здрады Цярэні ў нас тут няма надзейнага чалавека...

— Навошта вы мне гэта кажаце? — Любаміру здалося, што ён здагадаўся пра намеры свайго субяседніка. Паліцай Мікіта даў яму неабходны доказ. Зараз трэба толькі не прыспешваць. — Я служу богу. Вашы зямныя справы мяне не датычаць, сын мой.

— Значыць, для вас гэта не навіна?—Сцяпан чакаў хітрэйшых хадоў і таму шчыра здзівіўся.

Дзяк заўважыў гэта і ўзрадаваўся: усё ішло так, як ён разлічваў. Можна было рабіць наступны крок.

— Спадзяюся, вы не будзеце рабіць мне прапанову, каб я замяніў вашага няўдалага агента? — спытаў ён.— Я не прывык служыць двум панам.

Ён мог дазволіць сабе гэту двухсэнсоўнасць. Ён адчуваў сваю перавагу.

— Іменна,— падцвердзіў Сцяпан,— у такі час нельга быць збоку. Вам немцы прынеслі шмат гора, я чуў ад людзей.

— А потым вы павесіце мяне, як свайго Цярэню? Дзякую,—дзяк адмоўна пакруціў галавой.

— Цярэня здрадзіў...

— Яго выдала ваша, я маю на ўвазе партызан, а не вас асабіста, неасцярожнасць. Немцам нічога не заставалася, як прыбраць яго да рук.

— У вас зайздросная дасведчанасць,— не стрымаўся Сцяпан.

— Мы суседзі.

— Такія рэчы не расказваюць нават сябрам.— Сцяпан трапіў яшчэ ў адну пастку, пацвердзіўшы гэтымі словамі, што ведае і суседзяў, і сяброў Цярэні і, такім чынам, на Любаміра выйшаў не выпадкова. І гэта толькі пацешыла дзяка.

— Усякія сябры бываюць,— усміхнуўся ён.

Сцяпан яшчэ больш напружыўся, пакутліва стараючыся зразумець, што дазваляе дзяку паводзіць сябе так спакойна.

— Мы вучымся барацьбе, — сказаў ён прымірэнча, — але мы добрыя вучні. Двойчы адну і тую памылку не робім.

— Я зразумеў, сын мой. Ты гарантуеш мне бяспеку. А немцы?

— Вайна ёсць вайна, пан Любамір. На вайне, здарасцца, і сляпая куля забівае, як гэта ні прыкра. Але вас я таксама зразумеў. Лічыце, што нашай прапановы не было.— А сам зноў падумаў, ці не прыйшоў час пусціць у ход зброю? Дзяк вельмі асцярожны, у лес не пойдзе.

— Маладосць, маладосць,— зноў здзівіў яго дзяк нечаканым ходам,— у вашым узросце рашэнні прымаюцца без роздуму. А чалавек на другой палавіне жыццёвага шляху сем разоў памерае, перш чым сказаць: «Я — згодзен».

Сцяпан недаверліва глядзеў на Любаміра: што хаваецца за яго рашэннем, няўжо верыць, што натрапіў яшчэ на аднаго разяву?

Дзяк, згадзіўшыся, не прыспешваў Сцяпана, даваў яму час разабрацца ў сітуацыі. І гэта таксама быў элемент той гульні, якую ён дазволіў сабе сёння.

— Я павінен вам сказаць, што сваім памочнікам мы давяраем,— Сцяпан гаварыў гэта, не падымаючы вачэй, злуючыся і на сябе, і на яго, што вымушаны гаварыць не тое, што хацелася.

— І як далёка ідзе ваш давер? — у голасе Любаміра быццам ужо не чулася насмешкі.

Але Сцяпан чамусьці быў упэўнены, што ён глядзіць з'едліва, са знявагай. Каб хутчэй скончыць з гэтай, непрыемнай яму сцэнай, сказаў:

— Я павінен паказаць вам месца, дзе вы будзеце пакідаць для нас паведамленні, а мы — для вас.

— Аб чым?

— Пасёлак побач з горадам, а горад нас больш за ўсё цікавіць. Бачыце, ёсць пра што паведамляць. А больш канкрэтныя заданні будзе даваць камандаванне, калі вы, вядома, не адмовіцеся ад супрацоўніцтва.

Пры іншых абставінах Любамір, магчыма, ухапіўся б за гэту прапанову. Заўладаць, нават часова, партызанскай «паштовай скрынкай» — вялікая ўдача. Аднак зараз ён ведаў, што выкрыты, што ўся гэтая «прапанова» — блеф, гульня, якая хутчэй за ўсё мае мэтай зацягнуць яго ў лес. Ён не любіў неапраўданай рызыкі, але не прывык і адступаць. Любамір вырашыў, што пойдзе ў лес, бо не такому малакасосу ваяваць з ім...

— Ты са зброяй, сын мой? — нібы паміж іншым, спытаў ён.

Сцяпан выцягнуў наган, сказаў:

— Тут пяць куль.

— Не багата,— паспачуваў дзяк,— і я табе нічым не памагу,— ён вывернуў кішэні, поўныя нейкай трухі. Ён не баяўся, падкрэсліваў, што бяззбройны, каб прытупіць пільнасць праціўніка, упэўнены, што сам-насам лёгка з ім справіцца. Тапкляві, з выгляду кволы партызанскі «камерсант» побач з ім—каржакаватым, плячыстым — выглядаў слабаком.

— Можам зараз ісці, калі ў вас няма больш пільнай справы,— стрымліваючы хваляванне, прапанаваў Сцяпан. Не думалася, што дзяк так хутка згодзіцца. Нават было крыху дзіўна, узнікла расчараванне — фінал аперацыі абяцаў прайсці вельмі лёгка.

— А калі трохі пазней? — Любамір вырашыў праверыць, ці не дамовіўся яго праціўнік, каб іх чакалі ў лесе.

— Як хочаце. А я дык ужо развітаўся з гаспадаром.

Дзяк зірнуў на гадзіннік, быццам нешта прыкінуў, і устаў.

Яны пайшлі ў бок горада. На развілцы, дзе ад грунтовага гасцінца адгаліноўвалася палявая дарога, дзяк раптам спыніўся.

— Дзе тое дупло? — спытаў ён.

Сцяпан прызначыў Валодзю месца сустрэчы паблізу Воўчага логу, на схіле якога рос стары дуб-волат. Пра гэты дуб і сказаў ён зараз Любаміру. Адказ Любаміра ашаламіў Сцяпана.

— Э-э, самае грыбное месца. Туды сёння ўланаўскія бабы пайшлі. А мне, сын мой, рэклама аб блізкім знаёмстве нават з панам Пятроўскім,— зрабіў ён націск на прозвішча,— славы не прынясе.

— То як жа? — Сцяпан не здолеў схаваць разгубленасці.

— Нездарма ж я тут з зімы жыву,— задаволена прамовіў Любамір, — да логу падыдзем з другога боку. Там таксама ёсць дуплаватыя дрэвы. А вашым хлопцам потым нават больш зручна будзе.

Зноў Сцяпан адчуў, што застаўся ў дурнях. Да месца, названага дзякам, партызанам з лагера сапраўды працей дабірацца. Не трэба пераходзіць цераз шырокі і глыбокі лог, які ў дажджы і завеі рабіўся непраходны. Хто-хто, а ён, Сцяпан, павінен быў помніць гэта. Ды забыўся, узрадаваўся, што перахітрыў фашыста. І вось зараз ужо не можа паведаміць Валодзю, што месца сустрэчы мяняецца.

— А вунь і нашы дубы,— Любамір адкінуў цыгарэту, спыніўся, прыжмурыўшыся паглядзеў на Сцяпана,— далей можна не тупаць. Абутак зараз вялікія грошы каштуе, а дупло там адно.

— Першае заданне,— пачаў быў Сцяпан, каб выйграць час.

Любамір перабіў яго:

— Ці не хопіць? Мы не дзеці, паважаны пан-таварыш. Ты добра ведаеш, хто я, а я — хто ты. Я ж не той дурань Мікіта, да якога ты палез са сваімі хітрыкамі. Стой, не перабівай. У цябе зараз толькі адна магчымасць пайсці адсюль жывым — калі ты, менавіта ты, а не я, будзеш супрацоўнічаць з намі. Зразумеў?

— Чаго тут, усё ясна, пан Ігнась Прыбыткоўскі! — Сцяпан сказаў гэта проста так, на ўсякі выпадак, каб праверыць, бо быў не зусім упэўнены, што так яно і ёсць.

І Любамір, сцяміўшы, што партызаны вельмі глыбока праніклі ў яго таямніцу, кінуўся на Сцяпана. Ён быў упэўнены, што лёгка адолее гэтага нягеглага хлопца. Адкуль ён мог ведаць, што перад ім былы пагранічнік?

...Праз нейкі час Сцяпан скруціў дзяку рукі і павярнуў яго тварам да зямлі.

ЯНКА ШАРАХОЎСКІ

6 красавіка раптоўна памёр вядомы беларускі пісьменнік, член КПСС з 1944 года Янка (Іван Захаравіч) Шарахоўскі.

І. З. Шарахоўскі нарадзіўся ў 1908 годзе ў пасёлку Бялынічы Магілёўскай вобласці ў сялянскай сям'і. Пасля заканчэння ў 1931 годзе Ленінградскага гісторыка - лінгвістычнага інстытута працаваў у рэдакцыях часопісаў «Чырвоная Беларусь», «Полымя», газеты «Літаратура і мастацтва». Пазней вучыўся ў аспірантуры пры Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горкага.

У гады Вялікай Айчыннай вайны быў камандзірам узвода, ваенным журналістам. Удзельнічаў у баях пад Масквой, на Бранскім, 2-м Прыбалтыйскім, Ленінградскім франтах. Пасля вайны працаваў адказным сакратаром рэдакцыі часопіса «Полымя», галоўным рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва БССР, намеснікам міністра культуры БССР, рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва», дырэктарам Літаратурнага музея Янкі Купалы.

Янка Шарахоўскі — аўтар навуковай біяграфіі Янкі Купалы, артыкулаў і крытыка-біяграфічных нарысаў пра творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Я. Купалы, В. Таўлая.

Выдаў таксама кнігі апавяданняў «Срэбраная раніца» і «Сердалікавая бухта». На яго творчым рахунку пераклады на беларускую мову шэрагу твораў рускай класічнай і савецкай літаратуры.

Савецкі ўрад высока ацаніў заслугі І. З. Шарахоўскага перад Радзімай. Ён узнагароджаны двума ордэнамі «Знак Пашаны» і медалямі.

І. З. Шарахоўскі быў прынцыповым чалавекам, чулым таварышам.

Светлы вобраз Івана Захаравіча назаўсёды застанецца ў сэрцах сяброў і ўсіх, хто яго ведаў.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР.
Міністэрства культуры БССР.

Бывай, дарагі Іван Захаравіч!

Раптоўна памёр Іван Захаравіч Шарахоўскі. Цяжка паверыць у гэту страту. Менавіта таму, што ён моцна любіў жыццё, упэўнена крочыў па яго дарогах.

Я сустрэўся з Іванам Захаравічам пасля вайны. Мне спадабаўся ён сваёй моцнай ураўнаважанай натурай, няспешлівасцю, шчырасцю. Гэтыя чалавечыя якасці вылучалі яго сярод іншых, пры сустрэчах з ім можна было аб многім пагаманіць, параіцца.

Помню, будучы галоўным рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва БССР, ён прачытаў маю аповесць «Лета ў Калінаўцы». Іван Захаравіч вельмі добразычліва паставіўся да твора, даў шмат карысных заўваг і парад. Гэткім жа справядлівым суддзёй ён быў і для іншых маладзейшых літаратараў.

Мы з цікавасцю чакалі яго слова ў друку. Іван Захаравіч плённа працаваў, пісаў апавяданні, артыкулы, рэцэнзіі. Яго слова ў крытыцы было па-партыйнаму строгім, грунтоўным. У сваіх празаічных творах ён стварыў запамінальныя характары сучаснікаў, пераканаўча паказаў праўду жыцця, барацьбу савецкіх людзей за шчасце і мір.

Іван Захаравіч Шарахоўскі шмат перакладаў на беларускую мову. Ён пераклаў «Рудзіна» і «Напярэдадні» І. Тургенева, «Казкі» М. Салтыкова-Шчадрына, «Сляпога музыку» Ул. Караленкі, «Аповесць аб дзяцінстве» Ф. Гладкова, «Белую бярозу» М. Бубённава, «Чэсць змоладу» А. Первенцава і іншыя.

Некалькі гадоў Іван Захаравіч працаваў намеснікам міністра культуры БССР. І на гэтым участку работы ён быў прыкметным, дзелавітым працаўніком, карыстаўся заслужаным аўтарытэтам.

Пройдзены шляхі-дарогі... Ён бачыў вайну, быў страявым камандзірам, а потым ваенным журналістам. Ён радаваўся нашай вялікай перамозе, разам з родным народам будаваў новае шчаслівае жыццё.

Мы стаім над труной у журбоце і вялікім засмучэнні. Плывуць акорды жалобнага маршу. Мы развітваемся з салдатам, журналістам, крытыкам. Добра паслужыў ён роднай літаратуры, людзям, Савецкай Радзіме.

Бывай, дарагі Іван Захаравіч! Твой светлы вобраз навек застанецца ў нашых сэрцах.

Мікола ГАМОЛКА.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Акадэмічны тэатр оперы і балета БССР паказаў прэм'еру балета «Бахчысарайскі фантан» Б. Асаф'ева (лібрэта М. Волкава па паэме А. Пушкіна). Кампазіцыя і пастаноўка народнага артыста СССР Р. Захарава, супастаноўшчыкі — заслужаная артыстка РСФСР Н. Стуколкіна і В. Захараў. Дырыжыруе спектаклем народная артыстка БССР Т. Каламійцава. Дэкарацыі і касцюмы зроблены па эскізах мастака Я. Ждана.

На здымку—сцэна са спектакля. У партыях: Марыі — народная артыстка БССР Н. Давыдзенка, Вацлава — заслужаны артыст БССР Я. Паўловіч.

Аперэту «Пацалунак Чаніты» Ю. Мілюціна паставіў Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР. Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля Э. Карсакоў, дырыжор — Н. Фоцін, мастацкае афармленне А. Марозава.

Фота Ул. КРУКА.

ТРЫЦЦАЦЬ РОЛЕЙ СПЕВАКА

Сцэнічнае ўвасабленне вобраза князя Ігара ў бессмяротнай оперы Барадзіна было для маладога спевака Анатоля Генералава важным творчым этапам. Вось чаму іменна гэту оперу выбраў народны артыст БССР А. М. Генералаў для сваёй творчай справаздачы, якая адбылася ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР.

Перад пачаткам спектакля галоўны рэжысёр тэатра — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, заслужаны артыст РСФСР А. М. Дадзішкіліяні пазнаёміў гледачоў з творчай біяграфіяй Генералава.

Выпускнік Маскоўскага інстытута імя Гнесіных, ён ужо 19 гадоў спявае на беларускай сцэне. Рыгалета, Фігара, Дэман — усе барытанальныя партыі рэпертуару тэатра, а іх каля трыццаці, спявае Анатоль Генералаў.

Упершыню мінчане ўбачылі і пачулі маладога акцёра ў оперы беларускага кампазітара Цікоцкага «Дзяўчына з Палесся». Партыя Апанаса захапіла спевака героікай і маладычнасцю.

Кожны створаны вобраз дарагі акцёру. Але ні з чым не параўнаць пачуцці, якія зведвае Анатоль Міхайлавіч, калі ўдзельнічае ў оперы Мурадэлі «Кастрычнік».

— Стварыць на сцэне вобраз вялікага Леніна—правадыра і самага чалавечнага чалавека — надзвычай цяжка,— сказаў ён карэспандэнту БЕЛТА. — Я шчаслівы, што мне даверылі гэту партыю.

Да кожнай новай ролі спявак рыхтуецца сур'ёзна, удумліва. Цяпер ён працуе над вобразам Альфіо ў аднаактовай оперы Масканьі «Сельскі гонар». Зусім нядаўна мінчане пазнаёміліся з Генералавым у «Пікавай даме» Чайкоўскага, дзе ён спявaў партыю Томскага, і з яго Чалхіем у оперы грузінскага кампазітара Тактакішвілі «Міндзія».

Аднаму з вядучых салістаў Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР А. М. Генералаву апладзіравалі гледачы Польшчы, Балгарыі і Румыніі, дзе ён прадстаўляў беларускае мастацтва.

БЕЛТА.

ПРЭМ'ЕРЫ КОЛАСАЎЦАЎ

У ВІЦЕБСКУ адбылося чарговае выязное пасяджэнне прэзідыума праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання. Дзяржаўны драматычны тэатр імя Якуба Коласа пазнаёміў яго ўдзельнікаў з чатырма новымі спектаклямі.

Народная артыстка СССР Л. Александроўская, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ул. Стэльмах, доктар мастацтвазнаўства Ул. Няфёд, кандыдаты мастацтвазнаўства А. Бутакоў, А. Лабовіч, А. Сабалеўскі і крытык Ю. Сохар сустрэліся з творчым калектывам і разам з рэжысурай і артыстамі абмеркавалі «Багну» А. Астроўскага, «Доктара філасофіі» Б. Нушыча, «Таблетку пад язык» А. Макаёнка і «Цудоўныя пярсцёнкі Альманзора» Г. Габе. Прамоўцы далі абгрунтаваны аналіз ідэйна-мастацкіх якасцей спектакляў, разгледзелі работы рэжысёраў і мастакоў, падрабязна гаварылі пра сцэнічныя вобразы, створаныя вопытнымі майстрамі і артыстычнай моладдзю трупы коласаўцаў.

Ад тэатра слова ў дыскусіі бралі галоўны рэжысёр лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР С. Казіміроўскі, народны артыст БССР Ф. Шмакаў, дырэктар тэатра заслужаны дзеяч культуры БССР Г. Асвяцінскі і артыст А. Кацельнікаў.

НА ЧАРГОВЫМ СПЕКТАКЛІ

73-е прадстаўленне аперэты «Сільва» ў Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР

МАЙСТЭРСТВА тэатральнага калектыву, скажам больш, яго мастацкая сталасць вызначаецца не толькі колькасцю і якасцю прэм'ер, якія ён здольны ажыццявіць за сезон, але і тым, ці здольная трупа зберагчы свае спектаклі так, каб не губляліся вартасці кожнага з іх, каб чарговы паказ пастаноўкі захаваў узнёсласць, святочнасць першай сустрэчы аўтараў і выканаўцаў з гледачамі.

У пачатку мінулага года мне давялося пісаць пра пастаноўку «Сільвы» ў нашым тэатры музычнай камедыі. Прэм'ера наогул паказала, што гэты калектыў можа цікава інтэрпрэтаваць класічную аперэтачную спадчыну. Праўда, яна выклікала і жаданне ў чымсьці паспрачацца з рэжысурай, параіць выканаўцам пазбавіцца ад пралікаў артыстычнага плана.

З таго часу «Сільва» пад музычным кіраўніцтвам дырыжора Г. Хананьева была паказана на нашай сцэне некалькі дзесяткаў разоў. Цікава зноў сустрэцца са спектаклем, каб паглядзець, як склалася яго «жыццё», як сталее трупа тэатра. Гэтымі ўражаннямі паспрабуем тут падзяліцца.

Прыемна ўжо тое, што не знікла маляўнічасць пастаноўкі, як гэта, на жаль, бывае з цягам часу. Няма тут замаруджанасці падзей, страты ранейшага тэмпу, неахайнасці манціровачнага парадку, выканаўчай абыякавасці. Я сказаў бы нават, што адбыліся некаторыя карысныя змены ў спектаклі за кошт уключэння ў яго новых выканаўцаў.

Калі ж гаварыць пра ўсё гэта больш канкрэтна, дык адзначым адразу поспех В. Мазур — Сільвы і Ю. Баратава — Эдвіна. У параўнанні з першымі выканаўцамі гэтых ролей у спектаклі яны паакцёрску больш шчырыя, пластычныя і дасканалыя ў сцэнічных паводзінах.

Задавальняе і вакальнае выкананне партый. Галасы гучаць чыста, інтанацыйна дакладна. Абодва артысты лёгка пераходзяць ад спеву да гаворкі і наадварот. А гэта звычайна дасцца цяжка аперэтачным вакалістам.

Звяртае на сябе ўвагу прыгожы, цёплы тэмбр голасу В. Мазур, яе добрае адчуванне акцёрскага і музычнага ансамблю, сувязь з партнёрамі па сцэне.

Больш барытанальны, чым тэнаровы тэмбр голасу Ю. Баратава робіць яго героя, магчыма, не такім «бліскучым» закаханым, але надае Эдвіну чалавечую пранікнёнасць.

Хочацца адно параіць В. Мазур—удасканаліць гучанне голасу ў ніжнім рэгістры, дамагчыся дыкцыйнай яснасці ў асобных драматычных эпізодах, вызваліцца ў іх ад паспешлівасці. А вось Ю. Баратаву варта разам з мастаком спектакля пераглядзець грым, малюнак цывільнага касцюма (афіцэрскі — больш удалы) і прычоску. Знешні выгляд не адпавядае пакуль што фактурным дадзеным выканаўцы.

Прыемнай для гледачоў стала сустрэча і з Т. Брагінай — Ангільтай і С. Муратавай — Стасі. Выканаўцы гэтых партый у мінскай «Сільве» добра адчуваюць характары сваіх гераінь і вельмі непасрэдна раскрываюць іх. З сапраўдным бляскам і майстэрствам праводзіць Т. Брагіна сцэну з А. Прыходзькам — дырэктарам кабарэ Феры ў апошняй дзеі спектакля. Вельмі яркая, уражлівая С. Муратава — Стасі ў дуэтах з Ю. Баратавым — Эдвінам і В. Фаменкам — Боні.

Да здабыткаў 73-га спектакля «Сільвы», пастаўленага на нашай

АКЦЁРЫ І РОЛІ

...І КАЗАЧНІК ЧАРОЎНЫ

Гэтага артыста, бывае, сталыя гледачы з малечы і пазнаюць адразу. Бо для дасціпных хлопчыкаў не бывае таямніц і тады, калі тэатр штосьці хавае — пад грымам і касцюмамі, у дзівосных спалучэннях святла і фарбаў. Здараецца, толькі ён з'явіцца на сцэне, як у зале прагучыць гарэзлівы голас з партэра: «Гэта — Міхайлаў...» І ёсць звычайна ў такой «рэпліцы» штосьці ад павагі да артыста, ад веры ў яго надзейны творчы почырк...

А выпрацоўваўся ён, гэты артыстычны почырк, гадамі. Скончыўшы інстытут сцэнічнага мастацтва ў Ленінградзе, Леў Пракопавіч выступаў у Беларускім ТРАМе, быў акцёрам Другога БДТ (цяпер тэатр імя Якуба Коласа), у трупе якога пад уплывам А. Ільінскага, П. Малчанава, Ц. Сяргейчыка фарміравалася яго індывідуальнасць. Мабыць, самым каштоўным урокам акцёрскага майстэрства для Л. Міхайлава была роля салдата Мелеха ў драме П. Глебкі «Над Бярозай-ракой». Рэпеціраваў яе малады тады артыст па чарзе з Аляксандрам Ільінскім, прыглядаўся да старэйшага таварыша, вучыўся і шукаў свой адметны вобраз. Здарылася так, што з-за хваробы першага выканаўцы на прэм'еры давялося быць салдатам Мелехам Л. Міхайлаву. Дэбют быў вельмі ўдалы, і Аляксандр Канстанцінавіч папрасіў кіраўніцтва тэатра замацаваць ролю за маладым калегам.

Л. Міхайлаў у спектаклі «Несцерка».

У трупу Рэспубліканскага тэатра юнага гледача, які быў нанава створаны пасля вайны вядомым рэжысёрам Л. Мазалеўскай, ён уступіў сталым артыстам, маючы багаты вопыт, набыўшы веды і пэўны ўзровень майстэрства. Ролі, ролі... І, зразумела, казачныя персанажы. Тут трэба мець спецыфічныя здольнасці: іграць так, нібы твой «герой» сыходзіць са старонак вядомых або, наадварот, яшчэ незнаёмых дзецям казак. А дзеці па-свойму «малююць» у думках рысы і аблічча такіх персанажаў, і тое, што прапануе ім сцэна, павінна ці адпавядаць іх уяўленням, ці пераконваць цалкам, браць у палон праўдай паводзін «героя» і яго выглядам.

Мабыць, нават назваўшы адзін з такіх вобразаў Л. Міхайлава—сеньёра Памідора ў «Прыгодах Чыпаліна» паводле папулярнай кніжкі Д. Радары, мы выклічам ўсмешку ў многіх. Колькі смешнай пыхі і наіўнага самалюбства было ў гэтым па-свойму ваяўнічым прадстаўніку аднаго з канфліктуючых у казцы лагераў! Артыст узяў пад увагу і неабходнае фізічнае адчуванне таго, што кожны разумее, калі вымаўляе слова «памідор», — круглы, чырвоны, паўнюткі па берагі сокам. І яму верылі не толькі самыя маленькія гледачы. Так, на сцэне дзейнічаў ганарлівы Памідор. Дзівоснай была і «ўнутраная лінія» паводзін персанажа. Чалавечыя якасці, што выстаўляліся аўтарам і тэатрам на смех, былі ўласцівыя гэтаму сеньёру Памідору. Не трэба было гадаць, што асуджаюць выканаўца разам з рэжысёрам і аўтарам кнігі ў такім характары і ў такім «светапоглядзе»...

З яго смяяліся ў зале. Здзекваліся. І, мабыць, штосьці бралі як прыклад таго, што такое дрэнна. Ва ўсякім разе, дзеці, як кажуць, горача прымалі акцёра, што на час спектакля рабіўся сеньёрам Памідорам.

Часта бывае на сцэне Л. Міхайлаў дзядулем.

На здымку — сцэна са спектакля па п'есе А. Макаёнка «Таблетку пад язык» у Беларускім дзяржаўным драматычным тэатры імя Я. Коласа. Рэжысура А. Смелякова, мастацкае афармленне А. Салаўёва, музычнае — Б. Насоўскага.
У ролях: народны артыст БССР Ф. Шмакаў (Уладзімір Каравай), І. Матусевіч (дзед Цыбулька), А. Трус (Карандзялёў) і артыст Г. Валчок (Ломцеў).

Фота С. КОХАНА.

Драма М. Булгакава «Дні Турбіных» пастаўлена Гродзенскім абласным тэатрам. Рэжысёр — заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР А. Струнін, мастак Н. Якунін.
На здымку — артысты А. Кліменка (Шарвінскі) і Ул. Дзёмін (гетман Скарападскі).

Фота К. СЯРГЕЕВА.

сцэне рэжысёрам В. Вярбоўскай, трэба аднесці чысціню і зладжанасць выканання харавых эпізодаў, адточанасць танцавальных нумароў. Галасы аркестра цяпер больш адпавядаюць патрабаванням той партытуры, што тэатр узяў для пастаноўкі.

Але зноў зазначым, што абрана была недасканалая партытура. Яе аркестроўка не здольна раскрыць багацце музычных вобразаў Імрэ Кальмана, бо не адпавядае бляску музыкі, яе сімфанічнаму подыху, маляўнічасці вобразаў, шырыні мелодыі. Увесь час не пакідае ўражанне, што аўтар аркестроўкі клапоціцца аб адным: каб аркестр не «перашкаджаў» спевакам, толькі б ім «падыгрываў». Так здрабняецца і глыбіня пачуццяў і перажыванняў герояў. Гэты недахоп недаравальны ўдвая: публіка слухае нібы «эрзац» арыгінала і часта «не пазнае» таго, што ведае па запісах на грампласцінках і па радыё, па кінафільмах.

Хочацца таксама выказаць асобныя заўвагі адносна захавання ў чарговым спектаклі першапачатковага рэжысёрскага вырашэння асобных сцэн і эпізодаў. Тут больш адчувальнымі аказаліся страты.

Нагадаем фінал першага акта. У сцэне заручын Эдвіна і Сільвы навіна павінна ўзрушыць усіх удзельнікаў эпізода. Дык ні здзіўлення, ні агіднасці да ўчынка Эдвіна, ні цікавасці да таго, што адбудзецца далей, не адчуваецца ні ў кога. Прысутныя — толькі удзельнікі «масоўкі». Яны чакаюць... узмаху дырыжорскай палачкі. Адно А. Прыходзька — Феры па-акцёрску «жыве» ў гэтай драматычнай сітуацыі, дзейнічае паводле задумы рэжысёра-пастаноўшчыка.

Нешта згубілася ў параўнанні з прэм'ерай таксама і ў фінале спектакля. Ён неяк «спыняецца», а не ставіць патрэбную эмацыянальную «кропку» пасля завяршэння падзеі твора.

І ўсё ж 73-і спектакль «Сільва» добра прагучаў на мінскай сцэне. Гэта радуе, гэта зарука таго, што ў калектыве гартуецца сталасць майстроў складанага тэатральнага жанру.

І. ІНІЧ.

МАСТАК ПАЛЕМІЧНАГА ЗАПАЛУ

ЗАСЛУЖАНАМУ ДЗЕЯЧУ МАСТАЦТВАЎ БССР АЛЯКСАНДРУ СКІБНЕЎСКАМУ—70

Цяпер ён жыве і працуе ў Харкаве. У тамашнім інстытуце выхоўвае новыя пакаленні артыстаў і рэжысёраў. Мабыць, на яго ўроках часта ажываюць у канкрэтных «паказах» сцэнічныя персанажы, створаныя некалі коласаўцамі, раскрываюцца таямніцы высокага майстэрства Аляксандра Ільінскага і Алены Радзялоўскай, Паўла Малчанава і Цімоха Сяргейчыка, Фёдара Шмакова і Марыі Бялінскай, Анатоля Шэлега і Мікалая Звездачотава... Гэта з імі Аляксандр Браніслававіч на працягу дзесяці пасляваенных сезонаў у Дзяржаўным драматычным тэатры імя Якуба Коласа, паставіў спектаклі, лепшыя з якіх не толькі пакінулі яркі след у гісторыі калектыву, а і былі прыкметнымі з'явамі ў культурным жыцці рэспублікі.

Для мяне асабіста ён — рэжысёр аналітычнай думкі — застаецца мастаком палемічнага запалу.

Такім творам сцэнічнага мастацтва было, скажам, яго «Раскіданае гняздо», пастаўленае на пачатку 50-х гадоў. Адчуўшы трагедыйную веліч драмы, ён паставіў за мэту знайсці разам з выканаўцамі жыццёвыя рэаліі, якія былі б грунтам і атмасферай падзей, адлюстраваных Янкам Купалам у п'есе. І дагэтуль мы помнім, што Лявон Зяблік Ц. Сяргейчыка, Сымон А. Шэлега і Невядомы М. Зведачотава ўспрымаліся намі зусім рэальнымі, канкрэтнымі чалавечымі асобамі. Рэжысёру была вельмі дарагая псіхалагічная апраўданасць кожнай іх рэплікі, кожнага ўчынку. Пастаноўка была вытрымана ў лаканічных выяўленчых фарбах — і ў абліччы герояў, і ў дэкаратыўным раскрыцці месца і часу дзеі. І ўсё ж па-мастацку асэнсаваны, нібы прапушчаны праз прызму тэмпераменту і лагічна паслядоўнай думкі гэтага ансамблю выканаўцаў на сцэне, п о б ы т адчуваўся гледачамі надзвычай востра. Гукі скрыпачкі або голас ветру, што енчыў над Зябліковай хатай, прага людзей да шчасця, што даецца зямлёй і небам, іх смага або раптоўныя выбухі гневу — усё здзіўляла гранічным жыццёвым праўдападабенствам.

Не, архаікі ў «Раскіданым гняздзе» коласаўцаў не было. Але этнаграфічная дакладнасць захоўвалася. Беражліва, разумна, мэтазгодна. Купала-драматург у такім «прачытанні» драмы як бы браў перавагу над Купалам-паэтам.

Цяперашняе «Раскіданае гняздо» на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы па-свойму аспрэчвае такую трактоўку. Бачыў ці не спектакль А. Скібнеўскага рэжысёр Б. Луцэнка, але яго пастаноўка палемічна стаіць нібы на супрацьлеглым полюсе. Тут сімволіка Я. Купалы і паэтычнае адчуванне жыцця перададзены больш буйнымі і сакавітымі фарбамі-мазкамі, тут быт трансфармуецца ў бытавы фон. Калі коласаўцы выдатна гаварылі і жылі на сцэне, то купалаўцы іграюць так, нібы Зяблікі, іх прыхільнікі і ворагі вядуць споведзь ужо на трагедыйнай хвалі, і яны ведаюць, што іх бяда і змаганне — надзвычайныя ў людскім лёсе.

Магчыма, калі б не было «Раскіданага гнязда» А. Скібнеўскага, купалаўскі тэатр ставіў і іграў бы драму інакш. Але той быў свядомым апанентам, кідаў выклік тым, хто звяртаўся да п'есы Я. Купалы раней і каму прадстаяла ставіць яе пазней.

Або — «Жывы труп» Л. Талстога.

— Вы паслухайце толькі, што піша Федзя Пратасаў у дзяшовым нумары «меблірашкі»,— гаварыў мне Аляксандр Браніслававіч.— Гэта ж яму, герою драмы, аддадзены Талстым дарагія яму, як пісьменніку, словы... Магчыма, без драмы кахання і абуджэння сумлення Пратасаў быў бы раманістам... мастаком... мысліцелем...

Такім яго і іграў Павел Малчанаў. Яго Федзя Пратасаў на працягу ўсяго «сцэнічнага жыцця» ведаў, здавалася, больш таго, аб чым гаварылі яго вусны. І ніхто з тых, да каго ён шчыра ці пад прымусам звяртаўся са словам, не разумеў яго. Ніхто не хацеў зазірнуць у яго вочы, паслухаць яго «маўчанне». Толькі цыганка Маша, адна і адзіная ў свеце, адказвала (а мо гэта толькі так думаў малчанаўскі Пратасаў) на промні яго вачэй, на затоеныя ў душы і невыказаныя ім думкі... Нейкая напружаная, патрэбная гэтаму чалавеку, хай сабе яна нясе з сабой і радасць, і жорсткія пакуты, духоўная работа не ацíхла ў тым Пратасаве. Ён быў наперадзе свайго грамадства, і ён жа цаніў звычайныя і натуральныя праявы жыцця больш за ўсіх. Таму — песня, таму цыганка Маша... Грэшны і вялікі, звычайны і дзівосны.

Не магу сцвярджаць упэўнена, але мне падавалася, калі бачыў я Барыса Платонава ў ролі Федзі Пратасава, што і на гэты раз спектакль (рэжысёр І. Папоў) купалаўцаў ставіўся з улікам таго, што было зроблена А. Скібнеўскім і П. Малчанавым. Платонаўскі Федзя жыў сваёй віной перад усімі, хто адчувае, што лёс іх робіцца крыўдным і «няправільным» з-за яго ўчынкаў: «Я хацеў зрабіць лепш. А калі вінаваты... Прабачце, прабачце»,— вось што трымцела ў сэрцы Пратасава на купалаўскай сцэне. Ён быў носьбітам трагічнай віны. І гэтым нібы спрачаўся з малчанаўскім Пратасавым, які ўжо тым, што ёсць такі чалавек у Расіі, вінаваціў чыноўна-бюракратычны свет хлусні.

Зразумела, я вымушаны трохі с п р о ш ч в а ц ь характарыстыкі (логіка, логіка!). Аднак с у т н а с ц ь плёну творчай дзейнасці А. Скібнеўскага, на маю думку, якраз такая. Ён чытаў драматургію, адкідаючы нагрувашчаныя на яе каментарыі, і, разам з тым, беражліва захоўваў традыцыі рэалістычнага мастацтва.

У пастаўленых ім спектаклях коласаўцы з няпраўзыдзеным бляскам ігралі ролі, што мелі і славутых папярэднікаў. Нават самыя дасведчаныя тэатралы, напрыклад, апладзіравалі арыгінальным персанажам А. Ільінскага — Барону ў «На дне» М. Горкага, Расплюеву ў «Вяселлі Крэчынскага» А. Сухаво-Кабыліна, нечаканаму Машэку А. Шэлега, маштабнаму Азорычу М. Яроменкі («Святло з Усходу» П. Глебкі), рафініраванаму Карэніну Б. Левіна («Жывы труп»), Ф. Шмакаву і М. Бялінскай, якія так пранікнёна і натхнёна выступалі ў ролях Валодзі і Марыі Аляксандраўны Ульянавых («Сям'я» І. Папова). Рэжысура А. Скібнеўскага не замінала раскрыццю індывідуальных талентаў. Больш таго—ён часта зыходзіў ў сваіх рэжысёрскіх шуканнях, з наяўнасці ў трупе тэатра пэўных артыстаў. Ён не здраджваў сабе, і нікому, як я памятаю, не гаварыў, што задума «Раскіданага гнязда» з'явілася ў яго ад захаплення трагедыйным патэнцыялам характарнага артыста Ц. Сяргейчыка, а «Жывы труп» яму захацелася паставіць, калі ён аднойчы «злавіў» вухам у інтанацыях... Бобчынскага — Малчанава дакор усяму свету за тое, што вось жыве недзе ў правінцыі гэты дробненькі чалавечак і нікому да яго няма спраў. Нечакана? Што ж, псіхалогія творчасці мае многа яшчэ неадгаданых таямніц. Такія — таксама.

Мне асабіста падабаецца адно вызначэнне спецыфікі работы над спектаклем, зробленае аднойчы А. Скібнеўскім. Ён лічыць, што акцёр з яго ўнутраным тэмпераментам і знешнім абліччам — гэта глеба. Роля, што яму даручана,— гэта зерне. Адзін і той жа гатунак, кінуты ў глебу, дае розны па якасці ўраджай. Гамлет будзе заўсёды Гамлетам. Праўда, на адной глебе ён набудзе рысы кволага рухам прэтэндэнта на трон Клаўдзія, на іншай — змагара супраць зла, якое ўвасоблена ў Клаўдзіі і яго двары, яшчэ на адной — заяўнічага гуманіста, інтэлектуала «са шпагай». Усё вызначыць «глеба». Але Гамлет будзе Гамлетам.

А рэжысура? Для А. Скібнеўскага яна і сейбіт, і араты, і аграном. Прадугледзіць «ураджай» ёй дадзена. Толькі трэба каб яна была знаўцам і «зерня», і «глебы»...

Аляксандр Браніслававіч лічыць дарагімі старонкі свайго жыцця, якія звязаны з беларускай сцэнай. І наша грамадскасць не забывае таго, што ён даў гэтай сцэне — мастак удумлівы, патрабавальны, натхнёны. У гісторыі нашай рэжысуры застаюцца яркімі вяхамі яго пастаноўкі — і ў засваенні класічнай спадчыны, і ў выхаванні трупы коласаўцаў, і ў садружнасці з нашай драматургіяй. І хацелася б, каб юбіляр ведаў, што ў знамянальныя для яго дні яму адрасуюцца словы пашаны і падзякі з Беларусі.

Барыс БУР'ЯН.

Добрым (часцей), мудрым, перасмешнікам, летуценным нават. Варта, скажам, прыгадаць «Цудоўную дудку» В. Вольскага. Ён, Леў Пракопавіч, у гэтым спектаклі так пераканальна паводзіў сябе, што дзеці з залы не толькі па-свойму каменціравалі яго ўчынкі, а і давалі парады, абураліся... Ды і ўласныя ўнукі Льва Пракопавіча потым доўга яшчэ не давалі артысту спакою: «Чаму ты хочаш разбурыць хату? Так нельга!..» Значыць, здолеў выканаўца пераканаць і тых, хто ведае яго «ў твар», здолеў «перасяліцца» ў казачнага дзядулю трывала і натуральна.

Значнай удачай у артыстычнай творчасці Л. Міхайлава стаў вобраз суддзі ў камедыі «Несцерка» В. Вольскага.

...Сядзіць гэты суддзя за вялізным сталом у позе недаступнага, які адным сваім словам вырашае лёс людзей. Што яму нейкі там мужык! Ды яшчэ калі той прыйшоў са скаргай на пана. Ну, зараз жа і пойдзе адсюль, «як дзічку з'еўшы». Суддзя Л. Міхайлава нават не хоча слухаць пра сутнасць «справы». Затое як ён ажывае, радасцю напаўняюцца яго вочы, калі Несцерка паказвае, што ў яго «нешта» ёсць за пазухай. Хабар. Пэўна, золата? Тады сапраўды «справу» трэба вырашыць хутчэй і вядома на чыю карысць.

У тэмпе вядуцца судовыя падлікі, не церпіцца атрымаць хабар. З палёгкай уздыхнуў суддзя, лагодна глядзіць у вочы Несцерку, а рукі так і цягнуцца да «золата». Ды раптам...

Там жа не кавалак золата, а звычайны камень. Гэтым каменем Несцерка збіраўся разбіць суддзю галаву, калі б той судзіў не «па праўдзе». Ашукалі ашуканца!..

Несцерка дзякуе за «справядлівы суд» і выходзіць, а суддзя стаіць нерухомы, ніяк не можа ўцяміць, што ж ўсё-такі адбылося. Доўгая паўза, суддзя разважае... Смешна бачыць у гэтыя хвіліны Л. Міхайлава. І апошнія яго словы — «Суддзя, ды без галавы», — вымаўлены ў такой роспачы, што зала апладзіруе артысту за выразны партрэт, па-народнаму дасціпна абмаляваны тып...

Колькі за 44 гады атрымаў ён апладысментаў! А Леў Пракопавіч жыве новымі планамі, новымі задумамі. Часцей за ўсё артысты мараць стварыць цікавы вобраз сучасніка. І для Л. Міхайлава важней за ўсё, каб быў такі вобраз цікавы, блізкі гледачам і кранаў іх сэрцы. Ім, гэтым сэрцам, аддае ён свой талент.

Іван БЕРЦУК.

А. МАЎЗОН

САМЫ СУЧАСНЫ

ПЕРШ-НАПЕРШ прыгадаем, што Аляксандр Мікалаевіч Астроўскі як вялікі пісьменнік з'явіўся для рускага грамадства надзвычай своечасова. Заявіў аб сабе якраз тады, калі быў яму, грамадству, вельмі патрэбен такі мастак. Пасля з'яўлення яго першай п'есы «Свае людзі — паладзім» у Астроўскім усе ўбачылі прадаўжальніка лепшых традыцый і спраў на ніве рускага тэатра, заснавальнікамі якіх былі Дзяніс Іванавіч Фанвізін і Мікалай Васільевіч Гогаль.

Астроўскі на дзіва лёгка, я сказаў бы, без напружання, прыняў эстафету з рук геніяў рускай літаратуры і, сам геніяльны пісьменнік, панёс яе далей, да вяршынь сусветнага прызнання. І калі адносна драматычнай літаратуры прынята гаварыць—англічане далі чалавецтву Шэкспіра, французы—Мальера, мы, не перабольшваючы, можам далучыць да гэтых імён імя Астроўскага. Расія, руская культура далі свету Астроўскага.

Падмацоўваць гэты тэзіс няма патрэбы—хочацца проста парадавацца таму, што Астроўскі на дзіва блізкі гэтым папярэднікам. Хай сабе яны стваралі шэдэўры ў розныя часы, адлюстроўвалі ў сваіх п'есах непадобныя з'явы жыцця грамадства, непадобных людзей, іх аб'ядноўвае найглыбейшае пранікненне ў псіхалогію, душу чалавека, характарызуе мастацкі ўзлёт у поглядзе на гісторыю і ролю ў ёй як герояў, так і зусім звычайных людзей.

У гэтым Астроўскі блізкі да Шэкспіра, яшчэ бліжэй—да Мальера.

Ёсць на зямлі тэатр Шэкспіра. Ёсць тэатр Мальера. Ёсць на зямлі і тэатр Астроўскага.

Бываюць п'есы нібы прызначаныя пераважна для іх пастаноўкі на сцэне, п'есы, якія найбольш глыбока раскрываюцца ў якасці спектакляў. Бываюць п'есы, што чытаюцца як узоры літаратуры. П'есы Аляксандра Мікалаевіча аб'ядналі ў сабе дзве якасці. Іх можна чытаць і як творы літаратуры, атрымліваючы пры гэтым найвялікшую эстэтычную асалоду, і яны ж з'яўляюцца творамі, што даюць радасць бачыць іх на сцэне, калі іх табе чытаюць майстры-акцёры. Тон такога чытання задае таленавіты рэжысёр, а чытаннем сваім яны даносяць асабістае сваё разуменне напісанага, створанага геніем пісьменніка.

Такая сустрэча—заўсёды радасная падзея.

І як прыемна ўспамінаць, што і ты быў сведкам такіх падзей.

Успамінаю «Беспасажніцу» на сцэне Другога БДТ... Аўтарамі таго свята былі рэжысёр В. Дарвішаў і выканаўца ролі Ларысы Р. Кашэльнікава. То было свята не толькі тэатра—свята думкі. Так тонка, праніклёна, так артыстычна паказалі гледачу тэатр і артыстка трагедыю Ларысы Агудалавай. І яшчэ ўспамінаецца—побач з артысткай Р. Кашэльнікавай жылі на сцэне (і як жылі!) майстры тэатра Л. Ільінскі—Рабінзон, Ц. Сяргейчык—Кнураў.

Тады, у трыццатыя гады, гэта была першая спроба паказаць Астроўскага на беларускай сцэне. Прыемна, што можна са спакойнай душой пісаць—спроба ўдалася. Прагучаў Астроўскі на беларускай мове. Беларускі тэатр атрымаў яшчэ аднаго цудоўнага драматурга, з якім можна выпраўляцца ў вялікую дарогу мастацкіх адкрыццяў.

І яшчэ некалькі радасных падзей.

«Ваўкі і авечкі» ў Першым БДТ (даваенная пастаноўка). Якія цудоўныя Ул. Уладамірскі — Апалон, Л. Ржэцкая—Мурзавецкая! Ды і ўвесь ансамбль выканаўцаў. Як многа праўды ў жыцці акцёраў!

І зноў—свята думкі, радасць ад усведамлення—пошукі ўвянчаліся поспехам, спектакль варты аўтара.

Успамінаю на сцэне таго ж тэатра «Позняе каханне». Трапяткая Людміла—І. Ждановіч. Бязмежна багаты ў праявах чалавечых якасцей, незабыўны Г. Глебаў у ролі Маргарытава. Востры, што нож, Мікалай—Б. Платонаў. А атмасфера спектакля ўся нейкая чароўная, здаецца, аб'ёмная, і кожнае слова, кожны рух акцёраў, кожная рэжысёрская дэталь у спектаклі (рэжысёр Л. Літвінаў)—гэта праўда жыцця, майстэрскае пранікненне ў самыя глыбіні таго, што было задумана аўтарам.

Радасныя падзеі!..

Крыўдна, што сёння наша сцэна не дае такіх глыбокіх уражанняў ад спектакляў па п'есах Астроўскага. Тэатры сталеюць, расце, узбагачаецца майстэрства акцёраў, рэжысёраў, а спектаклі...

...Не, не магу аднесці да ліку ўдалых нядаўнюю работу купалаўцаў «Без віны вінаватыя». Тэатр слізгануў па паверхні сюжэта меладрамы, не больш.

Хочацца, каб кожнае з'яўленне Астроўскага на сцэне нашага тэатра было перамогай сучаснага тэатральнага мастацтва, яркай дэманстрацыяй сталай думкі, самастойным разуменнем ідэй і намераў пісьменніка.

Гэта мастак на самой справе невычэрпны. І калі тэатр не здолеў па нейкіх прычынах паглыбіцца ў вір таго жыцця, што набыло пад пяром Астроўскага, скажам, па-гратэскнаму сатырычную афарбоўку, то і такі пралік можа быць павучальны для трупы. Мабыць, Рускі тэатр БССР імя М. Горкага адчуе з цягам часу, што яго цяперашняя сцэнічная версія «Гарачага сэрца» не толькі не дасканалая, а і прыблізная: штосьці ад жадання сказаць сваё слова і штосьці ад штампаў не магло даць цэласнага ва ўсіх кампанентах відовішча.

А самая характэрная рыса Астроўскага як знаўцы сцэны менавіта ў адчуванні гармоніі слова і ўчынку, твару і «маскі» дзейных асоб, іх сардэчных парыванняў і вымушаных кампрамісаў. Прыслухаемся ж да гэтай дзівоснай па характву гармоніі!

Тое, што У. І. Ленін і пасля рэвалюцыі глядзеў спектаклі па п'есах Астроўскага, чытаў яго творы, потым карыстаўся імёнамі герояў, каб называць нашы памылкі і пралікі,—яскравае пацверджанне таго, што гэты драматург-класік—жывы, ваяўнічы наш саюзнік у перабудове грамадства.

Таму і назваў я свае нататкі—«Самы сучасны». Глыбока перакананы: Аляксандр Мікалаевіч Астроўскі такі і ёсць. Толькі так да яго трэба ставіцца сёння. Тады мы атрымаем актыўнага змагара ў барацьбе за перамогу ўсяго светлага, чыстага, высакароднага. Атрымаем выключнага сучаснага драматурга, які памагае нам адмовіцца ад усяго, што аджывае на гістарычнай арэне.

С. ПЯТРОВІЧ, кандыдат мастацтвазнаўства.

ВОБРАЗЫ, БЛІЗКІЯ МІЛЬЁНАМ

ДРАМАТУРГІЯ А. АСТРОЎСКАГА НА САМАДЗЕЙНАЙ СЦЭНЕ

НА ЮБІЛЕЙНЫМ аглядзе народных тэатраў калектыў Мінскага палаца культуры прафсаюзаў паказаў камедыю А. Астроўскага «Лес». І гэта не проста даніна павагі вялікаму рускаму драматургу, 150-годдзе якога адзначае наша грамадскасць, а творчая заканамернасць развіцця тэатральнай культуры, у якой Астроўскі займае адно з пачэсных месц.

Сёння на афішах самадзейных драматычных калектываў як горада, так і вёскі можна ўбачыць прозвішча Астроўскага. І гэта шчыра радуе. Далёка не кожны раз удаецца самадзейным артыстам пранікнуць у складаную аўтарскую філасофію, спасцігнуць шматгранны свет Кручынінай, Нязнамава, Ларысы Агудалавай, Кацярыны, Негінай, Іпаліта і г. д., раскрыць звярыную сутнасць драпежнікаў капіталу, але жаданне артыстаў-аматараў «чытаць» Астроўскага са сцэны нельга не вітаць. У свой час Астроўскі марыў аб сапраўдным тэатры для народа, аб той высокай місіі сцэны, якая дапаможа чалавеку стаць чалавекам. І шчаслівы час прыйшоў.

Да беларускага народа Аляксандр Мікалаевіч Астроўскі прыйшоў блізкім чалавекам, бо тое, пра што гаварыў драматург, хвалявала і простага мужыка, і чалавека разумовай працы.

Першай у Беларусі паставіла Астроўскага тэатральная самадзейнасць, а затым ужо і прафесійны тэатр. У 1902 годзе аматары-чыгуначнікі паказалі ў Оршы «Навальніцу». У 1912 г. у Дукоры ставяцца «Свае людзі — паладзім».

Але па-сапраўднаму папулярным на самадзейнай сцэне ў Беларусі стаў Астроўскі пасля рэвалюцыі. У лістападзе 1917 г. аршанскія аматары другі раз ставяць «На бойкім месцы». Цяпер трактоўка п'есы прыкметна адрозніваецца ад дарэвалюцыйнай. На першы план выступілі сацыяльныя праблемы — бяспраўнае, беспрасветнае жыццё працоўных. У наступныя гады тут нанава ставяцца «Шалёныя грошы», «Таленты і паклоннікі», «Свае людзі — паладзім» і інш.

У 1920 г. п'есу «З чужога шалу галава кружыцца» ставіць Зачысцкі валасны драматычны гурток, а праз некалькі гадоў паяўляюцца спектаклі «Без віны вінаватыя», «Шалёныя грошы» ў самадзейных калектывах чыгуначнікаў Гомеля і Магілёва

У даваенныя гады творы вялікага рускага драматурга займалі прыкметнае месца ў рэпертуары беларускіх аматарскіх гурткоў. Сярод іх лепшымі спектаклямі лічыліся тады «Навальніца» (драматычныя калектывы калгаса «Чырвонаполле» Церахоўскага раёна і Куропальскага сельсавета Пастаўскага раёна), «Без віны вінаватыя» (Бабруйскага клуба саматужнікаў і Беластоцкага дома чыгуначнікаў), «Не было ~~ні г~~раша, ды раптам шастак» (Магілёўскі педінстытут), «Лес» (Расонскі дом культуры) і інш.

Тэатразнаўцы і тэатральныя крытыкі яшчэ і сёння прадаўжаюць абмяркоўваць праблему — ці можна ставіць на самадзейнай сцэне класіку. Адны катэгарычна супраць, іншыя — «за», маўляў, можна пасля адпаведнай вучобы і набыцця сцэнічнага вопыту. Выдатны беларускі рэжысёр-педагог Е. Міровіч лічыў, што выхоўваць маладых акцёраў трэба абавязкова на класічным творы. З усіх рускіх класікаў ён аддаваў перавагу драматургіі Астроўскага і Горкага. На яго думку, для маладога акцёра сыграць ролю ў п'есе Астроўскага значыць здаць экзамен на творчую сталасць.

Беларускія аматары сцэны заўсёды смела браліся за складаныя творы класікі, адначасова вучыліся на іх і здабывалі вопыт. Першым настаўнікам і дарадчыкам тут быў Астроўскі.

Пачынаючы з 30-х гадоў і да сённяшняга дня на самадзейнай сцэне пастаўлена амаль уся драматургія выдатнага пісьменніка. Часам проста ўрыўкі з п'ес, а больш за ўсё сцэнічныя творы цалкам. Вядома, іх мастацкая каштоўнасць не ва ўсіх гуртках аднолькавая.

У першыя пасляваенныя гады многія калектывы ў Беларусі адразу заявілі аб сваім нараджэнні творамі вялікага рускага драматурга. Сярод гэтых твораў — «Беднасць не загана» (чыгуначны клуб станцыі Магілёў), «Мінулася кату масленіца» (палац культуры гомельскіх чыгуначнікаў), «Жаніцьба Бялугіна» (Камянецкая хата-чытальня Уздзенскага раёна), «Даходнае месца», «Беспасажніца», «Без віны вінаватыя», «Лес» (Кіраўскі, Васілевіцкі, Капыльскі дамы культуры). Гэты спіс быў папоўнены новымі назвамі твораў драматурга ў аматарскіх калектывах Рэчыцы, Слоніма, Ашмян, Ліды, Браслава, Оршы, Магілёва, Полацка.

Асабліва шмат спектакляў па п'есах А. Астроўскага падрыхтавалі беларускія аматары ў дні святкавання 125-гадовага юбілею драматурга. «Без віны вінаватых» паставілі 65 калектываў, «Ваўкоў і авечак» — 63, «Праўда добра, а шчасце лепш» — тры, «Навальніцу» — два, «Позняе каханне» — два, «Беднасць не загана» — два і г. д.

Добрай школай майстэрства для тэатральнага гуртка Рудзенскага дома культуры стала драматургія А. Астроўскага. Удзельнікі яго падрыхтавалі спектакль «Без віны вінаватыя». Пастаноўка вызначалася шчырасцю аматарскага выканання. Глыбокім разуменнем характару Кручынінай вызначалася работа З. Крупніцкай. Ролю Нязнамава цікава «прачытаў» сам рэжысёр пастаноўкі С. Дайнека.

Камедыя «Без віны вінаватыя» з поспехам прайшла ў шматлікіх гуртках Брэста, Ашмян, Баранавіч, Рэчыцы, але найбольш цікавае сцэнічнае ўвасабленне атрымала ў народным тэатры Бабруйскага гарадскога дома культуры (рэжысёр Б. Шурын).

Хочацца сказаць і пра сельскія драматычныя гурткі. Той факт, што яны звяртаюцца да Астроўскага сведчыць аб высокім культурным узроўні сельскіх аматараў. Калектыў Гальшанскага дома культуры паставіў «Навальніцу». У ролі Кацярыны паспяхова выступіла работнік сельскай аптэкі Ядвіга Садоўская, у ролі Кабаніхі — калгасніца паляводчай брыгады А. Фінкоўская. Калгаснік Г. Фінкоўскі выконваў ролю Барыса, купца Дзікога іграў 50-гадовы цясляр школы пчаляроў М. Матусевіч. У спектаклі былі таксама заняты калгаснікі Л. Чуркін, Н. Чуркіна, П. Ляткоўскі і інш. Афармляў спектакль калгасны мастак І. Багрыцэвіч. Складанейшы твор рускай класічнай драматургіі быў цалкам падрыхтаваны сіламі калгаснікаў. Аб ім шмат пісаў абласны і рэспубліканскі друк, які высока адзначаў дасягненні сельскіх артыстаў-аматараў.

І ў наступныя гады Астроўскі часта ставіцца на вясковай сцэне, у вышэйшых навучальных установах і гарадскіх клубах. Напрыклад, спектаклі «На бойкім месцы» і «Мінулася кату масленіца» з поспехам ішлі ў Брэсце. Апошнюю п'есу ўдала паставіў у 1955 г. рэжысёр Ф. Расказаў у драматычным гуртку Віцебскага гарадскога дома культуры.

Шырока прайшлі ў аматарскіх гуртках спектаклі «Позняе каханне» (аўтазавод і трактарны завод, Паставы, Браслаў, Бабруйск), «Свеціць, ды не грэе» (Барысаў), «Даходнае месца» (аўтазавод). З гэтых пастановак варта нагадаць спектакль «Позняе каханне» ў народным тэатры Маладзечанскага дома культуры. Рыхтавалі яго артысты-аматары з дапамогай народнай артысткі СССР Л. Ржэцкай — некалькі разоў яна нават прымала ўдзел у спектаклі, выканала ролю Шаблавай.

Яркая старонка ў творчым жыцці народнага тэатра Мінскага трактарнага завода спектакль «Багна». Ён прагучаў праўдзіва, гістарычна дакладна і тэатральна пісьменна. На ўсім ляжаў адбітак стараннай працы рэжысёра А. Бяляева.

Галерэя вобразаў Астроўскага на самадзейнай сцэне ўвесь час папаўняецца. Асабліва значныя здабыткі дасягнуты ў нашых народных тэатрах. Гэта «Свае людзі — паладзім» (Ашмяны), «Не было ні граша, ды раптам шастак» (Бабруйскі дом афіцэраў), «Навальніца» (Слуцк), «Лес» (аўтазавод). 150-годдзю з дня нараджэння А. Астроўскага свае новыя пастаноўкі прысвяцілі народныя тэатры Баранавіч («Свеціць ды не грэе»), Слоніма («На бойкім месцы»), Талачына («Мінулася кату масленіца»), Магілёўскага завода штучнага валакна («Позняе каханне») і многія іншыя калектывы.

Астроўскі займае пачэснае месца ў аматарскіх тэатральных калектывах рэспублікі.

ПРЫ ЧЫМ ТУТ ПЕСНЯ?

СКАЖУ ШЧЫРА, пасля нашай апошняй размовы ў музычным вучылішчы мне падалося, што вы, Галіна Сямёнаўна, нарэшце, тое-сёе зразумелі. Але не паспеў я прыехаць у Мінск, як вы з'явіліся следам, і ўсё пачалося спачатку — скаргі на несправядлівасць, праклёны ў адрас «непрыяцеляў», якія быццам спяць і бачаць, як зжыць са свету Галіну Сямёнаўну Арлову.

Спачатку хацеў адказаць вам асабістым лістом, а потым падумалася, што лепш зрабіць гэта праз газету, бо надта ж многа людзей уцягнута вамі ў арбіту канфлікту — ім займаліся гарадскі камітэт партыі, абласны аддзел народнай асветы, палац піянераў, музычнае вучылішча — гэта ў Віцебску. Ведаюць пра канфлікт у Міністэрстве асветы БССР. Да таго ж, цягнецца ён ужо не год, не два...

Давайце, Галіна Сямёнаўна, паспрабуем цвяроза, як кажуць, на халодную галаву, без лішніх эмоцый яшчэ раз ва ўсім разабрацца.

Вось ужо некалькі гадоў вы ходзіце па розных інстанцыях і скардзіцеся, што вам, вопытнаму, здольнаму музыканту, не даюць магчымасці аддацца любімай справе — кіраваць аркестрам народных інструментаў Віцебскага палаца піянераў, аркестрам, які вы стварылі і выпеставалі. «Я не шкадавала ні сваіх сіл, ні свайго здароўя, ні свайго вольнага часу, бо ў рабоце з дзецьмі знаходзіла вялікую творчую асалоду. Сэрца маё замірала ад шчасця і радасці, калі сваёй ігрой аркестр мог закрануць душу слухача», — пішаце вы ў лісце ў рэдакцыю.

Нягледзячы на залішні пафас, гэтыя словы кранаюць. Тое, што музыка для вас — любоў на ўсё жыццё, што вы аддадзены сваёй прафесіі, ніхто не аспрэчвае. Не толькі шаснаццаць чалавек са спісу, які вы склалі для карэспандэнта, але і большасць з тых, хто ходзіць у вашых «ворагах», гаварылі мне, што Арлова вельмі здольны музыкант-балалаечнік, добры педагог. Яны расказвалі, што многія з вашых былых вучняў паспяхова скончылі кансерваторыю...

З цікавасцю слухаў я ваш расказ, як яшчэ ў ружовым дзяцінстве пераймалі вы бацькаву страсць да музыкі, як палюбілі балалайку, лепшы, як вы кажаце, інструмент у свеце, як выступалі на школьных канцэртах, з якім бляскам ігралі на выпускных экзаменах у вучылішчы.

Шчасліва склаўся ваш музычны лёс пасля заканчэння вучылішча. Некалькі гадоў канцэртавалі ў Белдзяржэстрадзе, а пасля, калі пацягнула на радзіму, тут, у Віцебску, вас узялі выкладчыкам у музычнае вучылішча па класе балалайкі.

І вось праз дванаццаць—трынаццаць гадоў работы, прафесійная рэпутацыя ваша, як вы гаворыце, растаптана зайздроснікамі, якім не дае спакою поспех здольнага музыканта.

— Дзе ж яны мне даруюць? — саркастычна пыталіся вы. — Мой аркестр выконваў класічныя рэчы, скажам, «Вальпургіеву ноч» Гуно, а іх калектывы — элементарныя па складанасці песні.

Што праўда, то праўда, была і «Вальпургіева ноч» і іншая класіка. Былі дзесяткі дыпломаў, грамат, падзяк вам, Галіна Сямёнаўна, за выступленні на гарадскіх, абласных, рэспубліканскіх аглядах, у Маскве на ВДНГ. Бачыў іх на свае вочы.

Аднаму не мог паверыць — што з-за нейкага нагавору, плёткі, хай інтрыгі мог распасціся цікавы аркестр, увенчаны шматлікімі лаўрамі.

— Тым не менш, так яно і адбылося, — запэўнялі вы са слязьмі абурэння на вачах.

І толькі калі сустрэўся з іншымі людзьмі, якія так ці інакш маюць дачыненне да гэтай гісторыі, зразумеў, што вы, Галіна Сямёнаўна, мякка кажучы, перабольшваеце. І ў тым, што цяпер, па сутнасці, аркестра няма, ой, колькі і вашай віны.

Спачатку, сапраўды, на вашым небасхіле не было ніводнага, нават лёгкага воблачка. Ляцела слава аркестра Арловай па ўсім Віцебску, па ўсёй рэспубліцы! Тая ж Яўгенія Іванаўна Тростнікава, дырэктар Віцебскага палаца піянераў, якую вы лічыце галоўным сваім «праціўнікам», усяляк падтрымлівала аркестр, бо слава калектыву была і яе славай. Яна тады на многае заплюшчвала вочы. Ну, хаця б на тое, што, фігуральна кажучы, першую скрыпку ў аркестры ігралі не піянеры-школьнікі, а хлопцы і дзяўчаты, на якіх чырвоныя гальштукі выглядалі занадта какетліва. Карацей кажучы, было ў аркестры нямала студэнтаў музвучылішча.

Не ведаю, Галіна Сямёнаўна, ці захочацца вам успомніць такі выпадак, мне пра яго расказала былы мастацкі кіраўнік палаца Вера Сяргееўна Гладчонак. Аркестр ваш павінен быў выступаць у Мінску. Перад самым ад'ездам вы сказалі некалькім дзяўчынкам, што на іх, на жаль, няма білетаў і яны паедуць у Мінск другім разам. Пасля стала вядома, што замест тых школьніц паехалі студэнты. З іх удзелам аркестр, вядома, гучаў больш прафесійна. Даведаліся пра гэта і дзяўчынкі, якія са слязьмі прыйшлі ў палац і сказалі, што іх нагі больш не будзе ў аркестры.

Самадзейнае мастацтва... Хіба яно існуе ў імя таго, каб бліснуць калі-нікалі ў канцэртнай зале, сарваць апладысменты, узнагароду? Спаборніцтва, вядома існуе і ў мастацтве. Але ж сутнасць самадзейнасці, відаць, у тым, каб даць кожнаму аматару выявіць свае здольнасці, хоць самыя маленькія, навучыць чалавека любіць харошую песню, танец, адным словам, далучыць яго да чыстай крыніцы мастацтва. А калі справа датычыцца маленькіх чалавечкаў, тым больш забывацца пра гэта нельга ні на мінуту.

Вы ж, Галіна Сямёнаўна, забыліся. Працавалі вы, калі можна так сказаць, дзеля прызоў. Кроў з носу, а выйсці пераможцай. І вельмі правільна сказала Марыя Сцяпанаўна Федзюковіч, былы метадыст палаца (дарэчы, гэта вы мне parailі з ёй пагаварыць), што ў дадзеным выпадку само мастацтва, ідэя служэння мастацтву былі недзе на дзесятым плане. На першым — несхаванае славалюбства, прага прызнання.

Але, паўтараю, Галіна Сямёнаўна, вакол жа былі дзеці, ці думалі вы, як уся гэта пагоня за славай адбівалася на дзіцячых душах?

Раскажу вам эпізод, сведкам якога мне аднойчы давялося быць на абласным аглядзе школьнай мастацкай самадзейнасці. Выступаў танцавальны калектыў. Раптам адна з дзяўчынак паслізнулася, войкнуўшы, расцягнулася на сцэне. Ды, так, відаць, стукнулася, небарака, што ледзь паднялася. Я стаяў за кулісамі сярод групкі вучняў. Мяне ўразіла, што ніводны з іх не паспачуваў беднай дзяўчынцы, наадварот, многія не змаглі схаваць задавальнення, нават запляскалі ў далоні. А адзін з хлапчукоў не стрымаўся:

— Ура, першага месца ім не бачыць.

Глядзеў на тых маленькіх эгаістаў і думаў, адкуль у іх гэтая чэрствасць? Хто навучыў іх, што ў мастацтве трэба прапіхвацца наперад лакцямі? Мастацтве, якое павінна ачышчаць людскія душы, рабіць людзей прыгожымі, чыстымі, высакароднымі.

Я не ўпэўнены, што вашы выхаванцы, Галіна Сямёнаўна, не стануць падобнымі на дзяцей, пра якіх я расказаў. Як відно і з вашага ліста ў рэдакцыю, і з расказаў віцебскіх таварышаў, многія аркестранты былі ўдзельнікамі вашых шматлікіх дэмаршаў, петыцый, паходаў да начальства. То вы на вачах дзяцей вяртаеце дырэктару палаца піянераў бібліятэчкі, якімі яны былі ўзнагароджаны, са словамі: «Дзеці заслужылі больш каштоўныя падарункі». То яны ідуць да загадчыка аблана Б. Яроцкага (наўрад, ці па сваёй ініцыятыве) і патрабуюць, каб іх узнагародзілі за добрае выступленне на аглядзе паездкай у Адэсу (у тую паездку, дарэчы, вы прыхапілі сваю сям'ю, ды яшчэ прыяцельку ў прыдачу...) То разам з дзецьмі ўзламваеце дзверы, дзе ляжаць інструменты...

Паступова падмурак, на якім трымаўся светлы будынак вашага поспеху, падмурак, які здаваўся вам такім трывалым, на вачах пачаў разбурацца. Вы лічыце гэта вынікам прошукаў сваіх «ворагаў». Нам здаецца, што з самага пачатку ён быў пастаўлены на вельмі зыбкую глебу.

Праўда, я не ва ўсім апраўдваю і вашых апанентаў. Відаць, не заўсёды яны паводзілі сябе інтэлігентна, не заўсёды іх учынкамі кіравалі добрыя матывы. Але што процiпаставілі ім вы, Галіна Сямёнаўна? Хіба не абрынулі вы на галаву карэспандэнта цэлую лавіну звестак, якія, вы спадзяваліся, «скампраметуюць» многіх людзей? Адзін кінуў жонку, другі пераманьвае на свой бок начальства багатымі пачастункамі, трэці хавае свае заробкі і г. д. Паказвалі мне нейкія паперкі, здабытыя, як вы самі прызналіся, употай ад іх уладальнікаў.

Прэм'ерства заўсёды выклікае раздражненне. Мабыць, таму многія вашы калегі настроены супраць вас. За ўсе гады, вы, Галіна Сямёнаўна, ні разу не выехалі ў калгас, у перыферыйную школу. А там, самі ведаеце, не багата на спецыялістаў і ваша дапамога дала б вельмі многа. Між тым, той самы Я. Нікіцін, якога вы таксама лічыце адным з вінаватых у вашых нягодах, са сваім цымбальным аркестрам (а ў яго амаль адна дзятва) аб'ехаў усю Віцебшчыну. Праўда, яго аркестр выконвае не такі складаны рэпертуар, але затое іграюць дзеці. А гэта, нам здаецца, вельмі важна.

З абурэннем расказвала мне загадчыца навучальнай часткі палаца піянераў Людміла Мікалаеўна Якубовіч, што для вас не існавала ні раскладу заняткаў, ні дысцыпліны.

У палацы піянераў дагэтуль успамінаюць выпадак, калі вы ледзь не сарвалі інвентарызацыю — адмовіліся адкрыць пакой з інструментамі. Давялося камісіі ўзламваць замок і складаць з гэтай прычыны акт.

Кульмінацыяй усёй гісторыі з'явілася рэвізія камітэта народнага кантролю, пасля якой у вас была адабрана грашовая стаўка ў палацы. Вы абвінавачваеце ў гэтым дырэктара Я. Тростнікаву, якая, маўляў, хоча пазбавіцца ад вас. Але ж тая самая Тростнікава атрымала суровую вымову за незаконную выплату грошай вам, Галіна Сямёнаўна, бо ў дадатак да іх вы мелі дзве стаўкі ў вучылішчы.

І вось вы пішаце ва ўсе канцы, каб вам вярнулі стаўку ў палацы піянераў, хаця наўрад ці не ведаеце, што зрабіць гэта можна толькі ў абыход закона.

«Ах, што будзе з маімі дзецьмі, з маім аркестрам? Чаму мне не даюць займацца любімай справай?» — скардзіцеся вы. Але, Галіна Сямёнаўна, чаму справу трэба любіць толькі за грошы? Я мог бы назваць дзесяткі кіраўнікоў самадзейнага мастацтва, сапраўдных энтузіястаў, якія робяць сваю справу, не думаючы пра ўзнагароду, тым больш, грашовую. Нарэшце, вам прапанавалі аддаць адну стаўку ў вучылішчы і замест яе ўзяць у палацы. Вы ж катэгарычна адмовіліся.

Праўда, у час разбору вашай заявы ў Віцебскім гаркоме партыі, разбору, які вёўся ў прысутнасці работнікаў палаца піянераў і аблана, вы сказалі, што згодны кіраваць аркестрам на грамадскіх пачатках.

Але гэта быў, Галіна Сямёнаўна, так сказаць, дыпламатычны ход. Вы нават не напісалі заявы аб залічэнні кіраўніком аркестра на грамадскіх пачатках, а час ад часу, калі ўздумаецца, літаральна крадком праводзілі рэпетыцыі.

Натуральна, гэта выклікала абурэнне кіраўнікоў палаца, якія патрабуюць ад вас заявы, спісу аркестрантаў, каб можна было ўсё аформіць па існуючых парадках, уключыць рэпетыцыю ў агульны расклад і г. д.

«Заявы ад мяне яны не дачакаюцца, — сказалі вы. — Буду займацца тады, калі мне захочацца. Я працую не за грошы...»

І вось самы апошні, проста абуральны выпадак. Цытую дакладную намесніка дырэктара палаца піянераў па гаспадарчай частцы Ф. Варапаева: «11 сакавіка г. г. у 11.30 раніцы былы кіраўнік аркестра народных інструментаў Арлова Г. С. у суправаджэнні 12—15 чалавек, сярод якіх было 8—9 дарослых, зрабіла спробу ўзламаць дзверы пакоя, дзе ляжаць інструменты. Я паклікаў на дапамогу кінамеханіка В. Сукеравічуса, і ўдваіх нам удалося спыніць самаўпраўства. Каб адпомсціць, студэнты, якія прыйшлі з Арловай, паламалі стэнд у калідоры...»

Перачытваю дакладную, і думаю: годзе, Галіна Сямёнаўна. Не веру я ў вашы высокія словы аб служэнні мастацтву. Што-што, а песня тут ні пры чым.

М. ЗАМСКІ,
спец. кар. «Літаратуры і мастацтва».

Віцебск—Мінск.

Мастацкі кіраўнік ансамбля танца «Вяснянка» палаца культуры магілёўскага аўтазавода імя Кірава Мікалай Дудчанка.

МАСТАКІ ЗАПРАШАЮЦЬ НА СВЯТА

Штогод увесну ў нашай краіне праводзіцца Тыдзень выяўленчага мастацтва. У гэтым свяце прымаюць удзел самыя шырокія колы грамадскасці. Аматары мастацтва сустракаюцца з жывапісцамі, скульптарамі, графікамі ў майстэрнях, на выстаўках. Мастакі і мастацтвазнаўцы выступаюць з лекцыямі аб выяўленчым мастацтве на прадпрыемствах, ва ўстановах, у інстытутах і школах. Актывізуецца выставачная дзейнасць Саюза мастакоў СССР.

Наш карэспандэнт сустрэўся з адказным сакратаром праўлення Саюза мастакоў БССР Ул. Бойкам і папрасіў адказаць яго на пытанні аб тым, як будзе сёлета праходзіць Тыдзень выяўленчага мастацтва ў нашай рэспубліцы.

— Першае пытанне — пра сёлетні тэрмін тыдня і пра саму традыцыю яго правядзення.

— Традыцыя правядзення тыдняў выяўленчага мастацтва сугучная ідэям ленінскага плана манументальнай прапаганды. Сам прынцып правядзення гэтага свята выяўленчага мастацтва — як мага шырэй прыцягнуць увагу грамадскасці да высакародных задач, якія мастацтва сацыялістычнага рэалізму вырашае на шляхах служэння савецкаму народу. Мінулыя тыдні выяўленчага мастацтва праводзіліся пад знакам святкавання 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна, 50-годдзя ленінскага плана манументальнай прапаганды, 50-годдзя ўтварэння братняга Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і іншых урачыстых дат нашай краіны. Мастацкія выстаўкі, напрыклад, 1972 года прадэманстравалі шматнацыянальны характар савецкага выяўленчага мастацтва, засведчылі актыўны ўдзел савецкіх мастакоў у працоўных здзяйсненнях народа, паказалі росквіт нацыянальных культур усіх савецкіх рэспублік, у тым ліку і Савецкай Беларусі. Выстаўкі пераканальна паказалі пастаяннае ўзаемаўзбагачэнне мастацкіх культур братніх рэспублік Савецкага Саюза.

Сёлета Тыдзень выяўленчага мастацтва адбудзецца з 16 па 22 красавіка. Ён праводзіцца пад дэвізам «Мастацтва належыць народу». Дарэчы, якраз на тэрмін тыдня прыпадае і правядзенне Усесаюзнага камуністычнага суботніка, у якім мастакі нашай рэспублікі прымуць актыўны ўдзел.

— Як складзецца выставачная дзейнасць Саюза мастакоў БССР у дні Тыдня?

— Запланавана значная колькасць разнастайных выставак. Як і заўсёды, па традыцыі, адкрыццё тыдня адбудзецца ў Жодзіна, дзе плануецца выстаўка беларускага жывапісу і графікі. Там жа адкрыецца экспазіцыя твораў мясцовых мастакоў. Шэраг выставак адбудзецца на прамысловых прадпрыемствах сталіцы рэспублікі, у сельскай мясцовасці. Абласныя арганізацыі Саюза мастакоў БССР наладжваюць паказ твораў мастакоў абласцей. Літаральна днямі скамплектавана і завезена перасоўная выстаўка твораў мастакоў Беларусі ў калгас «Маяк камунізму» на Міншчыне. У Салігорску адкрыецца выстаўка работ Г. Паплаўскага з падарожжа па Індыі. Зразумела, што ў часе тыдня мастакі сустрэнуцца з гледачамі непасрэдна ля палотнаў на выстаўках.

— Натуральна, будуць праведзены «дні адчыненых дзвярэй» у майстэрнях мастакоў?

— Так, многія мастакі ў сваіх майстэрнях сустрэнуцца з гледачамі, раскажуць ім пра свае творчыя планы, пра сваю работу. Апрача таго, мастацтвазнаўцы і мастакі выступяць з гутаркамі на прадпрыемствах і ва ўстановах, у школах рэспублікі. Уся практыка савецкага выяўленчага мастацтва, асабліва ў апошнія гады, паказвае, наколькі плённай з'яўляецца сувязь савецкіх мастакоў з рабочым класам, працаўнікамі сельскай гаспадаркі, інтэлігенцыяй, воінамі Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога флоту. Таму мы спадзяёмся, што і ў часе тыдня мастакі, наведваючы прамысловыя прадпрыемствы, працуючы на камуністычным суботніку, створаць замалёўкі, якія, магчыма, складуць асобную спецыяльную экспазіцыю.

— Ці будуць у часе сёлетняга тыдня праведзены мерапрыемствы, якія ўнясуць нешта новае ў практыку правядзення свята выяўленчага мастацтва?

— Шчыра кажучы, загадзя гаварыць, можа, і не варта. Зразумела, плануем калі і не зусім новае, то, прынамсі, вартае ўвагі. Спадзяёмся, што сёе-тое ўдасца здзейсніць. Так, напрыклад, цяпер, як вядома, у розных месцах нашай краіны і за мяжой практыкуюцца так званыя выстаўкі твораў мастацтва пад адкрытым небам. Пераважна так экспануецца скульптура. Своеасаблівыя экспазіцыі пад адкрытым небам не толькі скульптуры, але і жывапісу, і графікі нам удасца арганізаваць, калі мы скарыстаем у якасці «выставачных пляцовак» вітрыны кнігарань. У часе сёлетняга тыдня мы мяркуем правесці такі эксперымент.

У выставачнай зале Саюза мастакоў рэспублікі, дзе плануем разгарнуць выстаўку твораў самадзейных мастакоў прадпрыемстваў Першамайскага раёна Мінска, мяркуем ўстанавіць эстампны станок, які будзе працаваць у дні тыдня. Наведвальнікі выстаўкі здолеюць пабачыць на свае вочы, як друкуюцца эстампы.

— А якія традыцыйныя мерапрыемствы будуць яшчэ праведзены ў часе тыдня, апрача названых?

— Спадзяемся, што ў кінатэатрах рэспублікі шырока будуць паказаны фільмы пра выяўленчае мастацтва, у тым ліку і пра майстроў выяўленчага мастацтва нашай рэспублікі. Плануюцца таксама выстаўкі-продаж твораў выяўленчага мастацтва, сустрэчы мастакоў-прафесіяналаў з народнымі майстрамі-ўмельцамі, выезды мастакоў на прадпрыемствы з кансультацыямі па афармленні нагляднай агітацыі, конкурс на лепшы дзіцячы малюнак на асфальце.

І вось, можа быць, не зусім традыцыйнае мерапрыемства: ёсць у Саюзе мастакоў рэспублікі творчая камісія праўлення па рабоце з маладымі мастакамі. На ўліку ў камісіі каля сотні будучых членаў нашага саюза. Спадзяёмся, што камісія правядзе конкурс сярод маладых мастакоў на лепшую замалёўку з сённяшняга нашага жыцця. Магчыма, у выніку гэтага конкурсу з'явіцца цікавая экспазіцыя замалёвак.

Карацей кажучы, планаў нямала. Спадзяёмся, што яны будуць здзейснены. Спадзяёмся, што шырокія колы грамадскасці паспрыяюць іх здзяйсненню.

ТУТ ДЗЕСЯЦЬ КЛАСАЎ ПРОЙДЗЕНА...

У баку ад галоўнай вуліцы, у ціхім завулку, у гушчары векавых таполей стаіць мая школа. 1-я сярэдняя школа горада Чэрвеня. Неўзабаве ёй споўніцца 100 год.

Многія вучні гэтай школы сталі вядомымі людзьмі — грамадскімі дзеячамі, вучонымі, архітэктарамі, мастакамі, артыстамі.

Кожны год збіраемся мы ў сваю школу на традыцыйныя сустрэчы. Дырэктар школы Станіслаў Паўлавіч Малішэўскі, таксама выпускнік 1-й школы, падтрымлівае з намі трывалыя сувязі. І кожны раз, едучы на традыцыйны збор, мы вязем з сабой падарункі школьнаму музею У. І. Леніна.

Мастакі Яўген і Валянцін Ціхановічы, мае аднакашнікі, паказалі ў сваёй школе выстаўкі графікі і жывапісу. Я таксама ў адзін з прыездаў развесіў у школьных калідорах свае работы.

Станіслаў Паўлавіч надае выяўленчаму мастацтву вялікую ролю ў выхаванні дзяцей. Таму ў школьным музеі можна ўбачыць работы многіх мінскіх мастакоў. Сярод іх бюст У. І. Леніна работы народнага мастака Беларусі З. Азгура, кампазіцыя «Рабочы» скульптара В. Палійчука, літаграфія С. Геруса «У. І. Ленін у сваім Крамлёўскім кабінеце», гравюра С. Рана «Сям'я Ульянавых».

Не так даўно на сустрэчу са школьнікамі 1-й Чэрвеньскай школы прыехаў выпускнік 1928 года Уладзімір Адамавіч Король, цяпер старшыня Дзяржбуда БССР, народны архітэктар СССР.

Сустрэча прайшла вельмі цёпла і цікава. Уладзімір Адамавіч расказаў пра тыя часы, калі ён быў вучнем, пра любімых настаўнікаў.

Ён падараваў школьнаму музею бронзавы барэльеф У. І. Леніна, які зараз таксама ўключаны ў экспазіцыю.

Ул. САКАЛОЎ,
мастак.

ВІЦЕБСК СТАРАЖЫТНЫ, МАЛАДЫ

Амаль тысячу гадоў, як стаіць на беларускай зямлі гэты горад. Шмат чаго прыпадала на яго лёс — войны, разбурэнні... Але сёння, заліты лагодным вясновым сонцам, ён выглядае на дзіва прыгожым і маладым.

Узняліся ў неба сталёвыя рукі кранаў — расце Віцебск.

Па прыгожых, зялёных вуліцах ідуць шчаслівыя людзі — будаўнікі новага жыцця!..

Малюнкі Ф. ГУМЕНА.

НАШЫ МАЙСТРЫ МАСТАЦТВА

ПРАЗ УСЁ ЖЫЦЦЁ...

Глухі заснежаны лес... Вузкая сцяжынка вядзе да палянкі. Калі прыгледзецца, можна заўважыць на ёй добра замаскіраваныя зямлянкі. Злева пад павеццю схавалася печ. Пад другой павеццю стаіць доўгі стол з укапанымі ў зямлю лаўкамі. Каля адной з зямлянак (відаць, камандзірскай) напісаны рукой «Баявы лісток».

Калі не звяртаць увагі на асвятляльныя прыборы ды на кіназдымачны апарат, ствараецца ўражанне, што машына часу перанесла нас на трыццаць гадоў назад, у адзін са шматлікіх партызанскіх лагераў. Але машына часу тут ні пры чым — партызанскі лагер створаны паводле эскізаў мастака-пастаноўшчыка заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Яўгена Ганкіна.

Вунь і сам ён — каржакаваты, чорнавалосы, з учэпістымі вачыма, з шурпатымі, як у слесара, далонямі корпаецца нешта ля «партызанскай кузні»...

Мы, кінагледачы, параўнальна добра ведаем творчыя, а нярэдка і жыццёвыя біяграфіі кінаакцёраў. Маем уяўленне аб працы рэжысёра, аператара, сцэнарыста. А вось у тым, што робіць мастак кіно, разбіраемся чамусьці значна горш. Між тым менавіта ён, мастак, першым стварае канкрэтныя візуальныя вобразы будучага фільма. Гэта ён стварае фарбы, лініі, рэчы — увесь той свет, які з'явіцца потым перад намі на экране.

Семнаццацігадовы юнак з глухога мястэчка Шчэдрын былога Парыцкага раёна Гомельскай вобласці ў пачатку 1939 года паступіў вучыцца на мастацкі факультэт Усесаюзнага інстытута кінематаграфіі. А з першых дзён вайны студэнт Я. Ганкін у радах народнага апалчэння.

Разам з іншымі мастакамі Я. Ганкін рабіў эскізы рэквізіту да фільма «Іван Грозны».

— Аднойчы, — успамінае Яўген Ганкін, — калі я пісаў ікону, падышоў Сяргей Міхайлавіч Эйзенштэйн. Пастаяў моўчкі, паглядзеў, потым папрасіў пэндзаль. Макнуў яго ў фарбу і... удвая звузіў нос багамацеры, разы ў паўтара павялічыў вочы, энергічнымі мазкамі падкрэсліў аскетычнасць шчок. Стылізацыя, сказаў ён, патрабуе, а ў іконе асабліва, моцнай трансфармацыі дэталей.

Урокі славутага рэжысёра, выдатнага мастака, надоўга запомніліся Яўгену Ганкіну. І сёння,назіраючы за яго работай, калегі здзіўляюцца самаадданасці мастака, яго пільнасці да «дробязей»,

Кінамастак Яўген Ганкін (на першым плане) на здымачнай пляцоўцы.

СКАРБЫ МАСТАЦКАГА МУЗЕЯ

Мы адкрываем новую рубрыку — «Скарбы мастацкага музея». Пад гэтай рубрыкай будуць друкавацца матэрыялы, у якіх расказваецца пра лепшыя творы з калекцыі Беларускага дзяржаўнага мастацкага музея. Спадзяёмся, што гэта рубрыка выкліча цікавасць нашых чытачоў, яны адгукнуцца на яе, напішуць, пра якія работы з экспазіцыі Мастацкага музея БССР ім хацелася б даведацца.

ПАРТРЭТ М. Ф. АНДРЭЕВАЙ

1906 год... 35-я выстаўка твораў Таварыства перасоўнікаў... Увагу наведвальнікаў прыцягнуў партрэт славутай артысткі Марыі Фёдараўны Андрэевай работы І. Рэпіна.

Цяпер гэты партрэт знаходзіцца ў экспазіцыі Беларускага дзяржаўнага мастацкага музея.

Незвычайна цікавы не толькі сам партрэт, але і гісторыя яго стварэння, асоба гераіні, той шлях, які прайшла гэтая работа І. Рэпіна, пакуль не апынулася ў Беларусі.

Выдатная драматычная актрыса, рэвалюцыйны дзеяч, тонкі і разумны дыпламат — Марыя Фёдараўна Андрэева была незвычайным чалавекам.

Незвычайнасць і шматграннасць яе таленту адлюстравалася і ў партыйнай мянушцы «Феномен», якую прыдумаў для М. Андрэевай У. І. Ленін.

Ілья Яфімавіч Рэпін ведаў Марыю Фёдараўну з дзяцінства і, як прыгадвае Т. Шчэпкіна-Купернік, «пісаў і маляваў Марыю Фёдараўну, калі ёй было восем год, дзесяць, дванаццаць... Калі ёй было пятнаццаць — ён пісаў з яе донну Анну — для ілюстрацыі да «Каменнага госця» А. Пушкіна».

Апошні яе партрэт (той, пра які ідзе гаворка) Ілья Яфімавіч пісаў ў 1905 годзе ў Фінляндыі, дзе Марыя Фёдараўна жыла разам з Аляксеем Максімавічам Горкім на дачы. Іх дача была недалёка ад Рэпінскіх «Пенатаў». Суседзі і знаёмыя, яны часта сустракаліся, і тады Рэпін вырашыў напісаць групавы партрэт—Марыю Фёдараўну разам з Аляксеем Максімавічам Горкім. Але партрэт гэты нешта «незаладзіўся», работа над ім спынілася і Рэпін напісаў адну М. Андрэеву.

Марыя Андрэева сядзіць у крэсле, на фоне зеляніны. Яе твар спакойны і ўраўнаважаны, але недзе ў глыбіні вачэй жыве, гатовая ўспыхнуць у любы момант, усмешка. Увесь лад партрэта скіраваны на тое, каб падкрэсліць не толькі абаяльнасць і прыгажосць гэтай цудоўнай жанчыны, але расказаць і аб значнасці яе асобы, аб сіле характару, мэтанакіраванасці. І мастаку гэта ўдалося бліскуча. Сёння гэты партрэт па праву лічыцца адным з лепшых партрэтаў вялікага рускага жывапісца.

Пасля выстаўкі 1906 года партрэт доўгі час знаходзіўся ў прыватных калекцыях. Спачатку ў самой Марыі Фёдараўны, затым у калекцыі яе сябра і паплечніка І. Масквіна. Толькі ў 1962 годзе Беларускі дзяржаўны мастацкі музей набыў яго для сваёй калекцыі.

Сёння, калі экскурсіі праходзяць па залах музея, ля гэтага партрэта, як і даўней на выстаўках перасоўнікаў, спыняюцца людзі. Спыняюцца, каб палюбавацца выдатным майстэрствам мастака, каб захапіцца абаяльнасцю і душэўнай прыгажосцю выдатнай актрысы і рэвалюцыянеркі.

Р. БАДЗІН.

жаданню пранікнуць у самую сутнасць справы.

У дылогіі А. Адамовіча «Партызаны» ёсць такі герой — Віктар, мастак, які, цудам вырваўшыся з канцлагера, адчувае, што не можа не маляваць: перажытае не дае спакою.

— Калі пачалася работа над кінадылогіяй «Вайна пад стрэхамі», — расказвае А. Адамовіч, — Я. Ганкіну прыйшлося пераўвасобіцца, «зрабіцца» Віктарам. Яму трэба было напісаць такія карціны, якія напісаў бы герой фільма. І вось вобраз мастака, які перанёс столькі пакут, пачаў поўніцца, расці, набываць канкрэтныя рысы характару, якія не былі вядомыя нават мне. Віктар, дзякуючы карцінам, якія напісаў «за яго» Яўген Ганкін, зрабіўся героем філасофскага плана, нечакана вырас у аднаго з галоўных персанажаў фільма.

Той, хто бачыў кінадылогію, не зможа забыць дрэвы на карцінах Віктара. Дрэвы падобныя на загрубелыя, збітыя ад непасільнай працы далоні. Не забудзе глядач і дзяўчынку на калючым дроце, якім агароджаны канцлагер, яе вочы, якія нават пасля смерці глядзяць туды, на волю...

Не адзін фільм пра вайну «зрабіў» Я. Ганкін. І іншы раз, здараецца, той-сёй пытае яго:

— А ці няма тут пагрозы паўтарыцца?

— Што ж, — усміхаецца Яўген Маркавіч,—вось і прыходзіцца, каб не паўтарыцца, шукаць. Шукаць новыя рашэнні, новыя павароты тэмы, новыя прыёмы кампаноўкі, новыя фарбы...

У кожным эскізе Я. Ганкіна, які ён робіць для «ваенных» фільмаў, —не толькі дакладныя прыкметы вайны, але і яе філасофскае асэнсаванне. У кожным эскізе —трагедыя і гераізм нязломнага народа...

У прасторным гасцінным пакоі кватэры Я. Ганкіна ўсяго адзін маленькі партрэт. Спачатку гэта здзіўляе — мы ж у доме мастака! Але хутка становіцца зразумелым — гэтага дастаткова. З партрэта, падпёршы рукою галаву, глядзіць старэнькая жанчына. Пагляд нейкі незвычайны, пякучы. У вачах смутак і рашучасць, боль і мудрасць. Чамусьці, як зачараваны, не магу адвесці ад партрэта позірк.

— Мая маці. Закатавана фашыстамі ў сорак першым...

Толькі-толькі завершана чарговая работа, а Яўгену Маркавічу не церпіцца ўзяцца за новы фільм. Нядаўна прапанавалі сцэнарый. Мастак прачытаў і наадрэз адмовіўся працаваць над ім. Гаварылі з Яўгенам Маркавічам і ў афіцыйным парадку, і «па-сяброўску», маўляў трэба ратаваць сцэнарый. А мастак лічыць, што трэба ратаваць гледача ад шэрага фільма.

Рэжысёры, з якімі даводзілася працаваць мастаку, — Віктар Тураў, Сяргей Сплашноў, Іосіф Шульман, Аляксандр Карпаў і іншыя сцвярджаюць, што эскізы Яўгена Ганкіна не аднойчы прымушалі іх уводзіць у рэжысёрскія сцэнарыі нейкія, здаралася, нават кардынальныя змены. Напрыклад, у фільм «Заўтра будзе позна» ўвайшла такая сцэна: каля нямецкай камендатуры з грузавой машыны разгружаюць бюсты Гітлера. Мноства галоў фюрэра стаяць на снезе, ашалела ўтаропіўшыся адзін у аднаго. Стары салдат у акулярах, сагнуўшыся ад холаду, абыякава валачэ два бюсты ў камендатуру. Зараз ён атрымае аплявуху ад эсэсаўскага афіцэра за непачцівыя адносіны да асобы фюрэра... Гэтага эпізоду не было ў сцэнарыі. Яго прыдумаў і намаляваў Я. Ганкін. Так ён і трапіў у фільм.

Напярэдадні 55-й гадавіны Савецкай Арміі і 25-й гадавіны лютаўскай перамогі працоўных у Чэхаславакіі ў Браціславе, Маскве і Мінску адбыліся ўрачыстыя прэм'еры савецка-чэхаславацкага мастацкага фільма «Заўтра будзе позна». Ледзь вырваўся на адну з іх Яўген Маркавіч Ганкін — мастак-пастаноўшчык гэтага фільма.

Зараз на студыі «Беларусьфільм» па сцэнарыі Івана Шамякіна здымаецца фільм пад умоўнай назвай «36 вагонаў» і Яўген Маркавіч цалкам у новай рабоце.

— Мяне ў гэтым фільме цікавіць усё, — гаворыць Я. Ганкін, — і сцэнарны матэрыял, і тое, што фільм гісторыка-рэвалюцыйны, і тое, што прыйдзецца супрацоўнічаць з новымі для мяне, цікавымі мастакамі — рэжысёрам В. Нікіфаравым і аператарам Э. Садрыевым.

Нядаўна ў Саюз кінематаграфістаў БССР прыйшло пісьмо, у якім былі словы: «Мы ганарымся, што з нашага ў мінулым глухога палескага мястэчка выйшаў і стаў майстрам савецкага кіно Яўген Маркавіч Ганкін»...

І мастак стаў збірацца ў дарогу. Ён хоча паехаць на радзіму не адзін — з калегамі, з фільмамі. Гэта будзе своеасаблівая справаздача перад землякамі за трыццаць год творчай дзейнасці.

Мастак едзе туды, дзе басаногім хлопчыкам перамаляваў усіх суседзяў, дзе за карцінкі, наіўныя, дзіцячыя яшчэ карцінкі, атрымаў першую грамадскую падзяку — ад старшыні калгаса. Едзе туды, адкуль пачаўся яго шлях у вялікае мастацтва, туды, дзе стаіць помнік яго маці і дзесяткам землякоў, закатаваных фашыстамі.

І. РЭЗНІК.

ЖЫЦЦЁ — ПОДЗВІГ

ЧАЛАВЕК НА ВЫСОКІМ УЗРОЎНІ

І. ПІСЬМЕННАЯ

20, май. серада.
Усх. 4.11.
Зах. 20.43.
Дайж. дня 16.32.

Быў дзівосны дзень. Шчодра свяціла сонца. Невялікі курортны гарадок увесьззяў. Паветра загусцела ад водару кветак, травы, мора. Сонечныя промні рассыпаліся тысячамі блікаў у шклянках з газіраванай вадой, адбіваліся ад цёмных каменняў, амытых марскімі хвалямі, і здавалася, што дагарае мноства маленькіх вогнішчаў...

«Мінск, вуліца Мяснікова, дом 34, кв. 21, Даніловічам.

Добры дзень, дарагія мае тата і мама! Я жывы і здаровы, адчуваю сябе добра. Я так загарэў на сонцы, што ўвесь аблез—трэба загараць нанава...

Жадаю вам усяго найлепшага.

Цалую ўсіх. Валя».

Валянцін не хлусіў: сапраўды, злазіла скура. Толькі ён не адпачываў, а працаваў. Але пра гэта ён не пісаў родным, таму што любіў іх, не хацеў, каб яны хваляваліся.

Набліжаўся новы выпрабавальны скачок-катапульціраванне. Усё прадумана да апошняй дэталі. Рукі ведаюць сваю справу, ім не трэба нічога падказваць, дасягнута высокая ступень аўтаматызму. Ну, і галава ў парадку. Ён ужо, як кажуць выпрабавальнікі, «хадзіў» на такой устаноўцы, «абмацваў» яе ў паветры, але цяпер трэба было выпрабоўваць яе ў новых рэжымах.

Неба—нібы яго знарок памазалі сінім і аблокі неахайна раскідалі. Недзе высока-высока гуў самалёт, але ўбачыць яго не ўдавалася, бо самалёт ішоў вельмі хутка і гук не паспяваў за ім, гук адставаў, і там, адкуль ён чуўся, самалёта ўжо не было. Заставаўся толькі след інверсіі—бялюткая тоненькая паласа, якая нібы дзяліла неба на дзве часткі.

Зараз загарыцца табло «Падрыхтавацца!», і Валянцін, зразумела, адкажа: «Гатовы!». На кароткім, а дакладней—доўгім шляху ад пасадкі ў самалёт да катапульціравання адбудзецца нямала імклівых перападаў настрою—ад фартысіма да піяна. Бо магутнасць чалавека менавіта ў тым, што ён умее мысліць, аналізаваць, не падпарадкоўвацца абставінам, а падпарадкоўваць іх сабе, шукаць і не здавацца.

«...Як я сутыкнуўся з гэтай прафесіяй—узлятаць у неба, бачыць з вышыні бабульку-зямлю, адчуваць вострую асалоду свабоднага падзення...»

«...Мог бы цяпер, як усе, ляжаць на беленькім пясочку, блукаць з Аэлітай па заапарку, здымаць звяроў. Бегемота, напрыклад...»

«...Скачкамі з парашутам зараз нікога не здзівіш. Хаця... Быць чэмпіёнам свету... Лепшы парашутыст у свеце—гэта ўжо нешта! Прыемна, чорт пабяры...»

«...Да д'ябла! Да д'ябла ўсё! Навошта мне ўсё гэта патрэбна? Націсну на кнопку, катапультуюся, але гэта апошні раз! Апошні!»

«...Неба пацямнела. Высока забраліся. Якая незямная гама фарбаў... І назвы ім не падбярэш...»

Звычайная секунда. Мы вымяраем яе: і раз... і два... і тры... Там наверсе, у выпрабавальнікаў, зусім іншыя маштабы часу. Кожная секунда раптам робіцца неймаверна доўгай. Яна робіцца такой доўгай, што ў яе ўмяшчаецца ўсё жыццё.

Валянціну ўсяго трыццаць чатыры. Але ён паспеў пазнаць, што такое вайна. Яна заспела сям'ю Даніловічаў у невялікай вёсцы пад Мінскам, дзе яны гасцявалі ў бабулі. Бацька, Іван Іосіфавіч, кадравы ваенны, адразу ж паехаў, а Валя з мамай засталіся — хлопчык цяжка хварэў.

Хто перажыў тыя дні, каго вайна застала ў Мінску, памятаюць, як жорстка бамбілі фашысты горад, як гарэла ўсё навокал, і як цяжка было выбрацца з гэтага пекла. Потым прыйшлі фашысты. пачаліся аблавы, шукалі чырвоных камандзіраў, камуністаў, іх сваякоў. Марыі Данілаўне і Валі давялося перабрацца ў суседнюю вёску, дзе іх ніхто не ведаў, і там хавацца ад гітлераўцаў.

Так скончылася дзяцінства.

А потым было наступленне. Савецкія войскі прарвалі фронт пад Бабруйскам. Сярод тых, хто вызваляў гэтыя мясціны, быў Іван Іосіфавіч Даніловіч. Валя глядзеў на невысокага стомленага чалавека з афіцэрскімі пагонамі на гімнасцёрцы і не пазнаваў у ім свайго бацьку. Маці падштурхоўвала сына, а ён не падыходзіў—не верыў...

Пасля вайны пасяліліся ў маленькім мястэчку Асіповічы. Там і цяпер добра памятаюць Валянціна—вясёлага прыгожага хлапчука. Ён захапляўся авіямадэліраваннем. Мадэлі, якія рабіў Валя, лялалі не вышэй і не далей іншых, але лялалі. Ён любіў сачыць за іх палётам, таму што вельмі цікава самому зрабіць такую штуку, якая лятае.

А самому лятаць?...

Ну вось і загарэлася табло «Падрыхтавацца!». Зараз выпрабавальніку трэба разблакіраваць страляючы механізм... Валянцін выпрабоўвае новую катапульту, якая павінна забяспечыць выратаванне лётнага саставу пры аварыйных абставінах на любых вышынях і любых хуткасцях. Дарэчы, праблема катапульціравання на малых вышынях ужо даўно хвалявала канструктараў і інжынераў. Эфектыўнае катапультнае прыстасаванне, якое б забяспечыла выратаванне экіпажу на малых вышынях, стварыць аказалася не проста.

Кожная катапульта праходзіць вялікі выпрабавальны шлях. Спачатку яе правяраюць у аэрадынамічнай трубе, пад рознымі нагрузкамі на зямлі. Потым выпрабоўваюць з манекенам у паветры. Спецыяльныя датчыкі запісваюць неабходныя параметры: час палёту да адстрэлу сядзення, моманты кручэння, перагрузкі... І толькі потым у катапульту садзіцца чалавек. Толькі чалавек здольны даць канчатковую ацэнку эксперыменту.

Адзін выпрабавальнік, які не раз штурмаваў неба, гаварыў: «Кожнае выпрабаванне ўключае пазнаванне чаго-небудзь нязведанага. Гэта нагадвае калекцыяніраванне паштовых марак. Кожная новая марка прыносіць многа радасці. Альбом паступова запаўняецца, але канца гэтай справе няма. Увесь час працягваецца пошук новых марак. Чым цяжэй дастаць тую ці іншую марку, тым мацней жаданне яе мець».

У сёмым класе нечакана для бацькоў Валянцін прынёс дадому даведнік для паступаючых у вышэйшыя навучальныя ўстановы. Ці то жартам, ці ўсур'ёз ён сказаў, што выбірае МАІ. Потым зрабілася ясна, што выбар быў канчатковы. Пасля школы падаў дакументы ў Маскоўскі авіяцыйны інстытут.

На экзамене па хіміі выкладчык хацеў паставіць яму чацвёрку. Але штосьці, відавочна, перашкаджала яму гэта зрабіць, таму што ён нечакана спытаў у Даніловіча:

— Чацвёркі хопіць?

— Не хопіць!—дзёрзка адказаў Валянцін.

Пасыпаліся пытанні. У гэтым нялёгкім паядынку Валянцін адчуваў сябе лёгка і ўпэўнена, як потым у свабодным палёце. Ён атрымаў пяцёрку і паступіў у інстытут.

Побач з ім апынуўся невялікі, ладна збіты, востры на язык хлопец. Алег. Пасябравалі. Разам пачалі хадзіць у аэраклуб, скакаць з парашутам. Зараз Алег успамінае, што гэта былі дзіцячыя забавы. Прыцягальныя, бясконца прывабныя дзіцячыя забавы... Выхваляліся перад дзяўчатамі—маўляў, любуйцеся, якія мы. Тыя і сапраўды любаваліся. А хлопцы ўсё больш і больш захапляліся справай. Натуры цэласныя, упартыя, з вечным імкненнем спасцігаць невядомае, яны хутка зразумелі, што быць парашутыстамі-выпрабавальнікамі—гэта і ёсць справа іх жыцця.

«Сучасны спартыўны парашут,—пісаў пазней у часопісе «Наука и жизнь» майстар спорту Валянцін Даніловіч,—гэта складаная аэрадынамічная сістэма, якая ператварае «спуск з парашутам» у «кіруемы палёт чалавека з парашутам».

Напярэдадні выпрабавання— насуперак усім нормам і парадкам—Валянцін угаварыў усіх і скочыў з парашутам. Яму нават не дазвалялі ездзіць на веласіпедзе—не дай бог, пашкодзіць нагу, але тут... Яму патрэбны быў гэты скачок. Колькасць скачкоў ужо даўно перавалiла за тысячу (больш паловы з іх—выпрабавальныя), але кожны новы нараджаў пачуццё радасці перамогі.

Ён бачыў аблічча зямлі з неверагодных вышынь. Яна набліжалася да яго імкліва і грозна, была цвёрдай і грубай, добрай і мяккай. Ён любіў зямлю. Узлятаў у неба, выконваў найцяжэйшыя скачкі з пастаяннай надзеяй вярнуцца. Часам ён спяваў, падлятаючы да зямлі. Можа, у гэтыя хвіліны яму думалася, што тыя, хто зможа выратавацца на апаратах і парашутах, якім ён, Валянцін Даніловіч, даў «дабро», будуць шчаслівымі, таму што зямлю нельга не любіць.

Многа разоў катапульціраваўся Валянцін Даніловіч з розных лятальных апаратаў, апрабіруючы пры гэтым новыя скафандры і сістэмы, прызямляўся ў спецыяльных кантэйнерах. Ствральнік катапультных прыстасаванняў, буйны інжынер, якому давялося працаваць з Валянцінам Іванавічам, расказвае, што Даніловіч быў не толькі адважным выпрабавальнікам, але і выдатным інжынерам. Ён сам афармляў справаздачныя тэхнічныя дакументы, а гэта ўмеюць рабіць далёка не ўсе выпрабавальнікі. Праўда, спачатку ён пісаў іх занадта літаратурна, нават неба апісваў. Яго першыя тэхнічныя справаздачы нагадвалі старонкі з дзённіка. Даніловіч, безумоўна, належаў да гвардыі пішучых людзей: ён прыкмячаў дэталі, даваў нечаканыя характарыстыкі людзям і з'явам. Кніжка пра тое, што ён убачыў, адчуў, перажыў, была наперадзе.

Валянцін быў народжаны выпрабавальнікам і стаў ім. Так здараецца вельмі рэдка, і гэта быў менавіта той выпадак.

— Разумееце,—гаворыць брат Валянціна Мікалай,—як бы гэта растлумачыць ясней... Пасля кожнага скачка знаходзішся ў стане эйфарыі, ці што... Я нават не ведаю, з чым гэта можна параўнаць.

Мікалай — старшыня навуковага студэнцкага таварыства Мінскага радыётэхнічнага інстытута. Ён вельмі падобны на Валянціна: высокі, усмешлівы, лёгкі. Ён таксама скача з парашутам—546 скачкоў.

— Відаць,—працягвае ён,—такое адчувае пісьменнік, які скончыў кніжку, вынаходца, які ўбачыў сваё вынаходніцтва ў дзеянні, урач, што зрабіў складаную аперацыю. Хаця гэта зусім не азначае, што на нейкіх этапах табе не бывае страшна. Неяк я спытаў у Валянціна: «Пра што ты думаеш у самае апошняе імгненне перад катапульціраваннем?» Ведаеце, што ён адказаў? Ён адказаў: «Якога д'ябла мне ўсё гэта патрэбна! Але потым я пра ўсё гэта забываюся. Пра ўсё чыста». Што цягне чалавека ў неба, ніхто, відаць, растлумачыць не можа. Гэта, як каханне. Калі кахаеш, вельмі цяжка растлумачыць, за што. А калі раптам можаш растлумачыць, дык тады ўжо і не кахаеш.

«Дальбог, я змог такое, што ні адной скаціне не пад сілу»,—гаварыў Антуану дэ Сент-Экзюперы яго сябра Гійоме пасля таго, як пацярпеў авіяцыйную катастрофу ў Андах і здолеў выратавацца.

ЯГО ПОЛЕ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3.)

пісваў. І ні адна праца вучоных, спецыялістаў, практыкаў, ні адна слушная рэкамендацыя, ні адзін цікавы эксперымент не заставаўся па-за ўвагай.

Дамашнія нават не чулі, калі клаўся спаць, калі ўставаў. Да другіх пеўняў над кніжкамі. Вучыўся. Выпісваў. Назапашваў веды. Як у дзяцінстве. Саматугам.

Завялі ў калгасе Кнігу палёў. Увялі севазварот. Нават калі за севазвароты пляжылі па чым дарма, адстаяў іх. Сталі строга ў гаспадарцы прытрымлівацца навуковай тэхналогіі апрацоўкі глебы.

Рабілася ўсё не на вошчуп. Быў адведзены вопытны ўчастак. На ім Аляксандр Сцяпанавіч правяраў усе навінкі. Апрабаваныя, яны затым шырока ўкараняліся ў практыку.

Пазваў да сябе надзейнага памочніка. Агранома Анатоля Давідовіча. Нават новыя хаты побач паставілі. Так зручней. Недалёка бегаць адзін да аднаго параіцца, падзяліцца сумненнямі, падтрымаць, калі трэба. Свайго памочніка ведаў Аляксандр Сцяпанавіч даўно, калі той яшчэ басаногі бегаў. Сябраваў з яго старэйшым братам Уладзімірам. Разам у КПЗБ уступалі, разам удзельнічалі ў падпольнай рабоце. Падлетак Толя не раз дапамагаў ім расклейваць лістоўкі і адозвы, вывешваць чырвоныя сцягі. Не давялося ўбачыць Валодзю новага жыцця. За яго загінуў. Аплакаў сябра Аляксандр Дрозд. Пакляўся дапамагчы стаць на ногі ягонаму брату—Анатолю. І вось цяпер побач з ім жывуць. Робяць агульную справу, тую, што стала для іх сэнсам жыцця, яго шчасцем. Аднолькавыя інтарэсы, турботы.

Доўга галовы ламалі, як прымусіць стаць ўрадлівымі калгасныя землі. Бедныя яны. Пясчаныя. Азоту—асновы асноў—ім бракуе. І ўзяць яго тады не было адкуль.

— Вось што, Толя,—звярнуўся неяк да агранома Аляксандр Сцяпанавіч,—кроў з носу, а трэба разжывацца насеннем лубіну.

Аграном ажно падскочыў: як сам не дадумаўся. Сапраўды, у іх глебах арганічныя ўгнаенні—эт, мала іх тады было—хутка мінералізуюцца, распадаюцца. Злакі натуральна не паспяваюць усмактваць у сябе спажыўныя рэчывы ўгнаенняў. Значыць, гэтыя глебы трэба ўвесь час падкармліваць, чым часцей, тым лепш. Лубін жа якраз і будзе садзейнічаць назапашванню ў ворыўным пласце арганічных рэчываў і азоту.

Пасеялі лубін. Спачатку мала. Некалькі гектараў салодкага на насенне. Шматгадовы горкі пасеялі на азіміне. Салодкі даў дзесяць з гакам цэнтнераў насення з кожнага гектара. Пасевы яго пашырылі, і праз час у «Праўду» пачалі наязджаць з іншых гаспадарак па насенне. Падсеяны ж горкі лубін пасля жніва пачынаў набірацца росту і да замаразкаў на кожным гектары з'яўлялася да паўтараста—двухсот цэнтнераў зялёнай масы. Лубін заворвалі—вось вам і кандэнсатар азоту. У прыватнасці, ураджайнасць бульбы на ўчастках з заворaным лубінам узрасла ўдвая. Паступова цяжэлі на зерне калгасныя палі. З цягам часу, па меры росту пагалоўя статку, палеткі ўсё больш пачалі атрымліваць арганічных угнаенняў, пабагацелі і на мінеральныя. Планамерна вялося і вапнаванне кіслых глеб.

Канечне, хутка слова кажацца, ды нялёгка справа робіцца. Як бы там ні было, але праз колькі год пагалоска пра добрыя справы калгаса «Праўда» выйшла ўжо за межы Кобрынскага раёна. Ухвальнае слова пра гаспадарку пакацілася па ўсім Прыбужжы. Аляксандру Сцяпанавічу было прысвоена званне заслужанага агранома рэспублікі.

Праўда, на той час падпільнавала яго хвароба. Падкасіла бязлітасна. Ледзь ачуняў.

Прыйшоў у райком партыі:

— Старшынёўства цяпер, мабыць, не пад сілу,—сказаў.

— Так, палячыцца, адпачыць вам трэба, Аляксандр Сцяпанавіч,—паспачувалі.

— Там падлечаць,—адмахнуўся.— А на адпачынак рана. Вось у агранomы наважыўся. А змену сабе даўно вырасціў.

Здзівіліся.

— Пра Анатоля Давідовіча кажу.

— А ці пацягне?—засумняваліся.

— Го, яшчэ як!

Верыў у вучня Аляксандр Сцяпанавіч. З ім згадзіліся і ў райкоме, падтрымалі яго і калгаснікі.

...За ўспамінамі не ўгледзеў Аляксандр Сцяпанавіч, як выкіраваў да лажка. Па той бок яго

Пасля скачка...

На адпачынку.

З Гагарыным...

...«Падрыхтавацца!», «Падрыхтавацца!»—нагадвала табло.

Валянцін адказаў: «Гатовы!» і ўзяўся за скобы, якія прыводзяць катапульту ў дзеяння. Цяпер трэба згрувавацца—гэта значыць прыняць пэўную позу ў крэсле, найбольш выгадную для чалавека ў момант перагрузак...

На трэцім курсе інстытута Валянцін ажаніўся. Перад гэтым, як у большасці людзей, было няспраўджанае каханне. Валянцін здаваўся ёй занадта сціплым, памяркоўным, ардынарным. А яе ўжо ведалі. Яе імя сустракалася ў цітрах кінафільмаў, і на вуліцы на яе азіраліся.

У тыя дні, калі Валянціну было тужліва і самотна, з'явілася ў жыцці Алена. Ну і што, калі ў інстытут не трапіла—жыццё на тым не канчаецца. Яна ганяла інстытуцкую палутарку і ад гэтага атрымлівала вялізнае задавальненне. У Валянціне яна адразу адчула натуру яркую, адораную і пацягнулася да яго. А Валянціну спадабалася гэтая баявая, смелая, вясёлая дзяўчына.

Калі Валянцін ажаніўся, ён пазваніў бацькам па тэлефоне:

— Я ажаніўся.

На провадзе Масква—Мінск панавала доўгае маўчанне.

— Але як жа можна? — нарэшце прагаварыла мама.—Ты ж сам яшчэ... дзіця.

Бацька па-мужчынску адгукнуўся на гэтую падзею і таксама адмоўна:

— Як ты мог? Ты нават інстытут не кончыў. Гэта перашкодзіць табе!

Але для таго і жывуць на свеце таты і мамы, каб усё зразумець, дараваць і прыйсці на дапамогу.

Алена і Валянцін прыехалі ў госці ў старэнькіх, паношаных плашчах, у далёка не модных касцюмах, але вясёлыя і поўныя планаў. Дысертацыя?.. Будзе! І Валянцін здаў кандыдацкі мінімум. Замежныя мовы?.. Не закідаў. І Валянцін закончыў курсы замежных моў. Пазней, сустракаючыся з англічанамі, ён здзіўляў іх сваім выдатным вымаўленнем.

Было толькі адно пытанне, па якім бацькі і дзеці не знайшлі агульнай мовы. Бацькам вельмі не хацелася, каб Валянцін працягваў займацца парашутным спортам. Але тут ён быў непахісны.

Гавораць, з кім пасябруеш, такім і станеш.

Алена таксама пачала скакаць з парашутам. І вось яе прозвішча ўсё часцей і часцей з'яўляецца на старонках газет. Яна дабіваецца выдатных вынікаў, выконвае адзіночныя і групавыя скачкі, скача ноччу і ўдзень. Газета «Правда» 26 верасня 1965 года пісала: «Алена Даніловіч пабіла рэкорд адзіночнага вышыннага скачка. Аддзяліўшыся ад самалёта ў стратасферы на вышыні 14 200 метраў, яна адразу ж раскрыла парашут і ўдала спусцілася пад шаўковым купалам на зямлю».

Пра Валянціна таксама пісалі газеты. Праўда, упаміналася толькі яго імя, без прозвішча. Тады яшчэ не прыйшла пара падрабязна расказаць пра яго работу. Яна была звязана з распрацоўкай методыкі падрыхтоўкі касманаўтаў да выхаду ў адкрыты космас.

Работа праводзілася на борце рэактыўнага самалёта ТУ-104. Адзін з салонаў яго на вяршыні парабалы, якой дасягаў самалёт, рабіўся на трыццаць секунд «басейнам бязважкасці». Так паўтаралася неаднаразова. І Валянцін «плаваў» у бязважкасці, выпрабоўваў скафандры, шукаў самы аптымальны варыянт шлюзавання з касмічнага карабля. Тады яго прыкмеціў канструктар касмічных караблёў Сяргей Паўлавіч Каралёў і высока ацаніў яго работу. Тады ён пасябраваў з Ляонавым і Хруновым. А з Юрыем Гагарыным ён быў знаёмы яшчэ да гістарычнага палёту першага чалавека ў космас—разам скакалі з парашутам. На вокладцы часопіса «Крылья Родины» каляровая фатаграфія: Юрый Гагарын утрымлівае стропы парашута, які яшчэ рвецца з рук. Здымак зроблены Валянцінам Даніловічам.

Фатаграфаванне было яшчэ адной страсцю Валянціна. Адным з першых у краіне ён засвоіў фатаграфаванне ў свабодным падзенні, і адна за адной у часопісах «Огонек», «Смена», «Наука и жизнь» пачалі з'яўляцца яго здымкі. «Огонек» нават прапанаваў месца ў штаце і абяцаў «залатыя горы». Але Валянцін сціпла адмовіўся.

Вядомая беларуская парашутыстка віцяблянка Валянціна Астапчык пісала ў сваёй запісной кніжцы: «На зямлі чалавек павінен прытрымлівацца кімсьці раней пракладзеных шляхоў—яму не хапае трэцяга вымярэння. У паветры чалавек мастак, і неба—яго палатно».

Словы гэтыя—нібы пра Валянціна.

Адчыніўся люк самалёта. Адзін, другі, трэці парашутыст пакідае борт самалёта. І вось ужо ўсё неба ў парашутах. Ідуць здымкі мастацкага фільма «Скачок на світанні». Аператар—Валянцін Даніловіч.

Звыш дваццаці разоў пакідаў ён борт самалёта з камерай у руках, каб зняць гэты фільм. І тут праявілася яго мастакоўскае бачанне, адкрыты і светлы погляд на свет...

Успыхнула табло: «Пайшоў!»

Зараз усё і пачынаецца—самая галоўная праверка. У імя яе трэніраваўся, сядзеў, над тэхнічнай літаратурай, адмаўляўся ад усіх спакус, якімі так багата жыццё.

У апошнія гады нарадзіўся тэрмін: «Чалавек на высокім узроўні». Гэта значыць чалавек, на якога кладуцца вялізныя разумовыя і фізічныя нагрузкі.

Выпрабавальнік парашутаў і катапульт як ніхто іншы павінен валодаць надзвычайным здароўем і яснасцю розуму. Як ніхто іншы, ён павінен быць сумленным, праўдзівым, шчырым і добразычлівым.

Аднойчы крэсла, якое выпрабоўваў Валянцін, закруціла, і доўга не ўдавалася спыніць гэтае шалёнае вярчэнне. Толькі незвычайнае самавалоданне і мужнасць выпрабавальніка выратавалі яго тады ад немінучай катастрофы. У самы апошні момант удалося «намацаць» плынь паветра і стабілізаваць крэсла ў адпаведным становішчы.

Прысуд Валянціна быў суровы: крэсла патрабуе сур'ёзных даробак. Для выпрабавальніка выпадковасць—норма. А лётчык, для якога катапульта апошняя надзея, павінен быць пазбаўлены ад іх.

Ён быў максімалістам. Гэтага патрабавала справа.

Вось ён, Валянцін Даніловіч, на фотаздымках. Глядзіць у неба. З жонкай. У «басейне бязважкасці». Ляжыць на зямлі, адпачывае, у руцэ адуванчык, і навокал адуванчыкі. З Гагарыным. У куточку здымка даравальны надпіс касманаўта.

Гэтыя здымкі з альбома. На вокладцы рукой бацькі напісана: «Валя».

На адным здымку Валянцін са здзіўленнем і захапленнем глядзіць на маленькі жывы камочак, які трымае ў руках—малодшая дачка. Назвалі Аэлітай. Ён быў крылатым і імя даў дачцы, быццам прадракаў ёй палёты ў Сусвет...

Стрэл!

Вырвалася з самалёта крэсла з выпрабавальнікам. Яно ўрэзалася ў густы ультрамарын неба, разарваўшы яго ў шматкі.

20, май, серада.
Усх. 4.11.
Зах. 20.43.
Даўж. дня 16.32.

Лісток з календара. Ён таксама захоўваецца ў альбоме. Разам з тэлеграмай.

«Мінск, вул. Мяснікова, д. 34, кв. 21, Даніловічу Івану Іосіфавічу.

Камандаванне вайсковай часці паведамляе пра гібель пры выкананні службовых абавязкаў вашага сына Валянціна Іванавіча тчк пахаванне адбудзецца 25 мая тчк Цярэнцьеў.»

Выпрабаванні катапульты працягнуў і завяршыў Алег. Той самы Алег, з якім яны некалі пачыналі.

Тое, што зрабіў камуніст, старшы інжынер-лейтэнант Валянцін Іванавіч Даніловіч, засталося людзям.

І людзі памятаюць пра яго.

з канца ў канец разбягалася шаўкавістым дыванам азіміна. Спрактыкаванае вока ўбачыла нешта такое, ад чаго ногі самі каўзанулі ўніз і ступілі на купнік. Зачвякала, захліпала пад высокімі гумавымі ботамі набрынялая вадой зямля. Ва ўзрушэнні адкінуў капюшон і дажджавыя зонкія, бы іголкі, кроплі секанулі па твары, пацеркамі, заблытаўшыся, павіслі на брывах, халодным струменьчыкам папаўзлі за каўнер. А, ліха з ім, з дажджом. Не прывыкаць.

Ззаду засталіся абсягі палёў, што прызначылі пад авёс і ячмень. Падкормка азімых—пачатак вясенне-палявых работ. Не паспееш агледзецца,—уварвецца сяўба, вольную хвіліну тады не вырвеш. Палі пад яравыя рыхтуюцца загадзя, з восені. Зімой нарыхтавалі і вывезлі на іх арганічныя ўгнаенні, прыкладна па 15 тон кампостаў на кожны гектар.

Авёс і ячмень сеюць у «Праўдзе» ў канцы сакавіка. Як у той прымаўцы: «Сей авёс у гразь—будзеш князь». Хто-ніхто ў калгасе на пачатку вагаўся, баяўся такой ранняй сяўбы. У мэтазгоднасці яе пераканаў Аляксандр Сцяпанавіч. Праўда, у той год і сам пахваляваўся больш чым трэба. Звычайна сяўбу ячменю заканчвалі недзе ў сярэдзіне красавіка, а тады разам з аўсом пасеялі тыдні на два раней. Ад прымаразкаў усходы там-сям пажоўклі. Аднак аналізы паказалі, што неспрыяльныя для сцяблінак умовы садзейнічалі развіццю моцнага і ўстойлівага карнявішча. А калі пацяплела—бы на рошчыне, пайшоў уверх ячмень. Так колькі ўжо гадоў запар і сеюць яго рана. І ўраджаі добрыя атрымліваюць. Летась, напрыклад, намалацілі ячменя больш чым па 31 цэнтнеру з гектара.

Сёлетні год — адказны, рашаючы. Немалыя задачы паставілі перад сабой у «Праўдзе»: атрымаць з кожнага гектара па 28 цэнтнераў зерневых, у тым ліку каласавых—па 30 цэнтнераў, бульбы—170, ільноваласна—5, сіласных культур—300 цэнтнераў. Людская праца, прадуманая яе арганізацыя, тэхніка, якой, дарэчы, ці не больш зараз ў гаспадарцы, чым было калісь у якой МТС, дастатковасць угнаенняў, захоўванне перадавой агратэхнікі,—усё гэта тая аснова, на якой і грунтуюцца калгасныя планы.

...Уражаны застыў перад азімінай галоўны калгасны аграном. Тонкае, зварушлівае каліўе «міронаўкі», падкормленае, сакавітае, бухматае, за некалькі дзён густа і цёмна зазеляняла. Ніводнай жаўтаватай сцяблінкі. Шчыццё азіміны пад павевамі ветру атрасала кроплі, абмытае пырскамі дажджу выглядала свежым, бы толькі што народжаным. Ды і ўсё поле здалося нейкім асаблівым. Святочным. Урачыстым. Яно нібы чакала нечага незвычайнага.

Паддаўшыся пачуццю, што само на сабе прарасло аднекуль з самых глыбокіх і тонкіх душэўных тайнікоў, Аляксандр Сцяпанавіч нахіліўся і, хукнуўшы на далонь, саграваючы яе, правёў асцярожна рукой па каліўцах.

Потым аграном, відаць, па звычцы, а мо і падсвядома, запусціў пальцы ў зямлю і адкалупнуў у мяжы камяк. Задумліва размінаючы яго, адчуваў, як ліпне да рукі, тлуста расплываецца на далоні, і дажджавыя кроплі, падаючы на гэтую мешанку, доўга стаяць на месцы, не ўсмоктваючыся, перакатваюцца малюпаценькімі шарыкамі-драбкамі. Глеба была ўдосталь накормленай і напоенай.

І сталася Аляксандру Сцяпанавічу лёгка і радасна. І захацелася гукнуць здзіўленаму наваколлю, каб і яно адчула, як добра бывае чалавеку на зямлі. Добра таму, што ёсць вось гэта поле, і любуешся ім, удыхаеш ягоны п'янкі водар.

Калгас «Праўда»
Кобрынскага раёна.

Язэп Лявонавіч ДЫЛА

З Саратава прыйшла сумная вестка: 7 красавіка, на 93 годзе жыцця памёр старэйшы беларускі літаратар Язэп Лявонавіч Дыла.

Нарадзіўся Язэп Лявонавіч 14 красавіка 1880 года ў сям'і слуцкага паштовага служачага. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі, затым — у Юр'еўскім ветэрынарным інстытуце, адкуль быў выключаны за ўдзел у студэнцкіх хваляваннях. Працаваў у Мінскай газеце «Северо-Западный край», у выдавецтвах Пецярбурга, Масквы, Арэнбурга, Казані.

У першыя гады Савецкай улады Я. Л. Дыла ўзначальваў многія адказныя ўчасткі гаспадарчага і культурнага будаўніцтва — быў наркомам працы БССР, старшынёй Цэнтрабелсаюза, старшынёй Дзяржаўнай планавай камісіі БССР, вучоным сакратаром Інстытута беларускай культуры, дырэктарам Інстытута мастацтвазнаўства, дырэктарам Першага Беларускага дзяржаўнага тэатра.

Пад псеўданімамі Назар Бывалеўскі і Тодар Кулеш ён публікаваў п'есы, аповесці, артыкулы па гісторыі літаратуры, мастацтву. У 1924 годзе на сцэне БДТ-1 была пастаўлена яго п'еса «Панскі гайдук», якая неўзабаве выйшла асобнай кніжкай.

Апошні час Я. Л. Дыла жыў у Саратаве. Але ён не парываў сувязей з Беларуссю. На старонках «Полымя», «Маладосці», «Беларусі», «Літаратуры і мастацтва» друкаваліся яго драматычныя і празаічныя творы, артыкулы.

Светлая памяць пра Язэпа Лявонавіча Дылу назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР.

Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР глыбока смутуе з прычыны смерці былога дырэктара Інстытута мастацтвазнаўства пры Інбелкульце і дырэктара тэатра імя Янкі Купалы Дылы Язэпа Лявонавіча і выказвае спачуванне родзічам і блізкім нябожчыка.

Я. Іваноў

ВЯСНОЙ

Я ШЧЭ не носяцца ў паветры апалелыя хрушчы, не пікіруюць зухавата на прыгожыя кветкі бэзу, ад якога звычайна і ў старых галовы кружацца... Але вечар па-вясноваму цёплы. З прыемнасцю прайшоўся б, пашпацыраваў, калі б...

Чорт пабяры, не магу я болей чуць гэтага брыдкага пісклявага голасу жончынай сваячкі Марылі! Далдоніць і далдоніць. Мянташыць і мянташыць. Аніякія таблеткі ад галаўнога болю не памагаюць ужо, хоць па кілаграму іх глытай. Трэцюю гадзіну без перапынку перамывае костачкі сваім суседзям. Ды яшчэ кожны раз крычыць мне з кухні:

— Мікалай Сямёнавіч, ці чулі вы што-небудзь такое?

— Якое... такое?

— Такое, якое...

А каб цябе, родненькая, з тваімі плёткамі! Балаболка няшчасная... Відаць, жонка на кухні ўвесь посуд перамыла, а гэтая—усё балбоча. Яшчэ ж званіць па тэлефоне будзе розным сяброўкам...

— Мікалай Сямёнавіч! Вы чулі? Суседачка ў мяне новая... Ага, нядаўна пераехала. Удава—маладая, прыгожая такая...

Ну, вось, цяпер пайшла распісваць: колькі у суседкі мэблі ды якая, якія сукенкі ды колькі.

— Апранецца, прыбярэцца—лялька! На такіх мужчыны ляцяць, як тыя матылькі на святло... Ой, не пашанцавала жанчынкам з нашага пад'езда, ха-ха-ха! Каго-небудь абавязкова падчэпіць..

— А раптам твайго Трафіма, Марыля? — не вытрымлівае і кпіць жонка.—Пакідаеш заўсёды аднаго... Глядзі, дзеўка! Не дарма гавораць: сівізна ў бараду—чорт у рабро...

— Ха-ха-ха!—зноў весела рагоча Марыля.—Майго дзеда... падчэпіць? Ды яму, дзівачка, акрамя тэлевізара нічагусенькі не трэба... Хочаш, зараз нават пазваню мужу — раскажу, як ты тут яго бэсціш... Пасмяецца! Ці не, дзынкну лепш гэтай удавіцы, яе пацешу, гаротніцу...

У прыадчыненыя дзверы я бачу, як таўставатая Марыля сунецца калідорам да тэлефона, здымае трубку, набірае нумар і пачынае манерна «алёкаць»:

— Алё, алё... Мабыць, яна спіць ужо? Алё! Хто гэта? Трафім?! Што ты там робіш?!

— ...

— Тэлевізар глядзіш?! Свайго нямашака, га? Вось як... Вось як...

Ну і фокус, ну і нумар!

Ачумелая Марыля маўчыць, усхвалявана, гнеўна дыхае ў тэлефонную трубку. Умомант знікае ўся яе напышлівасць, гарэзлівасць, твар пакутліва моршчыцца, чырванее: вось-вось заплача. Мінае хвіліна, другая, і пякучая рэўнасць ахоплівае жанчыну. Ужо дрыготкім, нейкім чужым трагічным голасам яна паўтарае:

— Ён там... У яе... Там ён...

Якія толькі грэшныя карціны не малюе яе ўяўленне!

Жонка спачувальна абдымае сваячку, супакойвае: «Ну, і што, калі зайшоў, ну і што?» А я... Я, здаецца, здагадваюся, у чым справа. Як следчы, строга пытаюся:

— Марыля, куды ты хацела пазваніць спачатку?

— Дамоў...

Раптам Марыля робіць вялікія вочы, пазірае на мяне здзіўлена, атарапела, а потым скеміўшы, пачынае нервова смяяцца і ўжо не гаворыць, а радасна, шчасліва крычыць у тэлефонную трубку:

— Трафімка, я зараз жа еду!

Едзь, едзь, галубка... Нарэшце!

ПАРНАСКІЯ ЎСМЕШКІ

МІМАХОДЗЬ

☐ *У тыраж выходзяць не толькі абліганыі.*

☐ *Толькі прыняўшы валідол, супакойваўся на дасягнутым.*

☐ *Пры самай дасканалай касметыцы пажадана мець свой твар.*

Д. ПАЛОНСКІ.

☐ *Калі гавораць: «Жыве, як у бога за пазухай», гэта азначае, што ў чалавека ўмовы жыцця антысанітарныя.*

М. ШЛЯФЕР.

У РЭДАКЦЫІ

— Ну, як, таварыш рэдактар, мае вершы?

— Ды вось з рытмам у вас, калега, нейк не клеіцца... Амаль на кожным радку, бы на няроўнай дарозе, спатыкаешся...

— Дык гэта ж для таго, каб чытач не заснуў!

Міхась ДАНІЛЕНКА-ХОЙНІЦКІ.

— Не, існаванне разумных істот на гэтай планеце выключана.

Мал. М. ЧАРНЯЎСКАГА.

АВОХЦІ МНЕ...

Рыгор ЯЎСЕЕЎ

МЕСІК—НАМЕСНІК

Я па вуліцы хаджу,
Я на месячык гляджу.
Што ж ты свеціш, ды не грэеш,
Можа з зоркамі дурэеш!

Гаварыў паэт адзін,
Што падобны ты на блін.
Гаварыў другі: «Канечне,
Ён падобны на яечню».

Трэці — класік ён ужо —
Называў цябе нажом.
А чацвёрты — бледнай плямай,
Жаўтароцікам над брамай...

Быў ты добрым рыбаком,
Пастухом,
Вартаўніком,
Ёсць нямала меркаванняў,
Паэтычных параўнанняў.

Сядзем хіба на грудок —
Прысвячу табе радок.
Дарагі, шаноўны месік,
Я — паэт,
А ты — намеснік.

На паўнеба засмяяўся
І за хмараю схаваўся.

ПА СВЕТУ ДОБРА ПАХАДЗІЎШЫ

Жан-Поль ГРУСЭ

ПАЛЁТ ПА РАСКЛАДУ

Як толькі самалёт узняўся ў паветра, адзін з пасажыраў падхапіўся з месца і, нацэліўшы рэвальвер на сцюардэсу, загадаў правесці яго ў кабіну пілота.

— Паварочвай на Сінгапур! — крыкнуў ён пілоту, тыцнуўшы ў патыліцу руляй рэвальвера.

Пілот стрымана адказаў:

— Гэта не мой напрамак, самалёт павінен прызямліцца ў Угадугу.

Раптам у дзвярах кабіны з'явіўся перапалоханы штурман.

— Беражыцеся! — ускрікнуў ён. — Нейкі чалавек пагражае мне зброяй.

Не паспеў ён вымавіць гэтых слоў, як другі пасажыр адштурхнуў яго ад дзвярэй і, ускінуўшы аўтамат, закрычаў пілоту:

— Я хачу ляцець у Рэйк'явік!

Становішча ўскладнілася: два паветраныя піраты на борце аднаго самалёта і кожны патрабуе ляцець у яго кірунку. Не трацячы вытрымкі пад нацэленай на яго зброяй, пілот, крыху падумаўшы, сказаў другому пірату.

— Гэты мсье прыйшоў раней за вас. Вы павінны згадзіцца, што за ім прыярытэт. Таму я бяру курс на Сінгапур.

Потым ён дадаў:

— Я ўпэўнены, што там вы знойдзеце самалёт, які даставіць вас у Рэйк'явік. А не, дык я сам зраблю туды рэйс пасля запраўкі.

— Добра, — прабурчаў пасажыр з аўтаматам. — Я згодны, — і, раззлаваны тым, што яго апярэдзілі, сеў на сваё месца.

Праз некалькі гадзін самалёт прызямліўся — не ў Сінгапуры і не ў Рэйк'явіку, а ў Угадугу, як і было прадугледжана раскладам.

У бары аэрапорта пілот сустрэўся з першым пасажырам.

— Цудоўна! — сказаў ён яму. — Застаючыся членам экіпажа, ты выдатна выконваеш ролю пасажыра і яшчэ лепш — ролю пірата.

— Галоўнае — патрапіць у тваю кабіну раней за сапраўднага пірата, — зазначыў той.

Задаволеныя сябры выпілі па чарцы за хітрасць, якую прыдумала кампанія, каб не даць піратам выкрасці самалёт.

Пераклаў з французскай Віталь АГРЫЗКА.

Мал. Л. МУРАШКІ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856

АТ 05175

Адрас рэдакцыі: 220600. ГСП. Мінск. вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15 87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.